

LUO LUOTTAMUSTA

Suojele lasta

OPAS YHTEISTYÖSTÄ LAPSIA JA PERHEITÄ TYÖSSÄÄN KOHTAAVILLE

LUO LUOTTAMUSTA

Suojele lasta

Opas yhteistyöstä lapsia ja
perheitä työssään kohtaaville

Lapsi- ja
perhepalveluiden
muutosohjelma

HALLITUKSEN
KÄRKIHANKE

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva: Tero Sivula / Rodeo Oy

ISBN (verkko) 978-952-302-642-1

ISSN (verkko) 1798-0100

Jokaisella lapsella on oikeus hyvään ja onnelliseen elämään.
Tähän he tarvitsevat meitä aikuisia.
Aikuisten tukea ja sitä,
että joku aidosti kuuntelee
ja toimii.

Me aikuiset taas voimme auttaa toinen toistamme auttamaan,
yhdessä.
Yhteisellä työllä. Yhteistyöllä.

Vastuu ei ole kenelläkään yksin. Se on kaikilla meillä.
Minulla. Sinullakin.

LUKIJALLE TIEDOKSI

”Luo luottamusta – suojele lasta” -opas on tarkoitettu kaikille ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään lapsia, nuoria ja perheitä. Pääsääntöisesti opas on tarkoitettu kuntien ja maakuntien lasten, nuorten ja perheiden palveluissa, järjestöissä ja seurakunnissa toimiville työntekijöille ja johtajille. Oppaan osa kaksi eli lakiosio on kohdennettu laajemmalle lukijajoukolle, eli kaikille lastensuojeluilmoitusvelvollisille (kts. s. 41) Opas tukee lapsi- ja perhelähtöistä käytännön yhteistyön toteuttamista sekä lapsen ja perheen arvostavaa kohtaamista. Opasta ei ole kirjoitettu eri ammattiryhmien, palveluiden tai toimijoiden mukaisesti eriteltyinä vaan kaikille yhteisten lainalaisuuksien näkökulmasta. Sitä kannattaa lukea ajatuksella: ”Mitä tämä tarkoittaa minun työssäni ja tekemässämme yhteistyössä kumppaneidemme kanssa?” Siten opas ei kuvaa kattavasti eri lasten ja perheiden palveluiden toimintaa määrittäviä tekijöitä tai toimintatapoja, vaan antaa aiheita pohdintaan sekä eväitä lasta ja perhettä hyödyttävän yhteistyön kehittämiseen.

Oppaan ensimmäisessä osassa käsitellään lapsia ja perheitä koskevan yhteistyön periaatteita. Oppaan sisällyksessä korostuvat *lapsen ja perheen kohtaaminen*, *lapsen ja perheen tarpeista* lähtevä työskentely sekä kaikkien toimijoiden välinen sujuva ja kunnioittava yhteistyö. Oppaassa käsitellään monitoimijaista lapsen ja perheen tarpeista lähtevää yhteistyötä, jossa ovat mukana lapsen ja perheen elämään liittyvät ammattilaiset ja läheisverkostot.

Oppaan toiseen osaan on koottu lakeja ja muita säädöksiä, jotka ohjaavat tietojen keskinäistä luovuttamista ja yhteistyötä. Tämä osio toimii hyvin hakuteoksena lasten ja lapsiperheiden palveluissa ja toiminnoissa työskenteleville.

Opas toimii kiinteänä kokonaisuutena Luo luottamusta – Suojele lasta -verkkokoulutuksen kanssa. Verkkokoulutus auttaa soveltamaan oppaan sisältöjä käytännön työhön sekä antaa työvälineitä lasten ja perheiden tarpeista lähtevän yhteistyön kehittämiseen. Se sisältää muun muassa pohdintatehtäviä, videoita ja käytännön esimerkkejä. Verkkokoulutuksesta saa parhaan hyödyn, kun sitä työstää yhdessä esimerkiksi oman työyhteisön tai yhteistyöverkoston toimijoiden kanssa. Verkkokoulutuksessa on erillinen johtamisen osio, joka on kohdennettu erityisesti palveluja ja yhteistyötä johtaville ja niistä päättävälle (esim. maakuntien, kuntien ja järjestöjen palveluiden johtajat ja päätöksentekijät). Verkkokoulutus on käyttäjilleen maksuton.

Tämän oppaan kirjoittaminen on alkujaan lähtenyt liikkeelle lasten ja perheiden palveluiden kehittämistarpeesta, joka on tullut esiin useiden traagisten tapahtumien kautta, kuten 8-vuotiaan Erikan kuoleman. Tapahtumien pohjalta käynnistettiin selvityksiä, joiden mukaan keskeisinä riskitekijöinä *ovat olleet ongelmat viranomaisten ja muiden ammattilaisten välisessä yhteistyössä ja tietojen vaihdossa, toisten työn tuntemisessa sekä lapsen asianmukaisessa kuulemisessa.*

Opas ja siihen linkittyvä verkkokoulutus ovat osa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE), joiden seuraaviin tavoitteisiin oppaalla ja verkkokoulutuksella pyritään vastaamaan:

- päättäjät ja ammattilaiset osaavat kohdata lapset ja nuoret nykyistä paremmin
- päättäjät ja ammattilaiset tuntevat entistä paremmin lapsen oikeudet
- ammattilaiset tekevät nykyistä parempaa yhteistyötä
- aikuiset ottavat lasten ja nuorten mielipiteet huomioon varhaiskasvatuksessa, koulussa, nuorisotyössä, terveyspalveluissa ja lastensuojelussa sekä muissa sosiaalipalveluissa
- päättäjät selvittävät päätöksensä vaikutukset lapsiin ennen niiden tekemistä

SISÄLLYS

Lukijalle tiedoksi	5
--------------------------	---

I OSA Lapsi- ja perhelähtöisen yhteistyön periaatteita

1 JOHDANTO	10
Monitoimijainen – lapsi- ja perhelähtöinen yhteistyö	11
Lapsi- ja perhelähtöisen yhteistyön johtaminen	14
2 LUO LUOTTAMUSTA	15
Luo luottamusta huoltajiin ja perheeseen	15
Luo luottamusta ja luota lapseen	16
Luottamusta rakentavia toimintatapoja lapsen kanssa työskentelyyn	19
Säilytä luottamus – ota puheeksi kunnioittavasti	21
Luota itseesi ja tunne toisen työtä – luo pohjaa yhteistyölle	23
3 SUUNTAA YHTEISTYÖHÖN	25
Lapsille ja perheille tukea ja hoitoa matalalla kynnyksellä	25
Neuvolan laaja terveystarkastus on lakisääteinen palvelu kaikille lapsiperheille	26
Kun huoli herää	27
Sosiaalihuolto tarjoaa varhaista tukea	30
Peruspalveluiden ja erityispalveluiden yhteistyöllä lapselle ja perheelle tarpeenmukainen tuki ja hoito	30
Lastensuojelu lapsen ja perheen tukena	31
Joskus tilanteet kriisiytyvät	32
4 KUN EPÄILET LASTA KOHDELTAVAN KALTOIN	33
Lapsen kaltoinkohtelun muotoja	33
Miten toimia, kun epäily lapsen pahoinpitelystä tai lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta herää	36

II OSA Lait ja muut säädökset

5 LAPSEN SUOJELEMISEN YHTEISTYÖTÄ- JA, TIETOJEN KESKINÄISTÄ LUOVUTTAMISTA OHJAAVAT LAIT JA MUUT SÄÄNNÖKSET.	42
5.1 Taulukko tiedon keskinäistä luovuttamista koskevista säännöksistä toimijoittain	42
5.2 Lapsen oikeudet ja lapsen etu	64
5.3 Lait ja säädökset.	70
♦ PERUSTUSLAKI	70
♦ LAKI VIRANOMAISTEN TOIMINNAN JULKISUUDESTA	71
♦ YHTEYDENOTTO SOSIAALIHUOLTOON TUEN TARPEEN ARVIOIMISEKSI	74
♦ ASIAKASSUUNNITELMIEN YHTEENSOVITTAMINEN.	75
♦ SOSIAALIHUOLLON TYÖNTEKIJÄN ILMOITUS MUULLE VIRANOMAISELLE ASIAKKAAN TUEN TARPEESTA	76
♦ MONIALAINEN YHTEISTYÖ	76
♦ LASTENSUOJELUILMOITUS	77
♦ ENNAKOLLINEN LASTENSUOJELUILMOITUS.	81
♦ ILMOITUS POLIISILLE LAPSEEN KOHDISTUNEEN PAHOINPITELYN TAI SEKSUAALIRIKOKSEN EPÄILYSTÄ	82
♦ VELVOLLISUUS ILMOITTAÄ HANKKEILLA OLEVASTA RIKOKSESTA.	86
♦ PAPPI JA RIPPISALAISUUS	86
♦ LASTENSUOJELUVIRANOMAISEN VELVOLLISUUS ILMOITTAÄ TOISELLE KUNNALLE	87
♦ LASTENSUOJELUN MONIAMMATILLINEN ASiantuntijaryhmä	88
♦ VELVOLLISUUS ANTAA LAUSUNTOJA LAPSEN ASIOISTA VASTAAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN PYYNNÖSTÄ HUOSTAANOTTOA VALMISTELTAESSA.	88
♦ ILMOITUSOIKEUS POLIISILLE VAKAVAN VÄKIVALLAN UHASTA	89
♦ SOSIAALIHUOLLON JÄRJESTÄJÄN JA TOTEUTTAJAN SALASSAPITOVELVOLLISUUS SEKÄ TIETOJEN LUOVUTTAMINEN	91
♦ POTILASASIAKIRJOIHIN SISÄLTÄYVIEN TIETOJEN SALASSAPITO.	97
♦ TERVEYDENHUOLLON AMMATTIHENKILÖN TODISTAMINEN ESITUTKINNASSA	99
♦ SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON PALVELUJEN JÄRJESTÄMISEN YHTEISTYÖ	99
♦ KOTIKUNTANSA ULKOPUOLELLE SIOJETETUN LAPSEN OIKEUS SAADA TERVEYDENHUOLLON PALVELUT	100
♦ LAPSEN HUOMIOON OTTAMINEN AIKUISILLE SUUNNATUISSA PALVELUISSA	100
♦ LAPSEEN KOHDISTUNEEN SEKSUAALI- JA PAHOINPITELYRIKOKSEN SELVITTÄMINEN ..	101
♦ HENKILÖTIETOJEN SALASSAPITO JA KÄSITTELY SEKÄ SALASSA PIDETTÄVIEN TIETOJEN LUOVUTTAMINEN ESI- JA PERUSOPETUKSESSA	101

♦ TIETOJEN LUOVUTTAMINEN JA SAAMINEN LUKIOISSA	102
♦ AMMATILLISEN PERUSKOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN OIKEUS LUOVUTTA VÄLTÄMÄTTÖMIÄ TIETOJA	103
♦ TIETOJEN LUOVUTTAMINEN OPPILAS JA OPISKELIJAHUOLLOSSA	103
♦ TIETOJEN LUOVUTTAMINEN ETSIVÄLLE NUORISOTYÖLLE	106
♦ POLIISIN OIKEUS SAADA TIETOJA TOISELTA VIRANOMAISelta	107
♦ POLIISIN OIKEUS JA VELVOLLISUUS LUOVUTTA TIETOA	107
♦ POLIISIN ANTAMA VIRKA-APU	107
♦ HÄTÄKESKUSLAITOKSEN OIKEUS SAADA TIETOJA	108
♦ PELASTUSTOIMEN SALASSAPITO JA SIITÄ POIKKEAMINEN	108
♦ PERHEASIOIDEN SOVITTELIJAN VAITIOLOVELVOLLISUUS	109
♦ VELVOLLISUUS LUOVUTTA JA OIKEUS SAADA TIETOJA KOTOUTTAMISEN JÄRJESTÄMISEKSI	109
♦ LÄHESTYMISKIELTO JA SEN HAKEMINEN	109
5.4 Keskeisiä lukuun 5 liittyviä käsitteitä	111
LIITE 1. Äitiys- ja lastenneuvola	117
LIITE 2. Varhaiskasvatus ja esiopetus	121
LIITE 3. Opiskeluhoito	125
LIITE 4. Lapsiystävällisen kohtaamisen tarkastuslita	130
Oppaan tuottamiseen ja kirjoittamiseen osallistuneet sidosryhmät ja asiantuntijat	132
Suojele lasta -verkkokoulutus	134
THL:n käsikirjat ja aihesivustot	134

**LAPSI- JA PERHELÄHTÖISEN
YHTEISTYÖN PERIAATTEITA**

1 JOHDANTO

Jokaisella lapsella on oikeus hyvään elämään, turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen kehitykseen. Vastuu näiden toteutumisesta on ensisijaisesti huoltajilla. Kodin ohella lapsen keskeisimmät kasvuympäristöt ovat varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos. Lapsella tässä oppaassa tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita. Oppaan teksteissä käsitteeseen lapsi on hyvä mieltää sisältyväksi myös aikuisiän kynnyksellä olevat nuoret.

Lähtökohtana on, että kaikille lapsille ja perheille suunnatut universaalit palvelut sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä lapsen kasvu- ja oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa, koulussa ja toisen asteen oppilaitoksessa sekä nuoriso- ja vapaa-aikatoimessa toimivat parhaalla mahdollisella tavalla lapsen hyvinvoinnin, terveyden, oppimisen ja kehityksen tukena oman perustehtävänsä mukaisesti. Kaikki lapset ja perheet tarvitsevat tukea jossain elämän vaiheessa eri tavoin ja eripituisia aikoja.

Silloin, kun universaaleissa peruspalveluissa omat toimintamahdollisuudet tuen tarjoamiseen eivät riitä, tarvitaan kohdennettua tukea, jota ovat sosiaalipalveluiden matalan kynnyksen tuki (kuten perhetyö ja kotiapu) ja erityispalveluissa (kuten lastensuojelu ja lastenpsykiatria) tarjottava tuki. Tärkeää on, että palvelut tukevat lasta ja perhettä arjessa tarpeen mukaisesti ja mahdollisimman *varhain*. Kun palvelujen yhteistyö toimii saumattomasti, eri ammattilaisten osaaminen muodostuu yhteiseksi voimavaraksi lapsen ja perheen hyväksi.

Mitä kaikkea tarkoittaa varhain?

- Kun toimintamahdollisuuksia on paljon – eli jo silloin kun *ei ole huolta, mutta viimeistään heti kun huoli herää*
- Varhain – jo äitiysneuvolassa
- Varhain voi olla varhain myös silloin, kun lapsen tai perheen kanssa on jo toimittu pitkään (esim. lastensuojelussa) – ajallisesti myöhäänkin voi siis joskus olla varhain.
- Varhain voidaan tukea matalan kynnyksen palveluissa, mutta joskus joudutaan suoraan järeisiin toimenpiteisiin. Tällöin toimiminen heti voi olla varhain.

Oppaan keskeisenä lähtökohtana on, että *luottamus on kaiken yhteistyön perusta*. Arvostava, kuunteleva ja kunnioittava suhtautuminen lapseen, huoltajiin ja muihin toimijoihin varmistaa eri näkökulmien yhteen nivoutumisen lapsen ja perheen parhaaksi. Hyvää ja luottamuksellista yhteistyötä tarvitaan joka päivä erilaisissa tilanteissa lapsen ja perheen sekä muiden ammattilaisten kanssa. Esimerkkinä voi olla vaikkapa keskustelu, joka käydään silloin, kun lapsi siirtyy esiopetuksesta perusopetukseen. Monien kuntien käytäntönä on, että lapsen huoltajat, esiopetuksen opettaja sekä tuleva koulun opettaja käyvät yhdessä keskustelun kouluun siirtymisestä. Keskustelun tarkoituksena on taata lapselle paras mahdollinen koulun aloitus. Kaikkien osallisten näkökulmien huomioon ottaminen ja aito kuuleminen sekä muiden näkökulmien arvostus tilanteessa luovat edellytykset onnistumiselle.

Luottamukselliset yhteistyösuhteet, jotka ovat rakentuneet yhteistyösuhteen alusta saakka helpottavat myös silloin, jos lapsesta tai perheestä syntyy työntekijälle huoli. Tällöin työntekijän tulee ottaa huoli puheeksi lapsen ja huoltajan kanssa varhain, avoimesti ja kunnioittavasti. Yhdessä keskustellen pohditaan onko huoleen aihetta ja tarvitsevatko lapsi tai perhe mahdollisesti tukea ja millainen tuki auttaisi parhaiten. Lapsen, nuoren ja huoltajien aito kuuleminen ja osallisuus on aina varmistettava. Jos työntekijän omat resurssit tai toimintamahdollisuudet tuen antamiseen ovat riittämättömät, mukaan on kutsuttava myös muita työntekijöitä ja / tai perheen läheisiä. Vakava huoli

vaatii työntekijältä välittömiä toimenpiteitä, ja usein myös yhteistyöverkoston sekä laajoja tukitoimia lapsen ja perheen tueksi. Yhteistyössä keskeisiä periaatteita ovat lapsen etu sekä lapsen ja huoltajan osallisuus. *Kokonaiskuva lapsen ja perheen tilanteesta voi muodostua vain asiakasta kuuntelemalla ja sujuvassa sekä kunnioittavassa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.*

Avoimen ja saumattoman, lasta ja perhettä tukevan yhteistyön varmistamiseksi eri toimijoiden on tunnettava toistensa työtä ja toimintatapoja. Työntekijöiden on myös tunnettava yhteistyötä ja tietojen keskinäistä luovuttamista koskevat lait ja muut säädökset. Vakavimpiin tilanteisiin puuttumiseksi työntekijöiden on osattava havaita merkit mahdollisesta lapseen kohdistuvasta pahoinpitelystä, laiminlyönnistä, seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai muusta kaltoinkohtelusta.

Monitoimijainen – lapsi- ja perhelähtöinen yhteistyö

Monitoimijaisessa yhteistyössä kootaan verkosto, jossa voivat olla mukana lapsen ja huoltajien sekä eri alojen työntekijöiden lisäksi lapsen ja huoltajien lähiverkostoja, kolmannen sektorin toimijoita tai muita lapsen ja perheen elämään liittyviä tärkeitä henkilöitä. Lähtökohtana on aina keskustelu vanhempien kanssa ja vasta sen jälkeen lähdetään kokoamaan tarvittavaa verkostoa. On kuitenkin hyvä huomata, että kaikki tilanteet, joissa nousee huolta lapsesta tai perheestä, eivät vaadi verkoston kokoamista. Usein riittää yhteistyö lapsen ja huoltajien kanssa. On myös tilanteita, joissa ei ole huolta, mutta tarvitaan eri ammattilaisten osaamista. Tärkeää onkin pohtia miksi ja milloin tarvitaan verkostoja ja miten monitoimijaisesta yhteistyöstä tehdään lapsi- ja perheystävällisesti.

Palvelujärjestelmämme on jakautunut siiloihin ja erikoistunut. Erikoistuminen on tuottanut eri asiantuntijoille runsaasti osaamista, mutta asiantuntemus toteutuu usein siilojen sisällä. Ihmiset saavat tukea ja apua melko kivuttomasti selvärajaisiin ongelmiin. Elämän hankaluudet ovat kuitenkin välillä monimutkaisia ja epäselviä, joten lapsi ja perhe voivat olla monien yhtäaikaisten ja erillisten toimintasuunnitelmien määrittämien toimenpiteiden kohteena. Tällöin kenelläkään ei välttämättä ole hallintaa kokonaisuudesta ja vastuurakenteet voivat pirstaloitua. Pahimmillaan syntyy yhtä aikaa sekä palvelujen päällekkäisyyttä että lasten ja perheiden väliinpuotoamista. Tämä kuormittaa sekä asiakkaita, työntekijöitä että palveluita. Tällaisissa tilanteissa tarvitaan erityisesti palveluiden integraatiota ja laadukasta yhteistyötä.

Sujuvasta yhteistyöstä hyötyy ennen kaikkea lapsi ja perhe. Yhteistyö on välttämätöntä, jotta voidaan lisätä eri toimijoiden yhteistä ymmärrystä lapsen ja perheen tilanteesta.

.....

”Ja sitten kun siinä oli kaikki, myös mun pojan ope oli siinä. Hän kuuli heti ihan verekseltään, että nyt tämä perhe saa apua. Sehän vaikuttaa heti sen opettajan suhtautumiseen siihen lapseen, kun se tietää, et ensi viikolla meille tulee se perhetyön täti” (Äiti, kokemus verkostopalaverista)

.....

Yhteistyö, johon jokainen toimija tuo oman näkemyksensä ja asiantuntemuksensa, edistää ratkaisujen löytämistä paremmin kuin eri ammattiryhmien rooleja korostava toiminta. Keskeistä on kuunnella lapsen, huoltajien ja läheisverkoston näkökulmia ja tarpeita. Kun lapsi ja hänen huoltajansa osallistuvat yhteistyöhön ja ovat läsnä heidän asioitaan käsiteltäessä, voidaan yhdessä rakentaa tavoitteita, joihin lapsi ja huoltajat sekä kaikki muut toimijat voivat sitoutua. Samalla ongelmat liittyen salassapitoon ja tietojen luovuttamiseen poistuvat tai ainakin helpottuvat.

Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma -työryhmä

Lasten, nuorten ja perheiden palveluista vastaavat lukuisat eri toimijat. Palveluja tuotetaan muun muassa varhaiskasvatuksen ja opetustoimen, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä liikunta- ja kulttuuritoiminnan aloilla. Nuorten osalta tärkeitä toimijoita ovat myös nuorisotyö ja työvoimapalvelut, ja Suomeen muualta muuttaneiden kohdalla vastaanotto- ja kotouttamispalvelut. Palvelujen tuottajina voivat olla julkisten tahojen lisäksi yksityiset toimijat ja järjestöt, ja palveluja tuotetaan perus- ja erityistasoilla. Lisäksi järjestöt ja seurakunta järjestävät itse runsaasti lapsille, nuorille ja perheille suunnattuja palveluja.

Lapsen, nuoren ja perheen voi olla usein vaikea hahmottaa kokonaiskuvaa palveluista ja eri ammattilaisten välisestä työnjaosta. Useiden palvelujen yhteydessä laaditaan erilaisia alakohtaisia yksilöllisiä suunnitelmia, jotka sisältävät tärkeää lasta, nuorta ja perhettä koskevaa tietoa. Hajanaisissa palveluissa vaarana on, että kokonaiskuva lasten, nuorten ja perheen tilanteesta jää vaillinaiseksi, minkä takia oikeanlaista ja oikea-aikaista apua ja tukea ei osata tarjota. Eri alakohtaisia yksilöllisiä suunnitelmia ja niihin sisältyviä tavoitteita ei ole välttämättä sovitettu yhteen ja pahimmassa tapauksessa ne sisältävät keskenään ristiriitaisia tietoja ja tavoitteita.

Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen sekä perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula asettivat 17.3.2017 osana sähköisten palvelujen tukiprojektia työryhmän selvittämään lasten, nuorten ja perheiden palveluiden moniammatillisen yhteistyöhön liittyvän tiedonhallinnan nykytilaa ja kehittämistarpeita. Työryhmän tavoitteeksi asetettiin kartoittaa nykytilanne ja kehittämistarpeet sekä tehdä sen pohjalta ehdotukset yhteistyöhön liittyvästä asiakastietojen käyttämisen kehittämisestä.

Tämän työryhmän tehtävänä on ollut osana LAPE-muutosohjelmaa pohtia laaja-alaisesti eri toimijoiden kesken laadittavan **yhteisen suunnitelman mahdollisuuksia** edistää ja tukea lasten, nuorten ja perheiden yhteneväistä ja lapsi- ja perhelähtöistä palvelukokonaisuutta ja asioiden hoitoa.

Työryhmän näkemyksen mukaan laaja-alaisesti ja moniammatillisesti yhdessä lapsen, nuoren ja perheen kanssa laadittu yhteinen suunnitelma johtaa lapsen, nuoren ja perheen näkökulmasta toimivamman ja laadukkaamman avun ja tuen saamiseen.

Avoin yhteistyö edellyttää lapsen ja huoltajien sekä muiden toimijoiden kunnioittamista ja arvostamista. *Yhteistyön keskiössä ovat lapsen ja perheen tarpeet.* Lähtökohtaisesti lapsen ja huoltajien tulee itse olla mukana heitä koskevia asioita käsiteltäessä. Lapsen ja huoltajien tulee lisäksi tietää, miten tilanne etenee ja mitä jatkosta sovitaan. Poikkeuksena ovat tilanteet, joissa lapsen turvallisuus tai mahdollinen rikostutkinta voivat vaarantua¹.

On tärkeää toimia heti, kun huoli lapsen tai perheen tilanteesta ilmenee – tällöin toimintamahdollisuuksia on enemmän. Oikea-aikainen tuki ja sujuva monitoimijainen yhteistyö jo varhaisessa vaiheessa vähentävät esimerkiksi lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tai psykiatrisen hoidon tar-

¹ Esimerkiksi tilanteissa, joissa joudutaan tekemään ilmoitus poliisille lapsen kohdistuneesta kaltoinkoittelusta (lastensuojelulaki 25 § 3 momentti).

vetta. Monitoimijaisen tiimin tai opiskeluhuollon asiantuntijaryhmän kokoaminen haasteellisten tilanteiden ympärille ei kuitenkaan riitä vaan keskeistä on, *miten* tiimi tai ryhmä toimii yhteistyössä. Tilanteen monipuolinen käsittely lapsen ja huoltajien kanssa sekä turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen on ratkaisevaa. Onnistuneen yhteistyön edellytyksenä on, ettei kukaan osallistujista ole etukäteen päättänyt ratkaisua, vaan kaikki ovat aidon uteliaita kuulemaan toistensa näkökulmia sekä kiinnostuneita löytämään yhteisen, *asiakasta parhaiten palvelevan ratkaisun*. Erilaisten näkökulmien huomioiminen lisää eri osapuolten keskinäistä arvostusta ja luottamusta. Monitoimijaisessa yhteistyössä tarvitaan voimavaroja, osallisuutta ja asiakaslähtöisyyttä edistäviä verkostotyön käytäntöjä, taitoja ja rakenteita.

Yhteistyön tilanteissa tunnelman on viestittävä keskinäistä luottamusta ja kunnioitusta kaikkien toimijoiden välillä. Vaikka asioista oltaisiin eri mieltä, se ei saa johtaa keskinäiseen kilpailuun siitä, kuka on oikeassa ja kuka väärässä. Ei ole yhtä ainoaa totuutta vaan kokonaiskuva muodostuu erilaisen näkökulmien yhteisestä ymmärryksestä. Lapsi kuten myös muu perhe aistii erittäin helposti ammattilaisten välisen epäsovun, valta-asetelman tai erimielisyydet. Tällainen herättää epäluottamusta.

Yhteistyön haasteena on parantaa kohtaamisten laatua, lisätä asiantuntijoiden valmiuksia ohjata ja johtaa yhteistyötä sekä edistää osallistujien myönteisiä kokemuksia hyödyllisistä ja voimaannuttavista yhteistyöpalavereista. Kaikkien toimijoiden näkökulmasta hyödyllisintä on, että yhteistyöhön osallistuvat kaikki, joilla on tarpeellista tietoa lapsen ja perheen tilanteesta sekä mahdollisuus osallttaa tukea lasta ja perhettä.

Esimerkki:

Päiväkodissa asiat perheen kanssa toimiessa ovat edenneet siten, että lastentarhanopettaja on päättänyt tehdä lastensuojeluilmoituksen. Paras vaihtoehto ilmoituksen tekemiseen on tehdä se yhdessä huoltajien kanssa tai vähintäänkin siten, että asia keskustellaan huoltajien kanssa.² Lastensuojelun sosiaalityöntekijä ottaa ilmoituksen vastaan ja alkaa toimia lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Kaikkien edun mukaista on, että ilmoituksen tehnyt lastentarhanopettaja on mukana lapsen asian selvittämisessä yhdessä perheen kanssa, koska hänellä on lapsesta ja lapsen tilanteesta asian kannalta oleellista tietoa. Näin toimien voidaan varmistaa myös, että lastentarhanopettaja ja muut päiväkodin toimijat pystyvät jatkossa tukemaan lasta tarvittavalla tavalla. Tärkeää on, että kaikilla lapsen ja perheen kanssa toimivilla on riittävä määrä tietoa. Kulloisessakin tilanteessa on pohdittava tarkkaan mitä tietoa tarvitsee vaihtaa ja miten.

On suositeltavaa, että lastensuojelusta annetaan ilmoituksen tehneelle taholle tieto lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta sekä ilmoitetaan asiaa hoitavan toimiston tai työntekijän nimi ja yhteystieto.³ On yleensä myös hyvä ilmoittaa keskeiselle yhteistyötaholle lastensuojelun asiakkuuden tai tukitoimien päättymisestä. Tämä edellyttää kuitenkin huoltajan ja/tai lapsen suostumusta tai laissa erikseen säädettyä perustetta. (kts. Oppaan II-osa)

² Poikkeuksena tilanteet, joissa lapsen turvallisuus tai poliisin rikostutkinta vaarantuu

³ Lastensuojelun laatusuositus ([Lastensuojelunkäsikirja](#))

Huomaathan, että silloin kun lapsi ja hänen huoltajansa ovat läsnä heidän asioitaan käsiteltäessä, tietojen luovuttaminen helpottuu.

Lapsi- ja perhelähtöisen yhteistyön johtaminen

Lapsi- ja perhelähtöisen yhteistyön johtaminen on palveluiden kokonaisvaltaista kehittämistä ja ohjaamista asiakaslähtöisesti. Tämä edistää lasten ja perheiden joustavaa pääsyä palveluihin ja tarpeiden mukaisen tuen saamista etenkin niissä tilanteissa, joissa asiakkaat käyttävät useita palveluita samanaikaisesti. *Kokonaisuuden hallintaan tarvitaan eri tahoja yhdistävä hallinnonalat ylittävä ryhmä, jolla on riittävästi toimintavaltuuksia, esimerkiksi johtoryhmä.* Ryhmän tehtävänä on koordinoida suunnitelmien laadintaa, sopia yhteisistä tavoitteista, resursseista (esim. kuka maksaa yhteistyön aiheuttamat kulut kuten matkakustannukset) ja toimintatavoista (esim. kirjaamiskäytännöt) eri toimijatahojen kanssa. Ryhmä linjaa ja mahdollistaa sujuvat yhteistyökäytänteet eri palveluiden/toimijoiden välille aina asiakastyöhön saakka.

Johtamisen tehtävänä on varmistaa, että lasten ja perheiden palveluilla on riittävät voimavarat, apua on saatavilla silloin, kun sitä tarvitaan, ja että sitä saavat kaikki tarvitsevat. Tämä edellyttää sekä palvelujen että niissä toimivien työntekijöiden toimintatapojen yhteensovittamista. Lasten ja perheiden palvelut hyvin johdettuna kokonaisuutena hyödyttävät niin lapsia ja perheitä kuin heidän kanssaan työskenteleviä eri alojen toimijoita, heidän palveluistaan vastaavia johtajia ja muita päätöksentekijöitä sekä yhteistyökumppaneita.

Kun kokonaiskuva lasten ja perheiden palveluista ja niiden tarpeesta paranee, voimavarojen suuntaaminen ja johtaminen tehostuvat. Esimerkiksi kunnille voi syntyä kustannussäästöjä, jos palveluiden seuranta ja raportointia yhtenäistetään sekä asiakastarpeita ennakoidaan. Erityisen tärkeää säästöjen kannalta on asiakkaiden palvelujen ja tuen oikea-aikainen ja tarpeenmukainen kohdentaminen. Lisäksi yksityisen, kolmannen sektorin sekä seurakuntien työntekijät voivat paremmin löytää oman paikkansa lasten ja perheiden palveluiden tukena ja kehittää omaa toimintaansa.

Luo luottamusta – Suojele lasta -verkkokoulutuksessa käsitellään lapsi- ja perhepalvelujen johtamista kokonaisuutena sekä esitellään työkaluja lapsi- ja perhelähtöisten toimintatapojen johtamiseen.

2 LUO LUOTTAMUSTA

Lasten ja perheiden kanssa työskenneltäessä kaikkien toimijoiden keskinäinen luottamus on laadukkaan toiminnan perusedellytys. Luottamuksen rakentuminen lapseen, huoltajiin ja koko perheeseen luo pohjan hyvälle yhteistyösuhteelle ja yhteistyön jatkumiselle. Luottamukselliset suhteet kantavat yhteistyötä kaikissa arjen tilanteissa, mutta nousevat erityisen tärkeään asemaan, jos lapsen tai perheen tilanteesta nousee huoli.

Yhteistyössä tarvitaan luottamusta myös eri työntekijöiden välillä. Työntekijöiden on luotettava yhteistyössä toisiinsa ja toistensa asiantuntemukseen, jotta lasta ja perhettä voidaan tukea ja auttaa kokonaisvaltaisesti. Lisäksi työntekijän tulee luottaa itseensä ammattilaisena, jotta hän pystyy olemaan sekä ammattilainen että ihminen ihmiselle.

”Oma asenne ja dialogisuus ovat avainasemassa luottamusta luotaessa, tätä ei saisi unohtaa.” (Hanna Heinonen, Lastensuojelun keskusliitto)

Dialogisuudella tarkoitetaan avointa ja suoraa keskustelua, jossa tavoitellaan yhteistä ymmärrystä. Dialogissa synnytetään tila, jossa tilannetta tutkitaan yhdessä. Siinä kaikkien dialogiin osallistuvan todellisuus saa olla olemassa ja jokaisen kiinnostuksen kohteena. Keskustelu ei välttämättä ole kuuntelevaa, jos osapuolet käyvät vain kahdenvälistä yksinpuhelua tai ammattilainen käyttää asiakkaan kanssa asiantuntijakieltä.

Luo luottamusta huoltajiin ja perheeseen

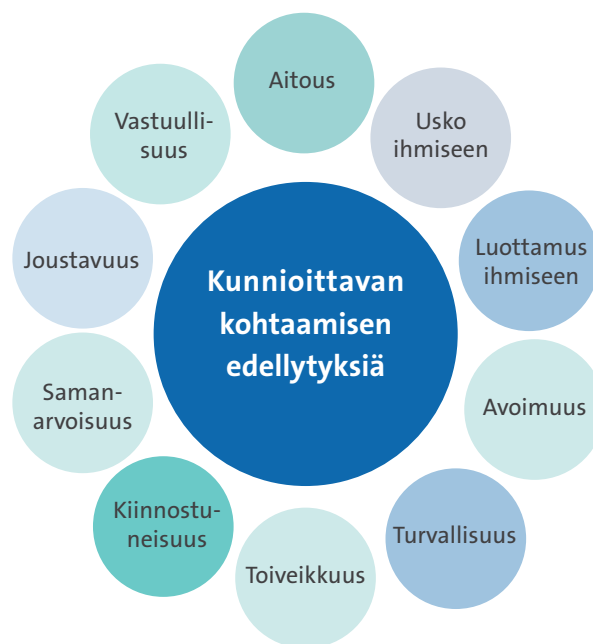
Luottamus huoltajiin ja perheeseen rakentuu kunnioituksen ja arvostavan kohtaamisen kautta. Jokaisen lapsia ja perheitä työssään kohtaavan on tärkeää tunnistaa oma vastuunsa luottamuksen rakentamisessa ja ylläpitämisessä huoltajien kanssa. Luottamus on vastavuoroista; työntekijän luottamus huoltajaan lisää huoltajan luottamusta työntekijään.

Se, miten työntekijä suhtautuu huoltajiin, näkyy ja tuntuu sekä sanattoman että sanallisen vuorovaikutuksen kautta. Huoltajan kokemus kuulluksi tulemisesta ja vaikutusmahdollisuuksista omaa perhettään ja itseään koskevissa asioissa synnyttää luottamusta.

Kun lapsella tai perheellä on tuen tarvetta, luottamuksellinen suhde edistää huoltajien *sitoutumista* yhteisiin tavoitteisiin ja yhdessä sovittuihin tukitoimenpiteisiin. Yhteisten tavoitteiden tulee lähteä lapsen ja perheen tilanteesta, tavoitteista ja tarpeista. Lapselle ei tule sysätä liikaa vastuuta mutta hänet ja hänen tarpeensa tulee ottaa yksilöllisesti huomioon. Huomioitavaa on myös, että lapsen ja huoltajien tarpeet eivät välttämättä ole yhdenmukaiset mutta vaikuttavat molempiin. Luottamus ja sitoutuminen ruokkivat toinen toistaan: luottamuksen osoittaminen kannustaa sitoutumaan, ja sitoutumisen osoittaminen taas herättää luottamusta.

Kohdattaessa huoltajia, on hyvä miettiä omien arvojensa mahdollisia vaikutuksia ajatteluun: ”Ajattelenko oman perhekäsitykseni olevan vallitseva ja sellainen mihin tulisi pyrkiä vai suhtaudunko avoimesti erilaisiin perheisiin ja perheiden elämäntapaan?”

Luottamusta lisää kunnioittava kohtaaminen (kts. kuvio 1), jossa keskeistä on suhtautumistapa toiseen ihmiseen.

KUVIO 1. Kunnioittavan kohtaamisen edellytyksiä (mukaillen: Kauko Haarakangas – Parantava puhe)

Luo luottamusta ja luota lapseen

”Sen näkee tietysti siitä, että ihan niin kuin siellä palaverissa, läsnäolo ja kun sulta kysytään, niin sua katsotaan, eikä katsota niitä papereita.”

Lapsen oikeus on, että hän saa vapaasti ilmaista omat näkemyksensä häntä koskeissa asioissa. Lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi. Aikuisen velvollisuus on ottaa näkemykset huomioon lapsikohtaisesti. Lapsen ja aikuisenkin kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta synnyttää luottamusta. Ensimmäiset hetket ja kohtaamiset ovat luottamuksen kannalta merkittäviä. Lapsen kuunteleminen ja tunteiden ymmärtäminen sekä *aidon* kiinnostuksen osoittaminen on erityisen tärkeää. Lapsen ei voida olettaa automaattisesti luottavan työntekijään, vaan työntekijän on ansaittava luottamus omalla toiminnallaan ja suhtautumisellaan. *Luottamus vahvistuu, kun onnistuneita vuorovaikutuskokemuksia kertyy ja keskinäinen tunteminen syvenee.*

Lapsi on tärkeää nähdä yksilönä, omana persoonanaan, josta työntekijä on aidosti kiinnostunut. Luottamukseen liittyy lisäksi toivo: kohtaamisten on vahvistettava toivoa ja uskoa tulevaan, siihen että saa tarvittaessa apua ja että ongelmista ja vaikeista tilanteistakin on mahdollista selviytyä.

Lasten ja perheiden palveluissa tärkeä periaate on **YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen kirjattu lapsen edun ensisijaisuus**. Jotta palveluissa voidaan toimia lapsen edun mukaisesti, on lapsia kohtaavien ja auttavien aikuisten välttämätöntä tietää, miten lapsi kokee elämänsä, mikä juuri tätä lasta ilahduttaa tai pelottaa, ketkä ihmiset ja millaiset asiat ovat hänelle tärkeitä ja mitä lapsi toivoo.

Lapsen kanssa työskentelyn lähtökohtana tulee olla aito pyrkimys lapsen kokemusten tavoittamiseen ja hänen toiveidensa huomioon ottamiseen. Jotta lapsi voisi turvallisesti osallistua itseään koskeviin keskusteluihin ja päätöksiin, hän tarvitsee tuekseen luotettavia aikuisia. Lapsen lähellä elävien aikuisten ja ammattilaisten tärkeä tehtävä on varmistaa, kuka tai ketkä lapsen verkostossa voivat tukea ja auttaa lasta osallistumaan. Tätä tulee pohtia yhdessä lapsen kanssa.

Lasten ajatuksia: Millainen on luotettava aikuinen?

”Aikuinen ajattelee positiivisesti, kuuntelee asian niin kuin se sanotaan.”

”Ei vähättele. Ottaa tosissaan.”

”Katsoo sua ja antaa aikaa sun puhumiselle. Ei tee muita töitä, vaan kuuntelee.”

Luottamusta vahvistavia periaatteita**1. Lapsen ja aikuisen välinen luottamuksellinen suhde**

Lapsi tarvitsee luottamusta lähellään eläviin aikuisiin voidakseen tuntea olevansa turvassa. Luottamus on välttämätöntä, jotta työntekijä voi yhdessä lapsen kanssa luoda yhteistä ymmärrystä hänen elämästään. Lapsen näkökulmasta luotettava aikuinen osoittaa kiinnostusta ja hyväksyntää kunnioittaen samalla lasta toimijana. Kun lapsen kanssa pohditaan hänen elämäänsä, aikuisen tehtävänä on helpottaa lapsen kokemusten ja tunteiden sanoittamista.

Lapsen luottamus saattaa syntyä hetkessä, mutta sen edellytyksenä on, että hän kokee aikuisella olevan aikaa ja halua kuunnella kaikenlaisia lapsen kertomuksia. Lapsen toiveita kumppanuuden toteuttamisen tavoista tulee kuulla. Luottamuksellisen suhteen avulla lapsi pääsee olemaan mukana oman tilanteensa arvioimisessa.

.....
 ”Luotettava opettaja kuuntelee, suhtautuu meihin ihmisenä eikä vaan oppilaana.” (14-v poika)

Luottamuksellinen suhde lapsen kanssa on vastavuoroinen: aikuisen tulee olla lapsen luottamuksen arvoinen. Aikuisen tulee pitää se, minkä lupaa, ja toisaalta hänen ei pidä luvata sellaista, mikä ei voi toteutua. Lapselle tulee kertoa ymmärrettävästi, mitkä asiat ja miksi, eivät voi jäädä kahden väliseksi vaan työntekijällä on velvollisuus ilmoittaa esim. lastensuojeluun tai poliisille.

2. Lapsen vahvistaminen ja suora apu

Lasten kohtaamista ohjaavia periaatteita ovat lapsen kuunteleminen ja vahvistaminen. Lasten kanssa työskentelyä koskee eettinen pyrkimys, että kohtaamiset ovat lapselle jollakin tavalla hyvää tuovia ja myönteisiä tapahtumia. Lapsen vahvuuksien huomioiminen vahvistaa lasta ja luo luottamusta. Myös lapsen huoltajaa ja muita hänen elämänpiiriinsä kuuluvia läheisiä tulee kunnioittaa, ja heidät tulee kohdata arvostavasti. Lasta voi vahvistaa se huomio, että muut aikuiset kunnioittavat hänen huoltajiaan.

.....
 ”Sen huomaa just siitä läsnä olevasta kuuntelemisesta kun ollaan palaverissa. Kaikki on kiinnostuneita siitä, mitä minä sanon. Kukaan ei kirjoittele siellä niitä liirum laarumeitaan sillä aikaa kun minä puhun ja kukaan ei siinä hetkessä lähde väittämään jotakin. Ensin kuunnellaan ja ollaan niin mmmm, joo, kyllä ja sit siinä on sitä tunnetta että mua kuunnellaan ja ollaan samalla kartalla”. (Äidin kommentti verkostopalaverista)

3. Lapsikeskeinen yhteistyö, jossa lapsi on kumppanina

Lapsen, huoltajan ja eri toimijoiden välinen yhteistyö koostuu usein neuvotteluista ja verkostotapaamisista. Kun lapsi osallistuu neuvotteluihin, on hänet huomioitava erityisesti, eikä lasta saa jättää tilanteessa yksin. On hyvä, jos lapsi voi ottaa itselleen läheisen henkilön tapaamiseen mukaan. Tämä henkilö voi olla varmistamassa, että tapaamisessa puhutaan kieltä, jota lapsi ymmärtää tai hän voi kääntää aikuisten puhetta lapselle ymmärrettäväksi.

Neuvottelujen ohjenuorana tulee olla lapsen ainutlaatuisen elämän kunnioittaminen. Jokaisen neuvotteluun osallistuvan läsnäolon on oltava perusteltavissa. Jokaisen osallistujan on myös kannettava vastuuta vuorovaikutuksen etenemisestä hyvässä, myönteisessä, arvostavassa ja turvallisessa ilmapiirissä. On hyvä miettiä, kuinka paljon eri työntekijöitä neuvottelussa on oltava paikalla. Iso joukko työntekijöitä voi tuntua lapsesta ja huoltajasta hankalalta, jopa uhkaavalta.

4. Tapahtumien ennakoitavuus

Eri toimijoiden työskentelyn ennakoitavuus lisää lapsen turvallisuudentunnetta. Se tarkoittaa, että lapselle kerrotaan, mitä lapsen ja työntekijän tapaamisissa tullaan käsittelemään ja miksi, milloin tataan seuraavan kerran ja keitä silloin on mukana.

Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteet

Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt neljä sopimuskohtaa niin sanotuiksi yleisperiaatteiksi, jotka tulee ottaa huomioon kaikkien sopimuskohtien tulkinnassa. Yleisperiaatteet ovat

2 artikla: velvollisuus kunnioittaa ja taata yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille lapsille ilman minkäänlaista erottelua (syrjinnän kieltö)

3 artiklan 1 kohta: lapsen edun ottaminen ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsia koskeissa toimissa (lapsen edun ensisijaisuus)

6 artikla: lapsen oikeus elämään ja sopimusvaltioiden velvollisuus taata lapselle elämän, henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti (lapsen oikeus kehittymiseen)

12 artikla: lapsen oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskeissa asioissa ja lapsen näkemysten ottaminen huomioon (lapsen oikeus tulla kuulluksi, lapsen näkemysten kunnioittaminen)

Sopimuksen neljällä yleisellä periaatteella on itsenäinen merkitys, jonka lisäksi ne ohjaavat sopimuksessa turvattujen muiden oikeuksien tulkintaa. Lapsen oikeuksien sopimusta luettaessa on syytä muistaa, että lapsen oikeudet ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa. Esimerkiksi, on lapsen etu (3 artikla), että hänen näkemyksensä otetaan huomioon (12 artikla) ilman syrjintää (2 artikla), mikä tukee hänen kehitystään (6 artikla).

Luottamusta rakentavia toimintatapoja lapsen ja nuoren kanssa työskentelyyn

Lapsen ja nuoren kohtaaminen

- Tapaa lasta ja nuorta sopivassa paikassa. Toimisto, luokka tai johtajan huone ei ole paras vaihtoehto
- Kerro lapselle ja nuorelle, kuka olet ja mikä on tapaamisen tarkoitus. Kerro myös, miksi olet kiinnostunut kuulemaan häntä ja mitä teet hänen kertomallaan tiedolla. Kerro luottamuksellisuuden rajat ja salassapitovelvollisuudesta.
- Vahvista turvallisuutta ja luottamusta osoittamalla aitoa kiinnostusta lasta kohtaan.
- Luo lapselle ja nuorelle mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan siitä, millaiseksi hän kokee oman arkensa ja turvallisuutensa. Anna mahdollisuus ilmaista itseään eri tavoin; käyttäen omaa kieltään, piirtäen tai leikkien. Käsittele lapsen kanssa hänen elämäänsä laajasti, ei vain huolta aiheuttavia asioita. Nosta esiin vahvuuksia ja voimavaroja.
- Puhu lapselle kunnioittavasti tämän huoltajasta ja muista läheisistä.

Seuraavaan on koottu hyväksi havaittuja tapoja kohdata lapsi ja työskennellä hänen kanssaan siten, että lasta voidaan tukea ja hoitaa osallisuutta ja voimavaroja vahvistaen. Toimintatavat eivät ole itseisarvo vaan ne on kehitetty välineiksi, jotka tukevat luottamuksen, osallisuuden, kunnioituksen ja yhdessä tekemisen lisäämistä.

Lapsi ja nuori osallisena yhteistyöneuvottelussa

Kun lapsi on mukana yhteistyöneuvottelussa, on tärkeää valmistella tapaamista etukäteen lapsen kanssa. Lapselle tulee kertoa, miksi neuvottelu järjestetään ja mitä asioita käsitellään. Ennen neuvottelua tulee selvittää, haluaako lapsi osallistua, mitä viestejä hän haluaa neuvottelussa kertoa ja millaista tukea lapsi haluaa aikuiselta viestiensä kertomiseen. Lisäksi lapselta on tärkeää kysyä, mitä asioita tulevassa tapaamisessa pitäisi käsitellä ja keitä lapsen läheisiä ja työntekijöitä siinä olisi hyvä olla mukana. Sekä neuvottelun valmistelussa että itse neuvottelussa on hyvä muistaa, että jokaisella lapsella ja nuorella on ikäänsä, kehitykseensä, persoonaansa ja tarpeisiinsa liittyen omanlaisensa tapa ymmärtää asioita, keskustella ja tuoda esiin oma näkökulmansa. Yhteistyön ja neuvotteluiden lähtökohtana ovat lapsen tarpeet ja toiveet. Jokaisen tapaamiseen osallistuvan on perusteltava lapselle, miksi osallistuu tapaamiseen ja mitä tekee lapsen auttamiseksi. Neuvottelun järjestämisestä vastuussa olevan on mietittävä suunnitteluvaiheessa, mitä annettavaa kullakin osallistujalla on lapselle ja perheelle. Lapsen voi olla vaikeaa hahmottaa, mikä eri työntekijöiden rooli tilanteessa on. Tapaamisessa on myös sovittava kuka aikuinen huolehtii, ettei lapsi jää tilanteessa sivulliseksi.

Neuvottelutilanteelle on luotava selkeät raamit. Työntekijä kertoo, kuinka paljon on varannut aikaa, ja kysyy, kuin paljon aikaa lapsella, nuorella tai huoltajalla on. Yhdessä sovitaan aikataulusta ja neuvottelussa pidettävistä tauoista. Myös lapselta tulee kysyä. Neuvottelun alussa on käytävä läpi lapsen kannalta tärkeät neuvottelun pelisäännöt ja periaatteet kuten lapsen oikeus kertoa ajatuksistaan ja se, että osallistuminen on aina lapselle vapaaehtoista.

Hyvän valmistelun jälkeen itse neuvottelutilanne sujuu mahdollisimman turvallisessa ilmapiirissä jokaisen osallistujan näkökulmasta. Neuvottelussa jokaisella osallistujalla on oikeus tulla kuulluksi ja kuulla muiden näkökulmia ja ajatuksia. Lapsi, huoltaja ja muut läheiset huomioidaan aina ensin yhdessä sovitussa järjestyksessä. Lasta jututetaan hänelle sopivalla tavalla ja hänen näkökulmansa otetaan huomioon neuvottelun eri vaiheissa.

.....
 ”Mut siinä lapselta kysyttiin, mitä sä haluisit. Mitä sä meinaat, miten sä voit toimii tässä, oisko sulla mitään ajatusta?” (Äidin kommentti verkostopalaverista)

Neuvottelun loppuksi tehdään konkreettinen suunnitelma, jossa on kirjattuna selkeästi kuka tekee, mitä, milloin ja keiden kanssa sekä kuka koordinoi toimintaa ja toimii lapsen ja perheen yhteishenkilönä jatkossa. (vrt. sosiaalihuoltolaki). Lisäksi sovitaan työskentelyn jatkosta ja suunnitelman toteutumisen seurannasta. Neuvottelusta laaditaan muistio, joka jaetaan kaikille osallistujille.

Lapsen ja nuoren huomiointi pidempiaikaisessa työskentelyssä

Lapsen ja perheen tukeminen voi vaatia pidempiaikaista työskentelyä. Lapsen kokemukset aiemmasta työskentelystä / työntekijöistä vaikuttavat niin asiakassuhteeseen kuin luottamuksen rakentumiseen.

Pitkissä prosesseissa mahdollinen työntekijän vaihtumisen käsittely lapsen kanssa on ensiarvoisen tärkeää. Realismia on, että työntekijät vaihtuvat. Tämä ei ole ratkaisevaa, vaan se, miten henkilövaihdokset käsitellään lapsen ja nuoren kanssa. Lapselle on tärkeää kertoa ennakkoon, mitä seuraavaksi tapahtuu: mitä seuraavassa tapaamisessa tullaan käsittelemään ja miksi, milloin tavataan seuraavan kerran ja keitä silloin on mukana. Lapsi on otettava mukaan työskentelyn eri vaiheissa järjestettäviin tapaamisiin pääsääntöisesti aina, kun lapsen asioita käsitellään hänen, huoltajan, läheisten ja eri toimijoiden kesken. Lapsen mukaan ottaminen on kuitenkin oltava lapselle aina vapaaehtoista. Poikkeuksena lapsen mukaan ottamisesta ovat tilanteet, joissa lapsen turvallisuutta ei voida näin toimien varmistaa tai tilaisuuden luonne voi olla lapselle hämmäntävä. Myös aikuisten väliset mahdolliset ristiriitatilanteet ja näkemyserot on ratkottava aikuisten kesken. Ei siten, että lapsi on kuuntelemissa tilannetta.

Lapsen kanssa on hyvä järjestää kahdenkeskeisiä kohtaamisia silloinkin, kun työskentely muutoin koostuu lähinnä yhteistyötahojen neuvotteluista. Lapsella tulee työskentelyn kaikissa vaiheissa olla mahdollisuus ajatustensa ilmaisemiseen, mutta häntä ei saa pakottaa tai painostaa osallistumaan. On tärkeää, että lasta tuetaan tarvittaessa muuhunkin kuin sanalliseen ilmaisuun.

Kun lapsen tilannetta pohditaan ja etsitään ratkaisuvaihtoehtoja, on aina kysyttävä, mitä lapsi tai nuori itse ajattelee omasta elämästään ja miten hän toivoisi läheistensä ja työntekijöiden toimivan. On tärkeää kysyä, millaisten tekojen ja muutosten lapsi ajattelee tuovan hyviä asioita hänen elämäänsä. Nämä tulee aina myös kirjata lapsen mahdolliseen suunnitelmaan jokaisen toimialan oman käytännön mukaisesti. Suunnitelmassa tulee näkyä lapsen omat toiveet. Suunnitelma voi myös auttaa lasta ymmärtämään, mihin yhteisessä työskentelyssä pyritään ja mikä kunkin toimijan rooli lapsen auttamisessa on. Jos lapsen toivomat asiat eivät onnistu tai niitä ei voida toteuttaa, tulee se perustella lapselle.

Kun lapsen ja huoltajan asioissa tehdään ratkaisuja tai päätöksiä, lapselle tulee selittää ymmärrettävästi, mitä ne tarkoittavat lapsen ja huoltajan arjessa konkreettisesti. Lapselle on kerrottava, mitä hänen asioistaan on päätetty, ja miten asiat tulevat etenemään. Erityisen tärkeää tämä on, jos lapsi ei itse ole mukana tapaamisessa, jossa päätökset tehdään. Lapselle on myös perusteltava tehdyt päätökset. Työskentelyn aikana ja päättyessä on tärkeää kysyä lapselta hänen arjestaan ja siinä tapahtuneista muutoksista sekä hänen kokemuksistaan työskentelystä.

Tiedostathan koko ajan, että lapset(kin) ovat hyvin herkkiä aistiessaan työntekijän sanatonta viestintää. Lapsi puntaroi mielessään onko aikuinen aito, kiinnostunut ja hänen luottamuksensa arvoinen. Mikäli sanat ja sanaton viestintä ovat ristiriidassa keskenään, syntyy epäluottamusta.

Säilytä luottamus – ota puheeksi kunnioittavasti

Jotta luottamuksellinen suhde lapseen ja perheeseen voi säilyä, huolet ja havainnot tulee ottaa puheeksi lapsen ja huoltajien kanssa varhain, avoimesti ja kunnioittavasti. Huoli syntyy usein erilaisten havaintojen ja tunteiden pohjalta: tässä on nyt jotain outoa, erilaista. Oma, epämääräistäkin huolen tunnetta kannattaa kuunnella ja ryhtyä konkreettisiin toimiin tilanteen selvittämiseksi. Huoli on subjektiivinen kokemus, joka syntyy työntekijälle hänen asioidessaan lapsen tai nuoren kanssa. Työntekijä tarkastelee havaintoja suhteessa aikaisemmin oppimaansa, kokemuksiinsa ja tietoihinsa. Tämä antaa kokonaisvaltaisen näkemyksen tilanteesta, joka voi esiintyä eriasteisena huolena. Huoli voi muuttua, kasvaa tai hälvetä, kun toimijan toimintamahdollisuudet lisääntyvät tai heikkenevät.

Kun lapsesta tai lapseen liittyvästä tilanteesta herää huoli, työntekijä pyytää lasta ja huoltajia pohtimaan kanssaan tilannetta ja toimia huolen selvittämiseksi. Puheeksi ottamisessa on olennaista, että työntekijä hahmottaa oman huolensa ja havaintonsa konkreettisesti ja monipuolisesti. Tähän hän tarvitsee lasta ja huoltajia. Yhteistyötä edistää työntekijän avoimen kyselevä asenne ja asioiden yhdessä ihmetteleminen. Keskusteluun on tärkeää tuoda myös lapsen ja perheen voimavarat. Yleinen ”huolipuhe” perheen tilanteesta tai esimerkiksi ammattikielen termien käyttö eivät sellaisenaan avaudu lapselle ja huoltajille.

Huolen esille nostaminen on lupaus tehdä asioille yhdessä jotain. Lisäksi työntekijä ennakoii tietoisemmin toimintansa seurauksia lapselle ja yhteistyölle perheen kanssa. Olennaista on, että yhteistyötä päästään jatkamaan ja että voidaan yhdessä sopia konkreettisista tukitoimista lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi.

Toimintatapa on yksinkertainen, mutta käännteentekevä. Sen sijaan, että työntekijä ilmoittaa, mikä lapsella tai perheellä on ongelmana ja kehottaa heitä muuttamaan toimintaansa jollakin tavoin, hän kertoo konkreettisesta huolestaan ja pyytää lasta ja huoltajaa mukaan tilanteen selvittämiseen. Kokemusten mukaan sekä asiakkaat että työntekijät kokevat yhteistyön näin myönteisemmäksi, hankalissakin kysymyksissä. Silloin kun asiat otetaan heti puheeksi kunnioittavasti, avoimesti ja rohkeasti, rakennetaan luottamusta ja yhteistyötä.

Luokanopettajan tarina puheeksiottamisesta: Sopivasti toisin

”Mulla oli uusi 5-luokkalainen oppilas, haastava perhe johon oli ollut edellisten opettajien vaikea saada yhteyttä, pojasta oli kuitenkin huolta. Halusin tavata kasvokkain ja aluksi minäkään en meinannut saada yhteyttä. Ensimmäinen onnistuminen oli, kun laitoin viestiä että mulle olis tärkeä tavata teitä huoltajia, että milloin haluaisitte tavata. En enää siis ehdotellut aikoja, vaan kysyin milloin teille sopisi. Siitä lähti jokin muutos. Halusin viestittää, että on niin tärkeää asiasta kysymys, että sanokaa vaan aika, niin mulle sopii.

Mä muistan että mä itse päätin, että mä lähestyn tätä äitiä kaikella lempeydellä ja hyvydellä, koska olin ymmärtänyt, että siellä kotonakin on varmaan raskaita asioita. Ajattelin, että mä ihan kysyn, että mitä kuuluu. Hirveen merkittävää oli musta se, että mä en lähtenyt kertomaan niitä kaikkia mun näkemyksiä ja koulun huolia, vaan mä osoitin, että mulle oli äärimmäisen tärkeää että hän tuli ja mä olin kiinnostunut siitä mitä hänelle kuuluu. Ja sitten tietysti mä osoitin, että tärkeintä on, että me ollaan tässä yhdessä sen pojan vuoksi.

Sitten se, miten äiti lähti ikään kuin mun rinnalle kulkemaan, ei oltu niin kuin vastakkain, kun kysyin mitä me voitais yhdessä tehdä, miten sä haluaisit äitinä auttaa. Mä kerroin miten mä haluaisin opettajana auttaa ja miten tärkeää meidän molempien roolit on siinä. Kyl mä jotenkin muistan et se äidin itkukin tuli siinä kohtaa, kun mä kysyin, et millä keinoilla ja miten sä haluaisit auttaa.

Ei siitä äidistä sen jälkeenkään hirveen aktiivista tullut, mutta sieltä rupes tulleen viestiä poissaoloista, mitä ei ollut ennen tullut.

Olennaista oli varmasti se, että mä kysyin niitä keinoja miten äiti haluaisi tai jaksaisi ja kykenisi siellä kotona tukemaan, miten haluaisit osallistua tähän. Eihän siihen kukaan äiti vastaa, etten halua mitenkään. Ehkä se toinen keskustelun tulos oli, että nyt pidetään yhteyttä ja annoin avoimen kortin sille, että voit soittaa milloin vaan.

Mulle kyllä tosi paljon on tuonut vahvistusta ihmisen kohtaamiseen ja luottamuksen syntymiseen, että kyl se vaan on se arvostava läsnäolo. Mä en enää missään kohtaa etukäteen murehdi huoltajien kohtaamista. Opin, että itse asiassa se kaikki hyvä viisaus ja tieto on siellä huoltajalla ja minulla yhdessä. Että yhdessä kun tässä keskustellaan niin kyllä ne oikeat vastaukset löytyy”

Varhain:

Silloin, kun toimintamahdollisuudet ovat avarat. Ei sivusta seuraten – ellei se ole ammatillinen valinta.

Avoimesti:

Luottamussuhteita vaalien. Ei selän takana, vaikka asiantuntijakeskeisyys houkuttaisi.

Yhteistyössä:

Voimavarat kooten – unohtamatta tärkeimpiä resursseja ja läheisverkostoja.

Luota itseesi ja tunne toisen työtä – luo pohjaa yhteistyölle

Kun tuntee toisen työtä ja luottaa toisiin, yhteistyö on sujuvampaa ja tehokkaampaa. Tällöin lapsi ja perhe saavat tarpeenmukaista sekä oikea-aikaista tukea ja hoitoa. Luottamusta eri yhteistyötahojen välillä edistää tietämys eri tahojen toiminnasta, niiden perustehtävästä ja suuntautumisesta yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa. On tärkeää tietää, millaisissa tilanteissa eri palvelujen työntekijät kohtaavat sekä tukevat ja hoitavat lasta ja perhettä. Lisäksi on hyvä tuntee toisen toimijan työhön liittyvää lainsäädäntöä. Toisen työn tuntemisessa on tärkeää myös ymmärtää, että tuttujenkin käsitteiden määrittely voi poiketa palvelusta toiseen. Esimerkiksi yksi työntekijä puhuu arvioinnista silloin, kun toinen puhuu tuen tarpeen tunnistamisesta. Toinen hyvä esimerkki erilaisista tulkinnoista ja määritelmistä palveluiden kesken on mitä kulloinkin ymmärretään erityisellä tuella.

Mitä sinä tiedät kuntasi tai alueesi lasten ja perheiden palveluista?

Miten hyvin tunnet lasten ja perheiden palvelujen työn sisältöä, menetelmiä, toimintatapoja, oikeuksia ja velvollisuuksia?

Tiedätkö esimerkiksi...

- Mitä laajoissa terveystarkastuksissa tapahtuu?
- Miten neuvola tai kouluterveydenhuolto voi tukea lasta ja perhettä?
- Miten usein ja millaisissa tilanteissa varhaiskasvatuksen työntekijä tapaa lapsen vanhempia?
- Miten opettaja tekee yhteistyötä lapsen, vanhempien ja koulun muun henkilökunnan tai muiden ammattilaisten kanssa?
- Miten otetaan yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi?
- Miten opiskeluhoito toimii, kun ekaluokkalaisesta herää huoli?
- Mitä tapahtuu sen jälkeen, kun koulusta on otettu yhteyttä sosiaalihuoltoon tai tehty lastensuojeluilmoitus?
- Mitä matalan kynnyksen toimintaa nuorisotoimi järjestää?
- Millaisia terveydenhuollon erityispalveluita alueellanne on?
- Millaisia mielenterveys- ja päihdepalveluja on saatavilla?
- Miten vammaispalvelut lapsille ja perheille toteutuvat?
- Miten aikuissosiaalityössä selvitetään asiakkaan hoidossa olevan lapsen tuen tarve?
- Mikä on ennakollinen lastensuojeluilmoitus?

Toisen työn tunteminen ja muiden sekä omaan ammattitaitoon luottaminen mahdollistavat lapsen ja perheen tarpeenmukaisen ja oikea-aikaisen avun. Yhteistyössä lapsen ja perheen tilanteesta muodostuu yhtenäinen kuva, jonka perusteella tehdään *yhdessä sovittu* yhteistyön suunnitelma lapselle, nuorelle ja perheelle. Tämä suunnitelma ei poista erillisiä palvelukohtaisia suunnitelmia, jotka kirjataan kunkin toimintakäytäntöjen ja lainsäädännön mukaisesti. Yhdessä sovitun suunnitelman tarkoituksena on vastata lapsen, nuoren ja perheen sen hetkiseen kokonaistarpeeseen sekä selkeyttää eri toimijoiden roolia. Yhdessä sovittu suunnitelma on lapsesta, nuoresta ja perheestä lähtevä yhteistyösuunnitelma, jonka laatimisessa asianosaiset ovat aina lähtökohtaisesti mukana.

Jokainen lapsen ja perheen kanssa työskentelevä taho voi vastata osaltaan tukemisesta oman osaamisensa ja perustehtävänsä mukaisesti. Näin voidaan myös välttää päällekkäistä työtä. Toisen työn tunteminen ja tavoitteellinen yhteistyö tuovat siten synergiaetua ennen kaikkea lapselle ja perheelle, mutta lisäksi kaikille toimijoille.

”Se on aina me vanhemmat, jotka organisoivat lapset tukea saamaan, ja jos sitä tulee joka tuutista, meillekin voi sitä neljästä lapsesta tulla. Siinä palaverissa oltiin tarkkana, ettei sitä tukea tulisi liikaa. Ja se, et perhetyö tuli meille kotiin, et me ei kukaan lähdetty mihinkään.” *(Äiti, kokemus verkostopalaverista)*

Silloin kun luotat itseesi ammattilaisena, voit kohdata lapset ja perheet ensisijaisesti ihmisenä ihmiselle ja käyttää osaamistasi auttamiseen ilman ammatillisuuden korostamista.

”Kun mä olen siellä kuitenkin toisena aikuisena. Me voitais ajatella et me ollaan kaikki siellä vain aikuisina, jätettäis ne tittelit vaikka siihen oveen killuu kun tullaan.” *(Äiti, kokemus verkostopalaverista)*

Toisen työn tunteminen ja luottamus ovat monitoimijaisen yhteistyön perusta ja edellytys. Selkeät toimintaohjeet ja rakenteet antavat mahdollisuuden lisääntyvään vuoropuheluun eri toimijoiden kesken. Yhteistyökulttuurin luominen on pitkä prosessi, joka kehittyy vain dialogisella vuoropuhelulla. Eri palveluiden toimijoiden välinen luottamus rakentuu osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien kokemuksesta.

Kun toimijat tuntevat maakunnassaan ja kunnassaan tarjolla olevat lasten ja perheiden palvelut, voidaan hoitoa ja tukea suunnata paremmin tarpeisiin vastaaviksi. Työntekijät tietävät miten muut toimijat tukevat lasta ja perhettä ja pystyvät siten toiminnassaan tarjoamaan sellaista tukea, joka on oman perustyön kannalta kaikkein mielekkäintä, ja joka siten täydentää muita lapsen ja perheen tukimuotoja. Näin muodostuu kokonaisuus, jossa voimavarat on suunnattu tarkoituksenmukaisesti, ja lapset sekä perheet kokevat tulevaisuutensa autetuiksi.

3 SUUNTAA YHTEISTYÖHÖN

Lasten ja nuorten kanssa toimivat ammattilaiset havainnoivat erilaisia asioita lapsiin, nuoriin ja heidän lähiympäristöönsä liittyen. Lapsen ja perheen hyvinvoinnin edistäminen ja huolten tunnistaminen on kaikkien toimijoiden *yhteinen tehtävä*. Lapsen ja perheen tulee saada apua ja tukea arjen haasteisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Oikea-aikaisella tuella, jonka saamiseen on matala kynnyks, voidaan useimmiten auttaa lapsia ja perheitä jo ennen kuin ongelmat pahenevat. Näin voidaan myös vähentää erityispalveluiden tarvetta.

”Sanoin just uudelle psykologille, että me ei kouluna olla mikään irrallinen taho lapsen asiassa, että miks me ei olla saatu kutsua lapsen palaveriin Se ei oo niin, että yhet toimii tuolla ja toiset tuolla. Sen nopeemmin lapsi pääsee eteenpäin ja saa tukea ympärilleen, kun me tiedetään ketkä siellä on toimijoita ja miten ne toimii. Kuka tekee mitäkin. Jokaisella on oma kenttä, mutta kaikki tekee työtä yhdessä. Ja sit kun istutaan saman pöydän ääreen, niin käydään niitä asioita lävitse ja tehdään suunnitelma asiasta ja jos jotain tulee niin pysähdytään, et miten nyt toimitaan ja mikä näkyy missäkin”. (Opettaja)

Jokaisen kohtaamisen alku on merkityksellinen. Kaikilla toimijoilla on omat yhteistyön aloittamisen käytänteensä, joissa oleellista on varmistaa lapsen ja perheen osallisuus ja kuulluksi tuleminen sekä toisaalta riittävän tiedon antaminen palveluista ja tuensaannin mahdollisuuksista.

Jos työntekijä huomaa, etteivät hänen omat toimintamahdollisuutensa riitä tai tilanne tuntuu epäselvältä, voi *tarvittaessa konsultoida kollegoja tai muita ammattilaisia lapsen henkilötietoja kertomatta*. Tärkeää on, että työntekijä ei jää yksin vaikealta tuntuvaan tilanteeseen. Työntekijä voi esimerkiksi yhdessä työparin kanssa pohtia, millaisissa tilanteissa huolet voi ottaa puheeksi. Keskustelu esimiehen kanssa tai vaikkapa työnohjaus voivat antaa rohkeutta ottaa asioita puheeksi. Työnantajalla on velvollisuus esimerkiksi koulutuksen avulla varmistaa, että työntekijät osaavat ottaa huolet puheeksi kunnioittavasti, siten että yhteistyön jatkamisen mahdollisuus säilyy.

Lapsille ja perheille tukea ja hoitoa matalalla kynnyksellä

Neuvola, varhaiskasvatus, opiskeluhoito, perusopetus, nuorisotyö, vapaa-ajan palvelut ja muut palvelut sekä toimijat tukevat perustyöllään lasten hyvinvointia ja perheiden arjen elämää. Myös palveluiden kokoaminen yhä enenevästi yhteen perhekeskusmallin mukaisesti tukee lasta ja perhettä kokonaisvaltaisesti. Hyvä luottamussuhde henkilöstön, lasten ja huoltajien välillä sekä tarpeen mukaisesti räätälöity tuki vahvistavat arjen sujuvuutta kaikissa lapsen kehitysympäristöissä (kotona, varhaiskasvatuksessa, peruskoulussa, oppilaitoksessa). Eri palvelut, osaltansa edistävät lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, tunnistavat mahdollisia tuen tarpeita ja tarjoavat tukea sekä hoitoa lapsille ja perheille jo varhaisessa vaiheessa.

Lähes kaikki lasta odottavat perheet asioivat äitiysneuvolassa. Lastenneuvolat tapaavat käytännössä kaikkia alle kouluikäisiä lapsia useaan kertaan ennen kouluikää. Äitiys- ja lastenneuvolan säännölliset tapaamiset mahdollistavat luottamuksellisen suhteen rakentamisen ja ylläpitämisen perheen kanssa. Neuvolan toiminnassa hyvä suhde lapseen ja huoltajiin perustuu aitoon kiinnostukseen ja luontevaan vuorovaikutukseen sekä säännöllisten terveystarkastusten mahdollistamaan tuttuuteen. Jos työntekijälle tai vanhemmalle nousee huoli lapsen tai perheen tilanteesta, asioiden esille nostamista helpottaa asiakkaan tunteminen sekä avoin ja luottamuksellinen suhde. Neuvolan toiminnassa ensisijaista on kiinnittää huomiota hyvinvointia suojaavien tekijöiden ja muiden voimavarojen vahvistamiseen. Lisäksi neuvolan tehtävänä on tunnistaa varhaisessa vaiheessa mahdolliset ongelmat ja pulmat, erityisesti riskiä aiheuttavat tekijät, sekä tarjota tai järjestää tarvittavaa kohdennettua tukea, hoitoa ja apua. Äitiys- ja lastenneuvolat tekevät lakisääteisesti monialaista yhteistyötä (THL 1326/2010, VNA 338/2011) erityisen tuen tarpeen tunnistamiseksi ja tuen järjestämiseksi kunnan eri toimijoiden, kuten varhaiskasvatuksen, kotipalvelun, perhetyön, lastensuojelun, opiskeluhuollon sekä erikoissairaanhoidon kanssa ja muiden tahojen kesken. (Neuvolatoiminnasta lisää oppaan liitteessä 1)

Varhaiskasvatus, esiopetus, perusopetus ja toisen asteen koulutus ovat kodin ohella lapsen kehitysympäristöjä, joissa lapset toimivat päivittäin. Toimiessaan lasten kanssa ja yhteistyössä vanhempien kanssa henkilöstöllä on mahdollisuus oppia tuntemaan lapsi ja siten myös huomata, jos jokin lapsen tai perheen tilanteesta antaa aihetta huoleen. Toimiva yhteistyö huoltajien kanssa on yksi toiminnan kulmakivistä. Parhaimmillaan yhteistyö on tasa-arvoista dialogia, jossa henkilökunta ja huoltajat voivat puhua turvallisesti myös erilaisista lapsia koskevista huolistaan, tulevat kuulluksi ja voivat jakaa ajatuksiaan avoimessa ja myönteisessä ilmapiirissä. Esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset ammattilaiset ovat mukana koulu- ja opiskeluikäisten lasten arjessa. Opiskeluhuollon ensisijainen toimintamuoto on yhteisöllinen opiskeluhoito, jolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla koko esiopetuksen, perusopetuksen tai toisen asteen koulutuksen yhteisössä edistetään oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Yksilökohtainen opiskeluhoito toimii sekä ennaltaehkäisevästi (kuten kouluterveydenhoitajan tai lääkärin tarkastukset) että tarjoaa tarvittaessa lapselle räätälöityä tukea. (Opiskeluhuollosta lisää oppaan liitteessä 3)

Neuvolan laaja terveystarkastus on lakisääteinen palvelu kaikille lapsiperheille¹

Laaja terveystarkastus on koko perheen terveyden ja hyvinvoinnin arviointia lasten ja vanhempien voimavarojen selvittämiseksi ja tuen kohdentamiseksi sitä tarvitseville. Terveystarkastus toteutetaan yhteistyössä perheen ja eri ammattilaisten kanssa. Laaja terveystarkastus kuten muutkin säännölliset terveystarkastukset ovat merkittävässä roolissa terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi ja sairauksien ehkäisyssä, koska ne tavoittavat lähes kaikki lapsiperheet. Niiden osalta, jotka eivät käytä palveluja (0,5 %) on tuen tarve selvitettävä. Tuolloin neuvolasta otetaan yhteys perheeseen esim. puhelinsoitolla, kutsukirjeellä tai kotikäynnillä.

Laaja terveystarkastus mahdollistaa lapsen ja perheen tuentarpeen tunnistamisen ja tuen kohdentamisen entistä varhaisemmin sitä tarvitseville. Tällä tavoin on mahdollista *vahvistaa lapsen ja vanhempien voimavaroja*. Tutkitusti myös ammattihenkilöstön voimavarat lisääntyvät, kun he huomaavat lasten ja vanhempien voimavarojen vahvistuvan ja omat keinonsa tehokkaiksi tukea perheitä.

¹ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011)

Laajasta terveystarkastuksesta annetaan vanhemmille tietoa etukäteen, jotta he tietävät tarkastuksen tarkoituksen ja mistä siellä keskustellaan. Tarkastus ajoitetaan lapsen syntymäpäivän tienoille ja siihen varataan aikaa noin tunti. Tarkastukseen kutsutaan molemmat vanhemmat ja parhaimmillaan laajassa terveystarkastuksessa yhdistyvät vanhempien, neuvolan terveydenhoitajan ja lääkärin havainnot lapsen terveydestä ja hyvinvoinnista sekä niihin yhteydessä olevista tekijöistä yhteisessä keskustelussa. Lisäksi lapsen ollessa varhaiskasvatuksen piirissä täyttää varhaiskasvatuksen työntekijä yhdessä vanhempien kanssa keskustellen lomakkeen, joka vanhempien luvalla toimitetaan neuvolaan ennen lapsen laajaa terveystarkastusta. Näin neuvola saa varhaiskasvatuksen näkökulman lapsen pärjäämisestä ja toiminnasta varhaiskasvatuksen yhteisössä. Tarvittaessa tietoja voidaan asiakasperheen luvalla pyytää myös muilta yhteistyötahoilta. Tuentarpeen mukaan perheelle tarjotaan lisäkäyntejä neuvolaan, järjestetään moniammatillinen tapaaminen lapsen ja perheen tukemiseksi tai järjestetään lapselle ja perheelle muuta tarvittavaa apua.

Laajan terveystarkastuksen parhaaksi hyödyntämiseksi on oleellista

- pyrkiä tapaamaan lapsi ja molemmat vanhemmat.
- varata tarkastukseen riittävästi aikaa.

Laajan terveystarkastuksen onnistumisen tueksi on laadittu valtakunnallinen ohjeistus.

Kun huoli herää

Mikäli työntekijällä on orastavakin huoli lapsesta, perheestä tai yhteistyön toimimattomuudesta, asiaan täytyy tarttua viipymättä. Huolen esille nostaminen ja asioista puhuminen ei ole aina helppoa työntekijöillekään. Tilanne voi jännittää tai työntekijä voi olla epävarma omasta osaamisestaan. Työntekijällä voi olla myös pelko siitä, miten lapsi ja huoltaja suhtautuvat huolen puheeksi ottamiseen. Joskus voi tuntua, että asiasta keskustelemista olisi helpompi vältellä tai siirtää tuonnemmaksi. Vaikka puheeksiottaminen voi tuntua vaikealta, työntekijällä on moraalinen velvollisuus toimia, kun huoli lapsesta tai perheestä herää. Työntekijän tulee ottaa asia rohkeasti esille: näin toimien hän auttaa lasta ja perhettä saamaan tarvittavaa apua ja tukea. Epävarmuus tai pelko ei saa estää toimimasta.

Huolen esille nostaminen on aina herkkä asia ja saattaa houkuttaa määrittelemään toisten ihmisten ajatuksia. Keskeistä on tuoda huolen lisäksi esille lapsen ja perheen voimavaroja ja sopia yhdessä tavoitteista ja niiden saavuttamisen keinoista. Työntekijän on tärkeää pohtia mahdollisuuksia muuttaa omaa toimintaansa lapsen/perheen tilanteen parantamiseksi. Tarvittaessa hän voi konsultoida muita työntekijöitä, välttämällä kuitenkin lapsen ja perheen selän takana puhumista. Tärkeää on, että hän jolla huoli herää, ottaa huolensa puheeksi kunnioittavasti lapsen tai perheen kanssa. Puheeksi ottamisen tavoitteena on voimavarojen yhdistäminen lapsen ja perheen tilanteen auttamiseksi ja turvaamiseksi sekä yhteistyön jatkamisen mahdollisuudesta huolehtiminen.

Aina hyväkään yhteistyö asiakkaan ja työntekijän voimavarojen yhdistelmänä ei riitä, vaan tilanteeseen tarvitaan lisää toimijoita. On tärkeää yhdessä asiakkaan kanssa pohtia, keitä voidaan kutsua mukaan toimimaan tuen ja avunsaannin vahvistamiseksi. Tämän jälkeen kutsutaan yhdessä sovitut tahot yhteiseen tapaamiseen. Tässä tapaamisessa pohditaan jokaisen tahon auttamisen mahdollisuuksia ja sovitaan työnjaosta ja rooleista sekä seurannasta. Tärkeää on myös sopia yhteyshenkilöstä, jonka rooli on kulkea asiakkaan rinnalla prosessissa ja koordinoida verkoston toimintaa. Jos yhteinen suunnitelma ja sen pohjalta toteutetut toimet eivät auta, toimintaa on arvioitava yhdessä lapsen ja perheen kanssa ja tarvittaessa mietittävä erityispalveluiden mukaan kutsumista.

Kuvio 2 havainnollistaa peruspalveluissa tehtävää toimintaa silloin, kun lapsen tai perheen tilanteesta nousee huoli.

LUO LUOTTAMUSTA

- Tutuus olemassa olevan asiakassuhteen preusteella ja luottamuksen ylläpitäminen sekä avoimuuden, osallisuuden ja kuulluksi tulemisen vahvistaminen
- Tiedon tarjoaminen saatavilla olevista palveluista
- Työntekijän joustavuus muunnella omaa toimintaansa lapsen tueksi
- Viestinnän pelisäännöistä sopiminen

USKALLA TOIMIA JA OTA PUHEEKKSI

- Omaan huoleen tarttuminen
- Huoltajien kutsuminen yhteistyöhön (avunpyyntö)
- Voimavarjoista ja toimivista asioista kertominen sekä motivointi muutokseen
- Asian perustelu ja ilmaiseminen niin, ettei sitä tulkita moitteeksi tai syytteeksi
- Omien sanojen ja tekojen ennakoiminen
- Puheeksioton ajan ja paikan miettiminen
- Joustavuus ja kuuntelu puheeksioton tilanteessa
- Jatkamisen mahdollisuudesta huolehtiminen

AUTA JA TUE SEKÄ HAE LISÄVOIMIAVAROJA – SUUNTA YHTEISTYÖHÖN

- Tavoitteiden määrittely ja niiden saavuttamisen keinoita sopiminen
- Pohdinta yhdessä asiakkaan kanssa vaihtoehtoista ja ehdotus lisävoimavarojen mukaan kutsumisesta
- Yhteisen tapaamisen järjestäminen
- Läheisverkoston voimavarojen kartoittaminen
- Eri toimijoiden auttamismahdollisuuksien pohtiminen ja toimijoista sopiminen
- Mukanaolevien toimijoiden vastuista ja rooleista sopiminen
- Vastuuhenkilöistä sekä arvioinneista ja seurannasta sopiminen

KUVIO 2. Prosessi lapsen ja perheen tukemiseen huolen herätessä

ESIMERKKI opiskeluhuollon yhteistyöstä**Ekaluokkalainen Helmi**

Helmi on innokas ekaluokkalainen, jolle oppiminen on helppoa. Kotitehtävät on tehty huolella eikä kirjojen tai muiden tarvikkeiden unohduksia ole sen enempää kuin muillakaan. Myös uusien luokkakaverien kanssa sujuu hyvin.

Jo syyslukukauden alkupuolella opettaja kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että Helmi on koulussa ajoittain hyvin väsynyt. Ensimmäinen luokka toki väsyttää kaikkia tuoreita koululaisia, mutta Helmi on väsynyt jo aamupäivän tunneilla. Lisäksi opettaja on pistänyt merkille, että Helmin vaatteet ovat satunnaisesti epäsiistit. Opettaja on syksyn ensimmäisessä vanhempainvartissa ottanut Helmin väsymyksen esille keskustelussa äidin kanssa ja jokunen Wilma viestikin on asiasta vaihdettu. Äiti on arvellut koulun alun ja pitkittyneen flunssan väsyttävän tyttöä.

Opettajalla herää huoli

Syysloman jälkeisellä viikolla Helmi nukahtaa kesken oppitunnin ja opettaja soittaa äidille. Nyt äitikin kuulostaa hyvin väsyneeltä ja lisäksi itkuiselta puhelun kuluessa. Hän kertoo opettajalle perheen tilanteen olevan vaikean ja epäilee voimiansa kohta loppuvan. Äiti arvelee vanhempien jokailtaisen sanaharkan estävän Helmiä nukahtamasta ajoissa. Opettaja ehdottaa, että Helmin ja perheen tilanteesta koonnuttaisiin keskustelemaan ja pohdittaisiin yhdessä mitä asialle voisi tehdä ja miten auttaa Helmiä. Lisäksi sovittiin, että opettaja ohjaa Helmin varmuuden vuoksi myös kouluterveydenhoitajan vastaanotolle jatkuvan väsymyksen vuoksi.

Terveydenhoitaja tapaa Helmin

Terveydenhoitaja oli tavannut äidin ja Helmin kouluuntulotarkastuksessa kesällä ennen koulun alkua. Silloin ei erityisiä huolenaiheita ollut esiin tullut. Nytkin Helmi vaikutti terveeltä tytöltä, joka nautti koulunkäynnistä ja oli saanut paljon uusia kavereita. Kotiasiat huolettivat Helmiäkin, huolta oli sekä isästä että vähän myös äidistä, joka oli ”aina väsynyt”. Helmin pelkäsi vanhempien eroavan. Fyysisesti Helmi voi hyvin, kasvu ja kehitys olivat edenneet iänmukaisesti ja kaikki tehdyt tutkimukset olivat kunnossa. Terveystottumuksetkin vaikuttivat hyviltä, mutta nukahtaminen oli vaikeaa sekä riitojen aiheuttaman melun että päässä pyörivien huolien vuoksi. Monia kivoja ja iloisia asioita löytyi kuitenkin edelleen sekä kotoa että etenkin koulusta. Terveydenhoitaja soitti äidille ja kävi läpi havaintonsa Helmin hyvinvoinnista.

Monialaisen asiantuntijaryhmän ensimmäinen tapaaminen

Ensimmäinen tapaaminen koululla järjestyi jo kolmen päivän päästä. Yhdessä äidin kanssa oli puhelimessa sovittu, että paikalla olisi äidin ja Helmin lisäksi opettaja, kouluterveydenhoitaja sekä kuraattori ja iltapäiväkerhon ohjaaja, joka on Helmille erityisen tärkeä henkilö koulussa. Myös isä pyydettiin mukaan, mutta hän ei halunnut osallistua. Tapaamisen aluksi pyydettiin äidiltä vielä kirjallinen suostumus ryhmän työskentelyn aloittamiseen ja sovittuun kokoonpanoon. Opettaja oli jo puhelimesta kertonut äidille, että koottavan asiantuntijaryhmän jäsenillä olisi salassa pidon estämättä oikeus keskenään vaihtaa Helmin asian hoitamiseksi tarvittavaa tietoa ja ryhmässä sovittavat asiat kirjattaisiin koulussa opiskeluhoitokertomukseen. Tämä oli vielä uudestaan näkyvillä äidin allekirjoittamassa suostumuslomakkeessa, josta hän sai kopion mukaansa.

Keskustelussa perheen suurimmaksi murheeksi tarkentui isän runsas alkoholinkäyttö sekä siihen liittyvä toistuva sanaharkka kotona. Ongelmat olivat pahentuneet syksyn aikana. Riidat olivat hyvin kovaäänisiä, mutta väkivaltaa tai sen suoranaista uhkaa ei äiti kokenut tilanteissa olevan. Äiti toi esiin, että isän työssäkäynti ja sen myötä myös perheen talous oli alkanut kärsiä tilanteesta. Palkattomia poissaoloapäiviä oli kertynyt jo useita ja työpaikan menetyksellä oli uhkana. Äiti huolehti käytännössä yksin perheen arjesta ja lapsista, joihin Helmin lisäksi kuului kaksi isompaa sisarusta. Myös heidän hyvinvointinsa ja jaksamisensa tilanteessa huoletti äitiä.

Tapaaminen päättyi yhteiseen ymmärrykseen siitä, että perheen kuormittaviin asioihin tarvitaan piikaista apua, myös koulun ulkopuolelta. Sovittiin, että avun järjestämiseksi tavataan nopealla aikataululla uudestaan ja täydennetään ryhmää sosiaalihuoltopalvelujen edustajalla. Iltapäiväkerhon ohjaajan sovittiin jäävän pois ryhmästä, mutta hän tukisi ja huomioisi Helmiä kerhossa ja olisi tarvittaessa yhteydessä muihin. Isompien sisarusten osalta sovittiin, että kuraattori tapaisi kolmannella luokalla olevaa isosiskoja ja terveydenhoitaja kutsuisi isoveljen seuraavalla viikolla kuudennen luokan terveystarkastukseen ja ottaisi myös perheeseen liittyvät asiat esille silloin.

Monialaisen asiantuntijaryhmän toinen tapaaminen

Seuraavan tapaamiseen tuli mukaan sosiaalityöntekijä, ja äiti vahvasti kirjallisesti suostumuksensa ryhmän kokoonpanon muutokselle. Keskustelussa fokuksena oli se, miten kukin ryhmän jäsen voisi tukea perhettä ja mitä muuta apua heidän kauttaan oli saatavilla. Opettaja ehdotti Helmin läksyjen keventämistä väliaikaisesti ja kuraattori kertoi alaluokilla alkavasta tunne- ja vuorovaikutustaitojen tukemiseen tähtäävästä toiminnasta, johon myös Helmin luokka osallistuisi. Sosiaalityöntekijä kertoi tarjolla olevista palveluista ja sopi äidin kanssa sosiaaliohjaajan ja perhetyöntekijän kotikäynnistä, tarkoituksena tarkemmin koko perheen kanssa suunnitella sopivia tukimuotoja. Sekä äidin että isän työterveyshuollot nähtiin tärkeiksi tahoiksi avun tarjoamisessa. Äiti suunnitteli ottavansa yhteyttä omaan työterveyshoitajaansa ja pohti sairasloman tarvetta. Isän saaminen hoidon ja avun piiriin mietitytti kaikkia ja sovittiin, että kotikäynnillä keskusteltaisiin tästä lisää isän kanssa. Lopuksi varmistettiin, oliko äidin ja Helmin mielestä tapaamisissa puhuttu oikeista asioista ja oliko jotakin, mistä tulisi vielä jutella.

Seurannasta sopiminen

Tapaaminen päättyi sopimukseen yhdestä ryhmän seurantakokouksesta noin kahden kuukauden päästä samalla kokoonpanolla. Tarvittaessa oltaisiin toki yhteydessä ennen sitä. Varmistettiin, että äidillä oli kaikkien toimijoiden yhteystiedot ja kerrattiin Helmin kanssa, että hän voi koska tahansa kertoa mieltä painavista asioista tai kuulumisistaan opettajalle, iltapäiväkerhonohjaajalle tai terveydenhoitajalle.

Sosiaalihuolto tarjoaa varhaista tukea

”Yhteydenotossa on ihan kaikkein tärkeintä että se tehdään yhteistyössä huoltajien ja mahdollisuuksien mukaan lapsen ja nuoren kanssa yhdessä. Parhaassa tapauksessa se on tehty koko perheen kanssa”. (Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointitiimin jäsen)

Sosiaalihuollon keskeisin päämäärä lapsi- ja perhepalveluiden osalta on taata kaikille lapsille ja perheille oikea-aikainen ja tarpeenmukainen tuki. Lapselle ja perheelle tehdään tarvittaessa sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi. Arviointi tehdään eri toimijoiden yhteistyönä, jotta varmistetaan riittävä määrä asiantuntemusta ja osaamista. Sosiaalihuoltolaissa on useita velvoitteita eri palveluiden työntekijöiden väliseen yhteistyöhön yksittäisen asiakkaan asiassa. Lapsen ja perheen kannalta on oleellista että sosiaalihuoltolain mukainen ja peruspalveluissa tarjottava tuki ja hoito muodostavat asiakkaan tarpeen mukaisen kokonaisuuden. Yhteisesti sovitaan kuka toimii jatkossa lapsen ja perheen tukiverkoston koordinoijana tai yhteyshenkilönä. Tämä on tärkeää, jotta kokonaisuuden hallinta säilyy.

Lapsen ja perheen kanssa mietitään, miten he itse näkevät tilanteensa ja mahdollisen tuen tarpeensa. Ohjauksen tulisi tarpeen mukaan tapahtua saattaen, ei lähettämällä. Työntekijän tulee tuoda esille avoimesti se, mitä hän tilanteesta ajattelee.

Lapsen tai perheenjäsenen sosiaalihuollon asiakkuus alkaa joko itse hakemalla palvelua, kun joku muu toimija on ilmoittanut sosiaalihuollon tarpeesta tai kun asiointi jossakin sosiaalipalvelussa on alkanut.

Kunnan tulee järjestää sosiaalipalveluina esimerkiksi perhetyötä, kotipalvelua, kasvatus- ja perheneuvontaa, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvontaa ja muita asiakkaiden tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluita. Lisäksi, perhetilanteen, pitkäaikaisen sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella annetaan lomanviettopalveluja sekä tukea lomanvieton järjestämiseen. Sosiaalihuoltolaissa on määritelty erityistä tukea tarvitseva lapsi ja hän on oikeu slisäksi mm. vertaisryhmätoimintaa sekä tukihenkilöön tai -perheeseen.

Sosiaalihuoltolaki on avattu tarkemmin tämän oppaan osassa 2

Peruspalveluiden ja erityispalveluiden yhteistyöllä lapselle ja perheelle tarpeenmukainen tuki ja hoito

Lapsille ja perheille olennaista on palveluiden saumattomuus ja oikea-aikaisen avun saaminen. Perus- ja erityispalveluiden välillä liikkumisen tulee olla sujuvaa ja joustavaa. Pyrkimyksenä on tukea asiakkaita saattaen vaihtaen eri palveluiden välillä ja näin ollen päästä pois toimintatavoista, joissa asiakas ohjataan tai menee läheteellä palvelusta toiseen. Eri palveluiden välisen yhteistyön tulee toimia riippumatta hallinnonalasta. Keskiössä tulee aina olla lapsi ja perhe ja heidän tarpeensa.

Erityistason palveluita voi olla saatavilla myös peruspalveluiden yhteydessä tai ne jalkautuvat peruspalveluiden tueksi. Siten eri ammattilaisten osaaminen muodostuu yhteiseksi voimavaraksi lapsen ja perheen hyväksi. Lapsi ja perhe ovat keskiössä heitä koskevan palvelun suunnittelussa ja toteuttamisessa. Tavoitteena ovat asiakaslähtöiset, yhteen sovitettut ja joustavat palvelukokonaisuudet. Tärkeää on varmistaa yhtenäiset ja yhdenvertaiset palvelut myös niille lapsille ja perheille, jotka tarvitsevat vaativinta erityisosaamista ja erikoistumista edellyttäviä palveluita.

Lastensuojelu lapsen ja perheen tukena

Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä yhdessä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kii-reellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.

Lastensuojelun avohuollon työskentely tarkoittaa lapsen ja perheen arjessa ja lähiverkostoissa tehtävää työtä tilanteissa, joissa on todettu lastensuojelun palvelujen tarve. Avohuollon sosiaalityön tavoitteena on lapsen ja vanhemman tai muun hänestä huolta pitävän henkilön hyvinvoinnin ja voimavarojen tukeminen ja vahvistaminen. Se on työskentelyä lapsen kanssa sekä lapsen läheisten tukemista kasvatustehtävässä. Tällöin on tärkeää toimia kiinteässä yhteistyössä muiden lapsiperheiden palveluiden kanssa. Erityisesti korostetaan äitiys- ja lastenneuvoloiden ja muun terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen, yleisten sosiaalipalvelujen, koulun ja nuorisotyön mahdollisuuksia edistää ja turvata lapsen kasvua ja kehitystä.

Avohuollon työskentely perustuu lapsen ja / tai huoltajan suostumukseen. Avohuollonpalveluis-ta voi kieltäytyä. *Lastensuojelun asiakkuus ei poista tai korvaa lapsen muun tuen ja hoidon tarvetta.* Lapsen ja perheen tilanteeseen sopivia tukimuotoja tulee järjestää lapsen tarpeita vastaavasti ja yksi-lökohtainen tilanne huomioiden.

Lastensuojelun konsultointi

Eri toimijat voivat konsultoida lastensuojelun työntekijöitä, kun heillä on herännyt lapsesta huoli, eivätkä he tiedä, miten tilanteessa tulisi toimia. Konsultaatio voi olla esimerkiksi keskustelua lastensuojelun tarjoamista tukimuodoista tai neuvon kysymistä tietynlapsen tilanteeseen kertomatta lapsen henkilötietoja.

Lastensuojelulla tulisi olla virka-aikainen ja virka-ajan ulkopuolinen päivystyspuhelinnumero konsultaatiota varten. Tämä numero on eri kuin sosiaalityöntekijöiden varsinaiset puhelinnumerot.

Kunnan tai lastensuojelun tulisi tiedottaa konsultaatiomahdollisuudesta ilmoitusvelvollisille tahoille.

Joskus tilanteet kriisiytyvät

Lastensuojelussa tehdään suunnitelmallisen työn ohessa usein myös ns. kriisiytyötä, joka on reagoimista lapsen ja perheen tilanteissa tapahtuneisiin äkillisiin ja ennakoimattomiin muutoksiin. Kriisi-työ voi olla esimerkiksi päivystysluonteisia kotikäyntejä lastensuojeluilmoituksen selvittämiseksi tai lapsen ja perheen kriisitilanteen selvittämistä heidän kanssaan.

Joskus lapsen ja perheen tilanne voi kriisiytyä äkillisellä tavalla siten, että lapsen tilanne täytyy välittömästi turvata kiireellisen sijoituksen avulla. Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti, jos lapsi on välittömässä vaarassa, kun puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet vaarantuvat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä tai tekemällä muun kuin vähäisen rikoksen tai muulla näihin rinnasteisella tavalla.² Kiireellinen sijoitus on vakava puuttuminen ihmisten elämään ja yksityisyyteen, joten se on viimesijainen toimenpide, kun ei ole muita mahdollisuuksia turvata lapsen tilannetta.

Lapsen huostaanotto on viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys. Siihen on ryhdyttävä, jos

- puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai
- lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään vaarantaa kehitystään ja terveyttään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos

- avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja
- sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Sosiaalityöntekijällä on oikeus saada huostaanoton ja sijaishuollon valmistelussa asiantuntija-apua muilta viranomaisilta ja asiantuntijoilta. Suurin osa huostaanotoista tapahtuu lapsen ja vanhempien suostumuksella, jolloin päätöksen tekee johtava viranhaltija. Vain pieni osa toteutuu tahdonvastaisena ja tällöin asiasta päättää hallinto-oikeus.

Lastensuojelusta ja siihen liittyvistä käytännöistä ja lainsäädännöstä voi lukea lisää Luo luottamusta – Suojele lasta -verkkokoulutuksen Tunne lait -osiosta.

LUE LISÄÄ

äitiys- ja lastenneuvolasta, varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta, opiskelijahuollosta oppaan liitteistä

² Lastensuojelulaki 38 §

4 KUN EPÄILET LASTA KOHDELTAVAN KALTOIN

Lasta voidaan kohdella kaltoin monella tavalla: häntä voidaan pahoinpidellä ruumiillisesti tai henkisesti, häntä voidaan käyttää seksuaalisesti aikuisen tarpeiden tyydyttämiseen ja/tai hänen hoitoaan voidaan laiminlyödä. Lapsen kasvattaminen kipua ja pelkoa käyttäen tai lapsen altistaminen esim. aikuisten väliselle väkivallalle on myös kaltoinkohtelua. Kaikki nämä loukkaavat perustavalla tavalla lapsen ihmisoikeuksia ja ovat vakava riski lapsen kehitykselle. Ne uhkaavat lapsen fyysistä ja psyykkistä terveyttä sekä hänen sosiaalisia ja kognitiivisia taitojaan.

Epäily lapsen kokemasta kaltoinkohtelusta voi herätä esimerkiksi lapsen ulkoisista merkeistä, olemuksesta ja käyttäytymisestä tai lapsessa näkyvistä pahoinpitelyn merkeistä. On hyvä muistaa, ettei fyysinenkään pahoinpitely aina jätä näkyviä merkkejä. Useimmiten epäily lapsen kaltoinkohtelusta syntyy lapsen kertoman perusteella. Tällöin on erittäin tärkeää kuulla lasta avoimesti, olla kyselemättä yksityiskohtia johdattelevasti sekä kirjata sanatarkasti, mitä lapsi on sanonut ja mitä aikuinen on kysynyt ja vastannut. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta on keskeistä lapsen toipumiselle.

On ensiarvoisen tärkeää tunnistaa lapsen kaltoinkohtelu ja puuttua siihen. Lapsia ja perheitä kohtaavilla ammattilaisilla tulee olla riittävästi koulutusta siihen, miten tunnistaa kaltoinkohtelun merkkejä. Tunnistaminen on itse asiassa yllättävän vaikeaa, koska useimmat merkit ovat monitulkintaisia. Siksi tarvitaan jatkuvaa kouluttautumista sekä tunnistamisen että puuttumisen tueksi.

Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta on keskeistä lapsen toipumiselle

Tunnereaktiot, joita lapsilla ilmenee heidän kertoessaan kokemuksistaan, eivät aina ole yhteydessä siihen, kuinka luotettavana heidänkertomustaan on pidettävä. Pitkäkestoisesta pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä kertomisen yhteydessä lapsilla ei välttämättä juuri ole näkyviä tunnereaktioita. Pieni lapsi ei välttämättä edes ymmärrä, mitä on tapahtunut.

Lapsen kaltoinkohtelun muotoja

Lasten kaltoinkohtelua on kaikenlaisissa perheissä yhteiskunnalliseen taustaan, asuinalueeseen tai perhemuotoon katsomatta. Lapsen kaltoinkohtelua ovat kaikki ne vanhempien, muiden aikuisten tai esimerkiksi muiden lasten teot ja tekemättä jättämiset, jotka aiheuttavat lapselle vahinkoa. Kuten johdannossa todettiin, tämä voi olla fyysistä tai henkistä pahoinpitelyä, seksuaalista hyväksikäyttöä tai hoidon laiminlyöntiä. Yksi tavanomainen muoto on lapsen altistuminen aikuisten väliselle väkivallalle tai seksuaalisuudelle. Väkivallan ilmapiirissä kasvamisen on todettu olevan lapselle yhtä haitallista kuin itse väkivallan kohteeksi joutuminen. On myös todettu, että lähisuhde- ja perheväki-

vallan eri muodot esiintyvät usein yhtä aikaa. Jos perheessä esiintyy parisuhdeväkivaltaa, on lapsilakin suuri riski joutua pahoinpidellyksi.

Lapsen kaltoinkohtelun riskitekijöitä on useita. Osa niistä liittyy vanhempien tilanteeseen ja vanhemmuuteen, osa lapseen. Yksi yhteinen piirre näille on vanhempien kokemus siitä, etteivät omat voimavarat riitä, eikä apua ole tarjolla. Luonnolliseen vanhemmuuteen kuuluu tarvita ja saada apua. Jos vanhemman oma tilanne on jo muutenkin kuormittava, lapsen vaatima erityinen panostus voi olla liikaa ja vanhempi voi turvautua kaltoinkohteleviin kasvattamisen tapoihin. Siksi vanhemman yksinäisyys ja mielenterveyden tai päihteiden käytön ongelmat lisäävät lapsen riskiä tulla kaltoinkohdelluksi. Samoin sitä lisäävät lapsen pitkäaikainen sairaus tai vammaisuus sekä mielenterveyden vaikeudet, kuten käytöshäiriöt. Pienet lapset ovat erityisen suuressa vaarassa tulla pahoinpidellyksi. Lapsen ruumiillinen ja henkinen pahoinpitely on yllättävän tavallista, koska ne kuvaavat useimmiten vanhemman ylikuormittumista. Sen sijaan seksuaalisen hyväksikäytön riskit liittyvät enemmän aikuisen ominaisuuksiin. Biologiset vanhemmat käyttävät lapsia seksuaalisesti hyväksi paljon harvemmin kuin muut aikuiset, mutta terve aikuinen ei koskaan käytä lasta omien seksuaalisten tarpeidensa tyydyttämiseen.

Fyysinen pahoinpitely

Lapsen fyysinen pahoinpitely on vanhemman, muiden aikuisten tai lasten lapseen kohdistamia fyysisiä tekoja, jotka vahingoittavat lapsen terveyttä tai aiheuttavat hänelle kipua. Fyysistä pahoinpitelyä on esimerkiksi lyöminen, potkiminen, ravistelu, (tupakalla) polttaminen tai lapsen huumaaminen kemiallisilla aineilla, useimmiten alkoholilla. Tyypillisiä pahoinpitelystä kertovia merkkejä ovat mustelmat, palovammat, luunmurtumat sekä pään tai vatsan alueen vammat. Mustelmat herättävät epäilyn varsinkin silloin, jos ne ovat eri-ikäisiä tai ne havaitaan pienellä lapsella. Yleensä ne sijaitsevat poskissa, reisissä, käsivarren yläosassa tai pakarossa. Terveydenhuollossa kiinnitetään erityistä huomiota lapsen ikään ja esitettyyn vammamekanismiin. Mitä nuoremman lapsen vammasta on kyse, sitä todennäköisemmin se on syntynyt pahoinpitelyn seurauksena. On hyvä muistaa, että lapsen fyysinen pahoinpitely voi johtaa kuolemaan.

Vauvan ravistelu

Vauvan ravistelu on fyysistä väkivaltaa, jossa vauvan pää liikkuu edestakaisin hyvin nopeasti ja suurella voimalla. Vauvan pää on iso ja painava verrattuna muuhun vartaloon ja niskalihakset ovat vielä heikot. Ravistelu voi aiheuttaa vauvalle vakavaa vahinkoa aivojen, silmien ja kaularangan alueelle. Välittömiä ravistelun seurauksia ovat esimerkiksi oksentelu, itkuisuus, huono syöminen, tajunnan tason häiriöt, hengityskatkokset ja kouristukset. Pitkäaikaisseurauksia voivat olla esimerkiksi näkövammat, oppimisvaikeudet ja epileptiset kohtaukset. Vauvan ravistelu voi johtaa kuolemaan.

Kuritusväkivalta

Kuritusväkivallaksi on alettu kutsua sellaista fyysistä väkivaltaa, jolla aikuinen pyrkii kipua tai epä mukavaa oloa tai sen pelkoa aiheuttamalla rankaisemaan tai säätelemään lapsen käyttäytymistä. Kuritusväkivaltaa on esimerkiksi tukistaminen, piiskaaminen, läimäytykset, läpsiminen, töniminen, repiminen, retuuttaminen, luunappien antaminen ja nipistäminen. Kuritusväkivalta – lapsen ruumiillinen kurittaminen – on Suomessa kielletty lailla vuonna 1983.

Henkinen pahoinpitely

Henkinen pahoinpitely voi olla aktiivista tai passiivista, ja molemmat voivat merkittävästi haitata lapsen psyykkistä kehitystä. Aktiivista pahoinpitelyä on esimerkiksi lapsen uhkaaminen hylkäämisellä, eristämisellä tai väkivallalla. Myös sellainen toistuva huutaminen, jossa lapsi joutuu pelkäämään aikuisen menettävän hallintansa, tai lapsen vähättely tai halventava nimittely ovat esimerkkejä aktiivisesta henkisestä pahoinpitelystä. Passiivista pahoinpitelyä on lapsen toistuva huomiotta tai ta-

sapuolista kohtelua vaille jättäminen. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsi on oikeutettu välittävään ja kannustavaan kasvuun ja kehitystä tukevaan ympäristöön. Juuri tätä vaille jääminen on henkistä pahoinpitelyä.

Kemiallinen pahoinpitely

Kemiallisella pahoinpitelyllä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että lapselle annetaan huumaavaa lääkeainetta tai alkoholia. Itkevää vauvaa on esimerkiksi saatettu rauhoittaa unilääkkeellä tai oluella. Jos lapsi on epäselvästä syystä unelias tai sekava, hänet pitäisi toimittaa välittömästi terveydenhuollon pälyvystyspisteeseen.

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on sellaista toimintaa, jossa aikuinen käyttää lasta oman seksuaalisen tyydytyksensä lähteenä. Se loukkaa lapsen oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen ja vahingoittaa vakavasti hänen seksuaalista ja emotionaalista kehitystään. Lasta voidaan esimerkiksi houkutella seksuaalisiin tekoihin aikuisen kanssa tai poseeraamaan seksuaalissävytteisesti valokuvissa. Hänen sukupuolielimiään tai muuten intiimejä alueita voidaan kosketella tai häntä voidaan altistaa aikuisten väliselle seksuaaliselle toiminnalle tai kuvamateriaalille esimerkiksi internetissä. Epäily seksuaalisesta hyväksikäytöstä voi herätä esimerkiksi lapsen kertomien asioiden, oireiden tai löydösten perusteella.

Perustarpeiden laiminlyönti

Lapsen perustarpeiden laiminlyönti voi ilmetä esimerkiksi terveydenhoito-ohjeiden noudattamatta jättämisestä (esim. lapselle ei anneta hänen tarvitsemiaan lääkkeitä), asianmukaiseen terveydenhoitoon hakeutumisen laiminlyöntinä (esim. toistuvat poisjäännit lastenneuvolakäynneiltä), lapsen huonona hygieniana (esim. vauvalle ei vaihdeta vaippaa riittävän usein tai lapsen peseytymisestä ja vaatteiden puhtaudesta ei huolehdita), tarjotun ravinnon sopimattomuutena tai vähäisyytenä (esim. ei tarjota ruokaa koko viikonlopun aikana) sekä emotionaalisten tarpeiden laiminlyöntinä (esim. lapsesta ei yksinkertaisesti välitetä eikä lapsi saa minkäänlaista positiivista huomiota). Perustarpeiden laiminlyöntiä on myös piittaamattomuus suojelun ja turvan takaamisesta lapselle (esim. lapsi joutuu olemaan yksin kotona jatkuvasti), koulunkäynnin epääminen tai piittaamattomuus lapsen altistumisesta huumeille ja ympäristön vaaroille. Tilastojen mukaan lapsen laiminlyönti on hyvin tavallista, yleisempää kuin esim. fyysinen väkivalta. Jatkuva laiminlyönti on lapsen kehitykselle erittäin haitallista.

Väkivallalle altistuminen

Eläminen perheessä, jossa joku perheenjäsenistä käyttäytyy väkivaltaisesti, altistaa lapsen kaikille väkivallan haitallisille vaikutuksille. Vaikka väkivalta ei kohdistuisi suoraan lapseen, se on lapselle yhtä traumatisoivaa kuin lapseen itseensä kohdistunut väkivalta. Väkivaltainen ilmapiiri aiheuttaa lapselle pelkoa ja turvattomuutta sekä toistuvana voi altistaa monille sairauksille. Lapsi oppii usein myös itse ratkaisemaan ristiriitoja väkivallalla. Nopea puuttuminen väkivaltaisessa kasvuympäristössä elävän lapsen tilanteeseen on välttämätöntä hänen kehityksensä turvaamiseksi.

Miten toimia, kun epäily lapsen pahoinpitelystä tai lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta herää

Pahoinpitelyepäily ja epäily lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta vaativat aina moniammatillista yhteistyötä. Sujuva yhteistyö muun muassa poliisin, terveydenhuollon ja lastensuojelun kesken on erittäin tärkeää. Jotta yhteistyö toimisi hyvin, tulee tilanteen selvittämisen alkuvaiheessa sopia vastuutahoista. Lisäksi sovitaan yhdessä poliisin ja/tai lastensuojelun kanssa, mitä eri toimijat tekevät lapsen hyväksi tilanteen selvittämisen aikana, ja milloin asiasta kerrotaan huoltajalle.

Mikäli lapsen huoltajille ei tutkinnallisista syistä voida heti kertoa rikosepäilyistä eikä ilmoituksen tekemisestä, on lastensuojelun yhteistyössä poliisin kanssa selvitettävä, miten lapsen turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehditaan. Lastensuojelulla on velvollisuus kertoa lapselle ja hänen huoltajilleen, jos lapsesta tulleen lastensuojeluilmoituksen perusteella ryhdytään lastensuojelutoimenpiteisiin, mutta tästäkin on hyvä sopia tutkivan poliisin kanssa, jotta poliisi ehtii tehdä tarvittavat esitutkinnalliset toimet (kuten tietokoneen takavarikoinnin) ajoissa.

- **Kun epäilet lapsen lievää pahoinpitelyä,**

- arvioi, millaista tukea lapsi ja perhe tilanteessa tarvitsevat,
- kysy tarvittaessa neuvoa tilanteeseen muilta ammattilaisilta,
- konsultoi tarvittaessa lastensuojelua (voit tehdä sen lapsen henkilötietoja kertomatta) ja
- tee tarvittaessa lastensuojeluilmoitus, jolloin lastensuojelu selvittää lastensuojelutoimien tarpeellisuuden.

Huomioi! Lieväkin pahoinpitely on rikos, mutta velvollisuutta ilmoituksen tekemiseen poliisille ei ole. Epävarmoissa tilanteissa konsultoi poliisia.

- **Kun epäilet muuta kuin lievää pahoinpitelyä,**

- tee ilmoitus poliisille lapsen kohdistuneesta rikosepäilystä ja
- tee lisäksi lastensuojeluilmoitus.

- Konsultoi poliisia (lapsen henkilötietoja kertomatta) ennen ilmoituksen tekoa, jos et esimerkiksi
- tiedä, täytyvätkö tilanteessa pahoinpitelyn tunnusmerkit tai tarvitset muuta neuvoa tilanteeseen.
- Konsultoi poliisia siitä, miten, milloin ja kuka kertoo tehdystä ilmoituksesta huoltajalle ja lapselle.
- Voit myös konsultoida lastensuojelua (lapsen henkilötietoja kertomatta), jos et tiedä, miten tulisi toimia.
- Muista, että lapsen turvallisuus on aina varmistettava.

Katso verkkokoulutuksen Suuntaa yhteistyöhön -osion Uskalla toimia paketissa oleva video, jossa poliisi kertoo esitutkinnasta lapsen kohdistuneen rikoksen epäilyssä.

Kun epäily pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä herää

Epäily pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä voi herätä lapsen tai aikuisen kertomien asioiden, lapsen käyttäytymisen, fyysisten oireiden tai fyysisten löydösten perusteella. Epäily saattaa myös herätä muun näytön pohjalta, kuten valokuvista tai muista tallenteista, lapsen päiväkirja- tai muista merkinnöistä tai kommunikoinnista internetissä.

Lapsen pahoinpitelyyn tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön viittaavat kertomukset on aina otettava vakavasti. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta on keskeistä lapsen toipumisessa. Tunnereaktiot, joita lapsilla ilmenee heidän kertoessaan kokemuksistaan, eivät kerro, kuinka luotettava heidän kertomuksensa on. Etenkin kertoessaan pitkäkestoisesta pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä lapsilla ei välttämättä ole näkyviä tunnereaktioita. Mitä pienempi lapsi on, sitä vähemmän hän voi ymmärtää, ettei tapahtunut ole tavanomaista ja luonnollista.

Kaltoinkohtelu traumatisoi lasta, mutta sen merkit tulevat esiin eri lapsissa (ja eri-ikäisissä lapsissa) hyvin eri tavoin. Ei ole yhtä luonnollista tapaa reagoida kaltoinkohteluun. Sekä pahoinpitely että varsinkin seksuaalinen hyväksikäyttö herättävät lapsissa usein häpeää, jota on vaikea jakaa. Lapset pitävät itseään myös yleensä tavalla tai toisella syyllisinä tapahtuneeseen. Häpeä ja syyllisyys voivat estää lasta puhumasta asiasta ja vaikeuttaa kaltoinkohteluun liittyvien traumojen käsittelyä.

AVUKSI DOKUMENTOINTIIN

Mitä asioita kannattaa kirjata muistiin, kun epäily pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä herää?

- Kirjaa tarkka tapahtumakuvaus siitä,
 - ◆ kuka asiasta kertoi,
 - ◆ mitä hän kertoi,
 - ◆ kenelle hän kertoi,
 - ◆ miten hän kertoi,
 - ◆ missä hän kertoi ja
 - ◆ milloin epäily on syntynyt.
- Kirjaa mahdollisimman tarkat kuvaukset siitä,
 - ◆ ketkä ovat kysyneet lapselta asiasta,
 - ◆ kuinka monta kertaa häneltä on kysytty asiasta,
 - ◆ mitä häneltä on kysytty asiasta ja
 - ◆ mitä hän on vastannut ja kertonut.
- Käytä kirjatessa juuri niitä sanoja, joita kertoja käytti. Älä tulkitse. Kaikki tieto tulisi välittää poliisille mahdollisimman alkuperäisenä.
- Kirjaa lisäksi
 - ◆ mitkä eri tekijät ovat vaikuttaneet epäilyn syntyyn ja puheeksiottoon,
 - ◆ mitä konkreettisia havaintoja epäilyn syntyyn liittyy ja
 - ◆ tuleeko ilmi muita mahdollisia selittäviä tekijöitä, jotka voivat olla syynä epäilyn syntyyn ja puheeksiottoon.

(Lähde: Mukailtuna Käypä hoito -suositus)

Miten toimia tilanteessa, jossa lapsi kertoo pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä?

- Ole rauhallinen ja kuuntele.
- Ota lapsen kertoma vakavasti, älä epäile.
- Osoita lapselle, että hänen on turvallista kertoa kokemuksistaan aikuiselle.
- Anna lapsen puhua rauhassa, ja anna lapselle aikaa.
- Älä tuo keskusteluun asioita, joita lapsi ei itse ole maininnut.
- Älä haastattele lasta kyselemällä häneltä aktiivisesti asiasta. Sen sijaan, jos lapsi spontaanisti kertoo asiasta, voit rohkaista häntä jatkamaan toistamalla hänen kertomansa asiat tai esimerkiksi ilmauksilla ”Kerro siitä lisää” ja ”Mitä sitten tapahtui?”. Liiallinen suorien kysymysten esittäminen saattaa vaikuttaa kielteisesti rikosprosessiin.
- Luotettavan kertomuksen saaminen lapselta edellyttää oikeusprosessissa sitä, että hänen kanssaan ei ole keskusteltu asiasta liikaa eikä suoria kysymyksiä esittäen.
- Älä moralisoi. Älä tuo esille omia mielipiteitäsi lapsen kertomasta, vaan pysy neutraalina.
- Kirjaa ja dokumentoi tarkasti lapsen kertomus.
- Älä painosta lasta kertomaan asiasta ja tyydy tilanteeseen, jos hän ei spontaanisti halua puhua.
- Muistuta, että lapsi ei ole syyllinen pahoinpitelyyn tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön.
- Selitä lapselle (lapsen iän ja kehitystason mukaisesti), mitä seuraavaksi tapahtuu, ja kerro, että tilanteeseen voi saada apua. Kerro myös (mikäli tilanne näin edellyttää), että velvollisuutesi on ilmoittaa asiasta eteenpäin.
- Keskustele ja arvioi lapsen kanssa (lapsen iän ja kehitystason mukaisesti) hänen tuen tarvettaan.
- Arvioi ja varmista lapsen turvallisuus.
- Konsultoi tarvittaessa poliisia ja/tai lastensuojelua.

Jos huoltaja kertoo...

- Jos huoltaja tai muu aikuinen kertoo epäilyn pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä niin, ettei lapsi ole paikalla, pyydä aikuista kertomaan, mikä on johtanut epäilyyn. Huoltajan tai muun aikuisen epäily voi olla hyvinkin vahva, ja silti se voi osoittautua vääräksi. Epäily tulee kuitenkin selvittää.
- Jos huoltaja tai muu aikuinen kertoo epäilystä lapsen ollessa paikalla, keskeytä hänet, ja järjestele tilanne niin, ettei lapsi kuule keskustelun jatkoa. Huoltajaa tai aikuista on ohjeistettava, ettei hänen tule puhua jatkossakaan epäilystä lapsen kuullen.
- Jos taas lapsi kertoo asiasta itse tai on paikalla, älä tee tarkentavia kysymyksiä.
- Neuvo myös huoltajaa tai muita aikuisia kirjaamaan ylös lapsen spontaanisti heille kertomat asiat ja toisaalta välttämään kysymästä asiasta lapselta.

(Lähteet: mukailtuna Käypä hoito -suositus sekä Joki-Erkkilä & Korkman 2015)

Lapsi tarvitsee tukea eri toimijoilta myös mahdollisen rikostutkinnan aikana

Lapsen pahoinpitelyyn tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvät rikosepäilyt käynnistävät lukuisia eri viranomaisprosesseja, joiden kulkua yksilö tai perhe ei voi kontrolloida eikä usein edes ennakoida. Tämä voi heikentää sekä aikuisten että lapsen toimintakykyä. Pahimmillaan viranomaisprosessit itsessään voivat pahentaa lapsen tilannetta. Toisaalta hyvin toteutettu selvittämistyö on lapsen edun mukaista. Tämä onnistuu, jos viranomaisprosesseissa pyritään aina vahvistamaan lasta suojaavia tekijöitä.

Lapsen kannalta on tärkeintä varmistaa, että hänen arkensa voi jatkua mahdollisimman ennakoitavalla tavalla ja turvallisenä. Siksi voi olla tarpeen tukea lapsen arjen keskeisiä henkilöitä ja auttaa heitä selventämään lapselle ikätasoisella ja esitutkintaa vaarantamattomalla tavalla, mitä tapahtuu ja miksi. Työntekijä voi konsultoida poliisia siitä, miten kertoa lapselle eri tilanteissa. Oleellista on, ettei lasta jätetä yksin hämmennyksen valtaan. Kun epäily kohdistuu perheenjäseneen, lapsen arki on erityisen uhattuna.

Tällöin lastensuojelun edunvalvojan hankkiminen rikosprosessin edunvalvojan rinnalle on yksi tapa varmistaa, että lapsella on itselleen turvallinen aikuinen, joka tukee häntä arjessa. Koordinoidusta edunvalvonnasta on muun muassa Kaakkois-Suomessa toimiva malli.

Vammaisuus lisää lapsen riskiä joutua kaltoinkohtelun kohteeksi

Suurin osa vammaisista lapsista asuu omien vanhempiansa kanssa. Vammaisia lapsia asuu kuitenkin sijoitettuna kodin ulkopuolelle paitsi lastensuojelullisista, myös vammaan liittyvistä syistä. Vammaisia lapsia asuu perhehoidossa, laitoksissa ja erilaisissa asumisyksiköissä, kuten ryhmäkodeissa. Heidän mahdollisuutensa kertoa näissä yksiköissä mahdollisesti kohtaamastaan väkivallasta tai muusta kaltoinkohtelusta ja saada apua ovat yleensä huonot.

Siksi vammaisen lapsen kanssa työskentelevän on syytä olla yhteydessä esimerkiksi lapsen asumisyksikköön, lastensuojeluun tai vammaispalveluun, jos hän epäilee, että lasta kohdellaan asumisyksikössä kaltoin.

II
OSA

LAIT JA MUUT SÄÄDÖKSET

5 LAPSEN SUOJELEMISEN YHTEISTYÖTÄ- JA TIETOJEN KESKINÄISTÄ LUOVUTTAMISTA OHJAAVAT LAIT JA MUUT SÄÄNNÖKSET

Tässä luvussa avataan keskeiset lapsia ja perheitä työssään kohtaavia koskevat, lapsen suojelemisen yhteistyötä, tietojen keskinäistä luovuttamista ja salassapitoa ohjaavat lait ja säädökset. Lisäksi avataan keskeiset lakien ja säännösten soveltamiseen liittyvät kysymykset. Luvussa ei keskitytä salassapitovelvollisuuteen tai arkaluonteisten tietojen käsittelyyn. Jaksossa ei käsitellä asianosaisten (lapsi ja huoltaja) oikeutta saada omia tietojaan, vaan henkilökunta rajautuu lastensuojelulain 25 §:n määrittämään henkilökuntaan.

5.1 Taulukko tietojen keskinäistä luovuttamista koskevista säännöksistä toimijoittain

Seuraavaan taulukkoon on koottu lapsia ja perheitä työssään kohtaavien lastensuojelun ilmoitusvelvollisten sekä lastensuojeluviranomaisten tietojen keskinäistä luovuttamista koskevat säännökset toimijoittain. Taulukossa ei ole tarkemmin esitelty asian tai säännöksen edellytyksiä, kriteerejä, poikkeuksia ynnä muita, vaan ne tulee katsoa kyseisestä tekstikohdasta luvusta 8.2 ja 8.3. Jos toisessa sarakkeessa mainittu henkilöryhmä on eri kuin ensimmäisessä sarakkeessa, on henkilökunta laitettu sulkeisiin säännöksen perään.

Taulukon sisällysluettelo	sivu
KAIKKIA KOSKEVAT	59
VALTION JA KUNTIEN PALVELUKSESSA OLEVAT HENKILÖT Julkista tehtävää hoitavat yhteisöt, laitokset, säätöt ja yksityiset henkilöt niiden käyttäessä julkista valtaa.	59
SOSIAALIHUOLLON palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat SOSIAALIPALVELUJEN TUOTTAJAN palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat	60
KAIKKI TERVEYDENHUOLLON AMMATTIHENKILÖT TERVEYDENHUOLLON palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat	62
VARHAISKASVATUKSEN palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat. VARHAISKASVATUSPALVELUJEN TUOTTAJAN palveluksessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat	64

OPETUSTOIMEN palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat	66
OPETUKSEN TAI KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat	
OPISKELUHUOLTO	67
NUORISOTOIMEN palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat	68
POLIISITOIMEN palveluksessa olevat	69
RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN palveluksessa olevat	70
PALO- JA PELASTUSTOIMEN palveluksessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat	71
SEURAKUNNAN tai muun USKONNOLLISEN YHDYSKUNNAN palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat	72
Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitetun VASTAANOTTOKESKUKSEN JA JÄRJESTELYKESKUKSEN PALVELUKSESSA OLEVAT	73
HÄTÄKESKUSTOIMINTAA harjoittavan yksikön palveluksessa olevat	74
KOULULAISTEN AAMU- ja ILTAPÄIVÄTOIMINTAA harjoittavan yksikön palveluksessa olevat, luottamustoimessa olevat, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat, vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat	75
TULLIN palveluksessa olevat	76
RAJAVARTIOLAITOKSEN palveluksessa olevat	77
ULOSOTTOVIRANOMAISEN palveluksessa olevat	78
LASTENSUOJELUVIRANOMAISET	79

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
KAIKKIA KOSKEVAT, ei luettu erikseen henkilöittäin	Perustuslaki 6 § 3 momentti ("Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.") Velvollisuus ilmoittaa poliisille hankkeilla olevasta rikoksesta (rikoslaki 15 luku 10 §) YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus
VALTION JA KUNTIEN PALVELUKSESSA OLEVAT HENKILÖT	Julkisuuslaki (621/1999) – julkisuusperiaate
Julkista tehtävää hoitavat yhteisöt, laitokset, säätiöt ja yksityiset henkilöt niiden käyttäessä julkista valtaa.	– salassapito ja vaitiolovelvollisuus sekä perusteet salassa pidettävien viranomaisten asiakirjojen luovuttamiselle toiselle viranomaiselle

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>SOSIAALIHUOLLON</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta ("yksityisen ja julkisen sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja"; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 18 § 3 momentti)</p> <p>Monialainen yhteistyö: sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaava sosiaalihuollon viranomaisella voi pyytää muun toimijan osallistumaan lapsen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen; muilla toimijoilla on velvollisuus osallistua (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41 § 1 momentti)</p>
<p>SOSIAALIPALVELUJEN TUOTTAJAN</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Lapsen huomioiminen aikuisille suunnatuissa palveluissa (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 44 §; terveydenhuoltolaki 1326/2010, 70 § 2 mom)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoja ("yksityisen ja julkisen sosiaalihuollon järjestäjä ja toteuttaja" laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 18 § 1–3 momentti)</p>
	<p>Poliisin antama virka-apu (sosiaalihuollon viranomaiselle; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p>
	<p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi ("kunnan viranomaisena"; laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p>
	<p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p>
	<p>Opiskeluhuollon yhteistyötahojen oikeus osallistua opiskelijan asian käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryhmässä, jos siihen on suostumus (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 19 § 2 momentti)</p>
	<p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada virka-apua muilta viranomaisilta: virka-avun antajan velvollisuus ilmaista välttämättömät tiedot; sosiaalihuollon viranomaisen velvollisuus antaa välttämättömät tiedot virka-avun toteuttamiseksi (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 22 §)</p>
	<p>Sosiaaliviranomaisen oikeus saada pyynnöstä salassapidettäviä tietoja valtion ja kunnan viranomaiselta sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p>
	<p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalitoimintakomitean pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; vrt. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 § 1 momentti: valtion ja kunnan viranomaisella sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö)</p>
	<p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p>
	<p>Perusopetuksen järjestäjän tietojensaantioikeus --> Velvollisuus luovuttaa pyynnöstä lapsen opetuksen järjestäjälle välttämättömät tiedot oppilaan opetuksen järjestämiseksi (koskee sosiaaliviranomaisia ja muuta sosiaalipalvelujen tuottajaa; perusopetuslaki 628/1998, 41 § 4 momentti)</p>
	<p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee valtion ja kunnan sosiaaliviranomaisia; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p>

HENKILÖT

SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)

Sosiaalihuollon työntekijän ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta ("sosiaalihuollon ammattihenkilö, omatyöntekijä tai muu asiakkaan palveluista vastaava työntekijä"; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 40 § 1 momentti)

Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (koskee sosiaalitoimen palveluksessa olevia; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)

Sosiaalihuollon asiakkaan hoidossa olevan lapsen tilanteen selvittäminen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 44 §)

Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)

Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)

Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)

Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta --> Viranomaisen ja julkista tehtävää hoitamaan asetetun yhteisön velvollisuus luovuttaa pyynnöstä poliisille tarpeelliset tiedot (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)

Asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 39 §)

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<ul style="list-style-type: none"> • KAIKKI TERVEYDENHUOLLON AMMATTIHENKILÖT 	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta ("terveydenhuollon ammattihenkilö, muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä taikka terveydenhuollon toimintayksikön tehtäviä suorittava henkilö"; laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, 13 § 4 momentti)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • TERVEYDENHUOLLON <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimissa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Kotikuntansa ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeus saada terveydenhuollon palvelut: velvollisuus yhteistyöhön sijoitus- ja sijoittajakunnan terveyskeskusten välillä (terveydenhuoltolaki 1362/2010, 69 §)</p> <p>Lapsen huomioiminen aikuisille suunnatuissa palveluissa (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 44 §; terveydenhuoltolaki 1326/2010, 70 §)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • TERVEYDENHUOLLON PALVELUJEN TUOTTAJAN <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimissa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Monialainen yhteistyö: velvollisuus osallistua sosiaalihuollon viranomaisen pyynnöstä lapsen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen (koskee terveydenhuollosta vastaavan kunnan tai kuntayhtymän palveluksessa olevaa terveydenhuollon ammattihenkilöä; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi ("kunnan viranomainen"; laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (terveydenhuollon viranomainen; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (muille viranomaisille ja julkista tehtävää hoitamaan asetetuille yhteisöille; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Perusopetuksen järjestäjän tietojensaantioikeus --> velvollisuus luovuttaa (koskee terveydenhuollon viranomaista, muuta terveydenhuollon palvelujen tuottajaa sekä terveydenhuollon ammattihenkilöä) (perusopetuslaki 628/1998, 41 § 4 momentti)</p> <p>Opiskeluhuollon yhteistyötahojen oikeus osallistua opiskelijan asian käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryhmässä, jos siihen on suostumus (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 19 § 2 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon työntekijän ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta --> muun viranomaisen velvollisuus ilmoittaa sosiaalihuollon viranomaiselle, mihin toimiin on ryhdytty; asiakkaan suostumuksella (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 40 § 1–2 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus luovuttaa tietoja (muulle viranomaiselle; yksityiselle terveydenhuollon toimintayksikölle tai ammattihenkilölle; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17 §)</p> <p>Terveydenhuollon ammattihenkilön todistaminen esitutkinnassa (esitutkintalaki 805/2011, 7 luku 8 § 1 ja 2 momentti; oikeudenkäymiskaari 17 luku 14 §, 15 § 2 momentti ja 22 § 1 ja 2 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; vrt. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 § 1 momentti: "valtion ja kunnan viranomaisen, terveyden- ja sairaudenhoidotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö")</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p>

HENKILÖT

SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)

Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja ("valtion ja kunnan viranomainen, terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)

Lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee valtion ja kunnan terveydenhuoltoviranomaisia, terveyden- tai sairaanhoitotoimintaa harjoittavaa yhteisöä ja toimintayksikköä sekä terveydenhuollon ammattihenkilöä; laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)

Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (koskee terveydenhuollon ammattihenkilöitä; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)

Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)

Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)

Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)

Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta --> Viranomaisen ja julkista tehtävää hoitamaan asetetun yhteisön velvollisuus luovuttaa pyynnöstä poliisille tarpeelliset tiedot (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)

Asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 39 §)

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>VARHAISKASVATUKSEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta (varhaiskasvatuslaki (540/2018), 41 § 4 momentti)</p> <p>Monialainen yhteistyö: velvollisuus osallistua sosiaalihuollon viranomaisen pyynnöstä lapsen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi ("kunnan viranomaisen"; laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p>
<p>VARHAISKASVATUSPALVELUJEN TUOTTAJAN</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa --> Oikeus saada tietoja poliisilta (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Tietojen luovuttaminen uudelle varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen järjestäjälle; varhaiskasvatuslaki (540/2018), 41 § 3 momentti</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (koskee myös luottamushenkilöitä; lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; vrt. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 § 1 momentti: "valtion ja kunnan viranomaisen sekä koulutuksen järjestäjä")</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee kunnan viranomaista; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi ("lasten päivähoiton palveluksessa oleva"; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (koskee myös luottamushenkilöitä; lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (koskee myös luottamushenkilöitä; lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (koskee myös luottamushenkilöitä; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 39 §)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
	<p>Oikeus saada lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi ja tuottamiseksi välttämättömiä tietoja: varhaiskasvatuslaki (540/2018), 41 § 1 momentti</p> <p>Lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavien oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen tietoja: varhaiskasvatuslaki (540/2018), 41 § 2 momentti</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>OPETUSTOIMEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Ammatillisen koulutuksen järjestäjän oikeus luovuttaa välttämättömiä tietoja (laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 630/1998; 43 § 4 momentti, 1.1.2018 alkaen laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017; 109 § 4 momentti)</p> <p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta (”perusopetuslain, taiteen perusopetuksesta, vapaasta sivistystyöstä, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, lukiolain, yliopistolain ja ammattikorkeakoululain mukaisia tehtäviä hoitavat henkilöt”)</p>
<p>OPETUKSEN TAI KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Tietojen luovuttaminen ja saaminen lukioissa (lukiolaki 629/1998, 32 § 2 momentti)</p> <p>Monialainen yhteistyö: sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaava sosiaalihuollon viranomaisen voi pyytää muun toimijan osallistumaan lapsen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen; muilla toimijoilla on velvollisuus osallistua (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi (”kunnan viranomaisen”; laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p>
<p>Koskee myös esiopetusta</p>	<p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (oikeus saada tietoa koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Tietojen luovuttaminen etsivälle nuorisotyölle: nuorisolaki (1285/2016) 11 §</p> <p>Perusopetuksen järjestäjän tietojensaantioikeus (perusopetuslaki 628/1998, 41 § 4 momentti)</p> <p>Tietojen luovuttaminen uudelle opetuksen järjestäjälle ja oppilaan asuinkuntaan (perusopetuslaki 628/1998, 40 § 4 momentti ja 41 § 3 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon työntekijän ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta --> muun viranomaisen velvollisuus ilmoittaa sosiaalihuollon viranomaiselle, mihin toimiin on ryhdytty; asiakkaan suostumuksella (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 40 § 1–2 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus luovuttaa tietoja (muulle viranomaiselle; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17 §)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; vrt. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 § 1 momentti: valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö sekä koulutuksen järjestäjä)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä koulutuksen järjestäjää; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
	<p>Lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee valtion ja kunnan viranomaista; laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi ("opetustoimen palveluksessa oleva"; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Yhteydenotto opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalvelujen saamiseksi (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 16 §)</p>
OPISKELUHUOLTO	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 23 § 4 momentti)</p> <p>Oikeus käsitellä opiskelijan asiaa opiskeluhoollon monialaisessa asiantuntijaryhmässä, jos siihen on suostumus (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 19 § 1 momentti)</p> <p>Oikeus siirtää tarpeellisia oppilashuollon tietoja uudelle koulutuksen järjestäjälle; edellyttää suostumusta (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 23 § 3 momentti)</p> <p>Yksilökohtaisen opiskeluhoollon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvien oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä opiskeluhoollosta vastaavalle viranomaiselle välttämättömät tiedot (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 23 § 2 momentti)</p> <p>Oppilaitoksen tai opiskeluhoollon työntekijän velvollisuus ottaa yhteyttä psykologi- ja kuraattoripalvelujen saamiseksi (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 16 § 1 momentti)</p> <p>Opiskeluhoollon monialaisen asiantuntijaryhmän jäsenten oikeus pyytää neuvoa asiantuntijoilta ja ilmaista tietoja, jos se on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 19 § 3 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>NUORISOTOIMEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat 	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta ("nuorisolaissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt"; nuorisolaki 1285/2016, 11 §)</p> <p>Monialainen yhteistyö: velvollisuus osallistua sosiaalihuollon viranomaisen pyynnöstä lapsen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi ("kunnan viranomainen"; laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa --> Oikeus saada tietoja poliisilta (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Opiskeluhuollon yhteistyötahojen oikeus osallistua opiskelijan asian käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryhmässä, jos siihen on suostumus (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 19 § 2 momentti)</p> <p>Tietojen antaminen etsivälle nuorisotyölle (nuorisolaki 1285/2016, 11 §)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; velvollisuus koskee mm. kunnan viranomaista ja muuta julkisoikeudellista yhteisöä)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee kunnan viranomaista; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
POLIISITOIMEN palveluksessa olevat	<p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikkoksen selvittäminen --> Oikeuspsykiatrisen yksikön oikeus saada poliisilta asiakirjoja (laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikkoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1–2 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen velvollisuus luovuttaa tietoja rikoksen selvittämiseksi --> Poliisin oikeus saada yksityisen ja julkisen sosiaalihuollon järjestäjältä ja toteuttajalta tietoa pyydettyä (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 18 § 2 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (poliisilaki, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada virka-apua --> virka-avun antajan velvollisuus antaa välttämättömät tiedot virka-avun toteuttamiseksi (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 22 §)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Lapsen huomioiminen aikuisille suunnatuissa palveluissa --> Velvollisuus selvittää asiakkaan hoidossa olevan lapsen tilanne, kun asiakas aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 44 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN palveluksessa olevat</p>	<p>Poliisin antama virka-apu (poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee ”valtion viranomainen”; laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Lapsen huomioiminen aikuisille suunnatuissa palveluissa --> Velvollisuus selvittää asiakkaan hoidossa olevan lapsen tilanne, kun asiakas aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 44 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>PALO- JA PELASTUSTOIMEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat 	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta ("pelastustoimen palveluksessa olevat ja pelastustoimintaan osallistuvat henkilöt sekä tutkintalautakunnan jäsenet ja asiantuntijat"; pelastuslaki 379/2011, 86 § 2 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Pelastustoimen salassapito ja siitä poikkeaminen --> Pelastustoimen palveluksessa olevan, pelastustoimintaan osallistuvan sekä tutkintalautakunnan jäsenen ja sen asiantuntijan oikeus luovuttaa tieto, joka on tarpeen terveyden tai hengen suojelemiseksi (pelastuslaki 379/2011, 86 § 2 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada virka-apua muilta viranomaisilta ja virka-avun antajan velvollisuus ilmaista välttämättömät tiedot (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 22 §)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; vrt. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 § 1 momentti: "valtion ja kunnan viranomainen")</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä koulutuksen järjestäjää; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee valtion ja kunnan viranomaista; laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi ("pelastuslaitoksen palveluksessa oleva"; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>SEURAKUNNAN tai muun USKONNOLLISEN YHDYSKUNNAN</p> <ul style="list-style-type: none">• palveluksessa olevat• luottamustoimessa olevat	<p>Pappi ja rippisalaisuus (kirkkolaki 1054/1993, 5 luku 2 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 4 mom)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä ei koske yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa papille uskottua asiaa (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus ei koske yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa papille uskottua asiaa (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus ei koske yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa papille uskottua asiaa (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitetun VASTAANOTTOKESKUKSEN JA JÄRJESTELYKESKUKSEN PALVELUKSESSA OLEVAT</p>	<p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi (laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus luovuttaa tietoja (muulle viranomaiselle; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17 §)</p> <p>Tiedon luovuttaminen kansainvälistä suojelua hakevan vastaanottopalveluissa (laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 6 luku)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; vrt. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 § 1 momentti: ”valtion ja kunnan viranomainen”)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä koulutuksen järjestäjää; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (”valtion viranomainen”; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
HÄTÄKESKUSTOIMINTAA harjoittavan yksikön palveluksessa olevat	<p>Hätäkeskuslaitoksen henkilöstöön kuuluvan oikeus saada tietoja (laki hätäkeskustoiminnasta 692/2010, 19 § 1 momentti)</p> <p>Hätäkeskuslaitoksen palveluksessa olevan oikeus luovuttaa tieto, joka on tarpeen hengen ja terveyden suojelemiseksi (laki hätäkeskustoiminnasta 692/2010, 20 § 5 momentti)</p> <p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan perheväkivallan uhkasta (laki hätäkeskustoiminnasta, 20 § 5 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus luovuttaa tietoja (muulle viranomaiselle; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17 §)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada virka-apua, virka-avun antajan velvollisuus ilmaista välttämättömät tiedot; sosiaalihuollon viranomaisen velvollisuus antaa välttämättömät tiedot virka-avun toteuttamiseksi (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 22 §)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (”Hätäkeskuslaitoksen palveluksessa oleva”, sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrian yksikön pyynnöstä (”valtion viranomainen”; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Viranomaisen ja julkista tehtävää hoitamaan asetetun yhteisen velvollisuus luovuttaa pyynnöstä poliisille tarpeelliset tiedot (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>KOULULAISTEN AAMU- ja ILTAPÄIVÄTOIMINTAA harjoittavan yksikön</p> <ul style="list-style-type: none"> • palveluksessa olevat • luottamustoimessa olevat • vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa toimivat • vastaavissa tehtävissä itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat 	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta (perusopetuslaki (628/1998), 40 § 5 momentti)</p> <p>Monialainen yhteistyö: velvollisuus osallistua sosiaalihuollon viranomaisen pyynnöstä lapsen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi ("kunnan viranomainen"; laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Perusopetuksen järjestäjän tietojensaantioikeus (perusopetuslaki 628/1998, 41 § 4 momentti)</p> <p>Tietojen luovuttaminen uudelle opetuksen järjestäjälle ja oppilaan asuinkuntaan (perusopetuslaki 628/1998, 40 § 4 momentti 41 § 3 momentti)</p> <p>Monialainen yksilökohtainen oppilashuolto --> Opiskeluhuollon yhteistyötahojen oikeus osallistua opiskelijan asian käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryhmässä, jos siihen on suostumus (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 19 § 2 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus luovuttaa tietoja (muulle viranomaiselle; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17 §)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa ("valtion ja kunnan viranomainen"; lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä koulutuksen järjestäjää; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (koskee kunnan viranomaista; laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi ("opetustoimen palveluksessa oleva"; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>TULLIN palveluksessa olevat</p>	<p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti; vrt. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 § 1 momentti: valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä koulutuksen järjestäjää; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatriksen yksikön pyynnöstä ("valtion viranomainen"; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
RAJAVARTIOLAITOKSEN palveluksessa olevat	<p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti, valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö sekä koulutuksen järjestäjä)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaisia sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä koulutuksen järjestäjää; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatriksen yksikön pyynnöstä ("valtion viranomaisen"; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
<p>ULOSOTTOVIRANOMAISEN palveluksessa olevat</p>	<p>Poliisin antama virka-apu (koskee viranomaisia; poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (koskee viranomaisia ja julkista tehtävää hoitamaan asetettuja yhteisöjä; poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa lausunto lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyynnöstä huostaanottoa valmisteltaessa (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti, valtion ja kunnan viranomainen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö sekä koulutuksen järjestäjä)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapsen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja (koskee valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatriksen yksikön pyynnöstä ("valtion viranomainen"; laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 c §)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus voidaan toteuttaa lapsen tai vanhemman kanssa tehtynä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 § ja lastensuojelulaki 417/2007, 25 a §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p>

HENKILÖT	SÄÄNNÖKSET (OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET)
LASTENSUOJELUVIRANOMAISET	<p>Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 18 § 3 momentti)</p> <p>Lastensuojeluviranomaisen velvollisuus ilmoittaa toiselle kunnalle (lastensuojelulaki 417/2007, 25 d § 1 momentti ja 78 §)</p> <p>Monialainen yhteistyö: sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaava sosiaalihuollon viranomainen voi pyytää muun toimijan osallistumaan lapsen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen; muilla toimijoilla on velvollisuus osallistua (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41 § 1 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoja (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 18 § 1–3 momentti)</p> <p>Oikeus luovuttaa välttämättömät tiedot lastensuojelun moniammatilliselle asiantuntijaryhmälle (lastensuojelulaki 417/2007, 14 § 1 momentti)</p> <p>Velvollisuus luovuttaa ja oikeus saada tietoja kotouttamisen järjestämiseksi (laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 87 § 1–3 momentti)</p> <p>Oikeus saada lausunto huostaanoton valmistelua ja päätöksentekoa sekä lapsen sijaishuollon järjestämistä varten (lastensuojelulaki 417/2007, 41 § 2 momentti)</p> <p>Monialainen yksilökohtainen oppilashuolto -->Opiskeluhuollon yhteistyötahojen oikeus osallistua opiskelijan asian käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryhmässä, jos siihen on suostumus (oppilas- ja opiskelija-huoltolaki 1287/2013, 19 § 2 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus luovuttaa tietoja (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17 §)</p> <p>Poliisin antama virka-apu (poliisilaki 872/2011, 9 luku 1 § 1 momentti)</p> <p>Poliisin oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoa (poliisilaki 872/2011, 7 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada virka-apua muilta viranomaisilta: virka-avun antajan velvollisuus ilmaista välttämättömät tiedot (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 22 §)</p> <p>Velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä (lastensuojelulaki 417/2007, 25 § 3 momentti)</p> <p>Perusopetuksen järjestäjän tietojensaantioikeus (perusopetuslaki 628/1998, 41 § 4 momentti)</p> <p>Velvollisuus luovuttaa pyynnöstä sosiaalihuollon viranomaiselle salassapidettäviä tietoja → sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada tietoja ja oikeus antaa tietoja sen mukaan kuin on välttämätöntä, jotta tietoja antava taho voi toteuttaa velvollisuutensa (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § 1 momentti)</p> <p>Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen --> Velvollisuus luovuttaa välttämättömät tiedot oikeuspsykiatrisen yksikön pyynnöstä (laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 4 §)</p> <p>Velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35 §)</p> <p>Poliisin oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta (poliisilaki 872/2011, 4 luku 2 § 1 momentti)</p> <p>Asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 39 §)</p>

5.2 Lapsen oikeudet ja lapsen etu

YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (Sops 59–60/1991)

- Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. **3 (1) artikla**
- Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajien-
sa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin. **3 (2) artikla**
- Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. **12 artikla**
- Lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti eikä hänen kunniaansa tai mainettansa saa laittomasti halventaa. Lapsella on oikeus lain suojaan tällaiselta puuttumiselta ja halventamiselta. **16 artikla**
- Vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa. Tämän tukemiseksi tulee vanhemmille ja huoltajille antaa asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtävänsä. Lastensuojelulaitosten ja -palvelujen kehittämistä tulee huolehtia. Tulee taata, että työssäkäyvien vanhempien lapsilla on oikeus hyödyntää heille tarkoitettuja lastenhoitopalveluita ja -laitoksia. **18 artikla**
- Valtioiden tulee ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. Suojelutoimien tulee tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuetaan. Tulee myös toimia lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi. **19 artikla**
- Lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen. Sopimusvaltiot takaavat tällaiselle lapselle vaihtoehdoisen hoidon kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti. Tämä hoito voi muun muassa olla sijaisperhehoito, lapsekoti tai tarvittaessa sijoitus sopivaan lastensuojelulaitokseen. Ratkaisua harkittaessa on asianmukaista huomiota kiinnitettävä jatkuvuuden toivottavuuteen lapsen kasvatuksessa ja lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan. **20 artikla**

Lapsen oikeuksien keskeiset periaatteet

Eri alojen ammattilaisten välinen saumaton, lapsen edun mukainen yhteistyö edellyttää, että sen eri osapuolilla on jaettu ja yhteinen tieto ja käsitys toimintansa oikeudellisista perusteista. Näitä ovat säännökset jotka määrittävät, millaiseen huoltoon, huolenpitoon ja suojeluun lapsi on oikeutettu sekä mitkä ovat toisaalta lapsen huoltajan tehtävät ja vastuut niiden toteuttamiseksi sekä toisaalta viranomaisten ja muiden yhteiskunnan toimijoiden vastuut ja velvoitteet.

Kaikkaa lapsen suojelemiseen tähtäävää toimintaa koskee neljä keskeistä oikeudellista periaatetta, jotka ilmenevät Suomen lapsilainsäädännöstä sekä Suomea sitovista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista. Laeista keskeisimpiä ovat perustuslaki sekä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) ja lastensuojelulaki (417/2007). Ihmisoikeussopimuksista keskeisimpiä lastensuojelun kannalta ovat YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (59–60/ 1991; LOS) sekä Euroopan Neuvoston ihmisoikeussopimus (63/1999; EIOS). Sopimukset on saatettu lailla voimaan Suomessa, ja ne ovat oikeudellisesti sitovia.

Kaiken lähtökohtana lapsia koskevissa asioissa on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, joka on saatettu Suomessa lailla voimaan vuonna 1991 ja on oikeudellisesti sitova. Lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset periaatteet on sisällytetty Suomen kansalliseen lapsilainsäädäntöön 1980-luvulta alkaen, jo ennen sopimuksen voimaantuloa. Ne ohjaavat edelleen lapseen kohdistuvaa lainvalmistelua ja laintulkintaa, ja ne on otettava huomioon kaikessa lasta koskevassa viranomaistoiminnassa.

Lapsen oikeuksien keskeiset periaatteet ovat:

- 1) Lapsi on itsenäinen, omien oikeuksiensa subjekti. Lapsen etu ja tarpeet saattavat olla ristiriidassa hänen vanhempiansa ja muiden huoltajiensa tai hänen muun perheensä intressien kanssa. Ristiriitatilanteessa lapsen yksilöllinen etu on aina asetettava ensisijalle kaikissa lasta koskevissa viranomaisten ratkaisuihin ja toiminnassa.¹
- 2) Lapsen vanhemmillä on ensisijainen oikeus ja velvollisuus toimia lapsensa huoltajina ja kasvatelijoina yhteiskunnan siihen perusteettomasti puuttumatta. Julkisella vallalla puolestaan on velvollisuus tukea heitä tässä tehtävässään. Tukea tulee tarvittaessa antaa ennaltaehkäisevästi myös muissa kuin lastensuojelun palveluissa, esimerkiksi lapsiperheiden sosiaalipalveluissa, äitiys- ja lastenneuvolassa ja muussa terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa, opetuksessa ja nuorisotyössä, silloinkin, kun lapsi ja perhe eivät ole lastensuojelun asiakkaina. Oikeus perhe-elämän ja yksityiselämän suojaan on sekä lapsen että hänen huoltajiensa keskeinen perus- ja ihmisoikeus, johon viranomaiset saavat puuttua vain laissa säädetyin edellytyksin.²
- 3) Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun, jos huoltajalla tai muulla hänen huolenpidostaan vastaavalla ei ole edellytyksiä turvata hänelle riittävää hoivaa, kasvatusta ja turvallista kasvuympäristöä, taikka jos lapseen kohdistuu kasvuympäristössään henkistä tai fyysistä väkivaltaa tai laiminlyöntiä taikka välinpitämättömyyttä tai huonoa kohtelua.³
- 4) Lasta on kohdeltava yksilönä. Häntä on kuultava iän ja kehitystason mukaisesti kaikissa hallinnollisissa toimituksissa ja oikeudellisissa prosesseissa, ja lapselle on annettava mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin ja toimenpiteisiin ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.⁴

1 LOS 3 (1) artikla; lastensuojelulaki (417/2007), 4 § 1 momentti

2 LOS 5, 16 ja 18 artikla; perustuslaki 10 §; laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) 4 §

3 LOS 19 ja 20 artikla; lastensuojelulaki (417/2007), 4 § 1 momentti

4 LOS 12 artikla; perustuslaki 6 § 2 momentti; laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) 4 § 2 momentti

ESIMERKKI					
LAPSEN OMAT NÄKEMYKSET	Lapsen näkemykset selvitettävä	Näkemykset otettava huomioon iän ja kehitystason mukaisesti			
LAPSEN IDENTITEETTI JA TAUSTA	Sukupuoli	Seksuaalinen suuntautuminen	Kansallinen alkuperä	Uskonto	Persoonallisuus
LAPSEN PERHESUHTEIDEN VAALIMINEN	Punnittava esim. kun harkitaan lapsen erottamista vanhemmistaan tai palauttamista syntymäperheeseen				
LAPSEN OIKEUS SAADA HUOLTOA, SUOJAA JA TURVAA	Suojelu ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, seksuaaliselta häirinnältä ja hyväksikäytöltä ja muulta kaltoinkohtelulta	Materiaaliset tarpeet	Fyysiset tarpeet	Sivistykselliset tarpeet	Kiintymykselliset tarpeet
LAPSEN HAAVOITTUVA ASEMA	Erytystä tukea tarvitseva lapsi	Turvapaikka hakeva lapsi	Hyväksikäytön uhri	lältään nuori lapsi	
LAPSEN OIKEUS TERVEYTEEN					
LAPSEN OIKEUS KOULUTUKSEEN					

Lapsen edun ensisijaisuuden periaate sitoo kaikkia lapsen kanssa työskenteleviä. Lapsen etu on arvioitava tapauskohtaisesti kyseessä olevan lapsen erityistilanteen mukaisesti. Arviointiin vaikuttavat esimerkiksi lapsen ikä ja kehitystaso: mitä kehittyneempi lapsi on, sitä enemmän on asetettava painoa hänen omille näkemyksilleen. Kaikkia asioita ei voi ottaa huomioon, jos päätöksiä on tehtävä kiireellisesti.

Lapsen etu on määritelty omassa lainsäädännössämme mm. sosiaalihuoltolaissa ja lastensuojelulaissa. Lastensuojelua ja muun sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen etua on punnittava niiden välillä, mutta myös muilla toimialoilla kriteerien avulla voi punnita, mikä on yksittäisen lapsen etu:

- tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä tarpeellisten tietojen ja taitojen karttuminen
- lapselle läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden pysyvyys
- mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa
- taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutus
- turvallinen kasvuympäristö
- ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus
- itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen
- lapsen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan
- kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen

Lapsen oikeudet ja huoltajan velvoitteet

Lapsen huollolla tarkoitetaan oikeutta ja velvollisuutta huolehtia lapsesta sekä päättää hänen henkilöään koskevista asioista siltä osin kuin lapsella itsellään ei ole oikeutta päättää niistä. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) korostetaan huoltajan velvoitteita ja tehtäviä ja toisaalta lapsen oikeuksia.

Lain 1 §:ssä määritellään lapsen huollon tarkoitus ja sisältö seuraavasti:

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus.

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Lain 4 §:ssä säädetään huoltajan tehtävistä seuraavalla tavalla:

Lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.

Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty.

Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää lisäksi, että lapsen edun on määrättävä huoltajien toimintaa⁵.

Edellä mainituista säännöksistä käy selkeästi ilmi lapsen ja huoltajan keskinäinen oikeudellinen asema. Toisaalta lapsen huoltajalle uskotaan paljon päätösvaltaa lapsen asioissa. Toisaalta huoltaja saa käyttää tätä päätösvaltaansa lain mukaan vain siinä tarkoituksessa, että hän turvaa toiminnallaan lapsen edun mukaisesti tämän kehityksen ja hyvinvoinnin. Lisäksi hänen edellytetään keskustelemaan päätettävistä asioista lapsen kanssa tämän iän ja kehitystason mukaisesti ja ottamaan päätöksissään huomioon hänen mielipiteensä.⁶

Huoltajalla on myös oikeus edustaa lastaan tämän henkilöä koskevissa asioissa, jos laissa ei ole toisin säädetty. Tällaisia erityissäännöksiä, joissa säädetään lapsen itse- ja myötämääräämisoikeudesta, sisältyy muun muassa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin (812/2000), potilaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin (785/1992) sekä oppilas- ja opiskelija-huoltolakiin (1287/2013) (Ks. oppaan luku 5.3).

⁵ LOS 18 (1) artikla

⁶ Kpl Lapsen oikeuksien keskeiset periaatteet

Viranomaisten vastuu lapsen hyvinvoinnista

Sosiaalihuoltolaki⁷ sisältää veloitteen, jonka mukaan kaikkien lapsille ja lapsiperheille tarkoitettujen palvelujen toteuttamisessa tulee tukea vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa. Sosiaalihuollon palvelujen on tuettava heitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa⁸.

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun⁹. Lastensuojelulaissa määritellään lastensuojelu laajasti: lain mukaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvillä toimilla ehkäistään varsinaisen lastensuojelun tarvetta ja ehkäisevällä lastensuojelulla tarjotaan apua ja tukea riittävän varhain, jolloin ehkäistään ongelmien syntymistä tai pahenemista.

Lastensuojelulain mukaan vanhemman tai muu huoltajan on – tarvittaessa yhteiskunnan tuella – turvattava lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsenhuoltolaissa säädetään. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.¹⁰ Tärkeä tehtävä ehkäisevän työn toteuttamisessa on lapsiperheiden esim. sosiaalipalveluilla, neuvolalla, varhaiskasvatuksella ja koululla.

Sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki edellyttävät, että lapsen ja perheen tilannetta tarkastellaan ja palveluita toteutetaan aina lapsikohtaisesti ottaen huomioon juuri kyseisen lapsen tarpeet ja etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä yksityiskohtaisesti tarkastellen huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot toteuttavat juuri kyseisen lapsen oikeuden sellaiseen huoltoon, kasvatukseen ja muuhun huolenpitoon, johon hänellä on lapsenhuoltolain 1 §:n mukaan oikeus.¹¹

Lapsen asema lastensuojelutilanteissa

Lapsen edun selvittämiseksi ja sen toteuttamiseksi lastensuojelutilanteissa on lapsen kokonaistilanne selvitettävä huolellisesti ja yksilöllisesti lastensuojelulain 4.2 §:ssä tarkoitettuun tavoin. Säännös antaa myös lastensuojelun yhteistyökumppaneille kriteereitä, joiden avulla on mahdollista arvioida lapsen tilannetta, olosuhteita ja suojelun tarvetta sekä käydä keskustelua heränneistä huolista lapsen huoltajien ja viranomaisten kanssa. Siinä säädetty arviointikriteerit pohjautuvat lapsen oikeuteen saada sellainen huolto, kasvatusta ja muu huolenpito kuin lapsenhuoltolain 1 §:ssä säädetään.

Lastensuojelua toteutettaessa on aina selvitettävä myös lapsen omat toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla.¹² Lapsen kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen liittyvät läheisesti lapsen edun toteutumiseen ja sen huomioimiseen.

Lapsen omat kokemukset, näkemykset, pelot, toivomukset ja mielipiteet selvitetään ikätasoisesti ja kunkin lapsen erityiset ominaisuudet huomioon ottaen, ja että ne dokumentoidaan huolellisesti. Tämän veloitteen toteuttaminen on osoittautunut käytännössä erittäin haasteelliseksi.

7 (1301/2014; 10 §)

8 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 12 §

9 Lastensuojelulaki (417/2007) 1 §

10 Lastensuojelulaki (417/2007) 2 §

11 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 5 §; lastensuojelulaki (417/2007) 4 § 1 ja 2 momentti

12 Lastensuojelulaki (417/2007) 20 § 1 momentti. Säännös pohjautuu LOS 12 artiklaan ja perustuslain 6 § 2 momenttiin.

Lastensuojelua toteutettaessa 12 vuotta täyttänyttä lasta on lisäksi kuultava hallintomenettelylain mukaisesti. 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus myös käyttää puhevaltaansa itsenäisesti huoltajansa ohella, esimerkiksi vaatia lastensuojelun avohuollon tukitoimia, hakea muutosta häntä koskevaan päätökseen, valittaa päätöksistä sekä osallistua asiansa oikeudelliseen käsittelyyn.¹³

LUE LISÄÄ

luottamuksen rakentumisesta lapseen oppaan luvusta 2.

¹³ Lastensuojelulaki (417/2007) 21 §

5.3 Lait ja säädökset

PERUSTUSLAKI

Perustuslaki

- Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. (2 § 3 momentti)
- Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. (6 § 1 momentti)
- Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. (6 § 3 momentti)
- Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. (7 § 1 momentti)
- Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. (10 § 1 momentti)
- Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta. (12 § 2 momentti)
- Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. (19 § 3 momentti)

Perustuslaissa ja useissa Suomeakin sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa on taattu jokaisen *yksityiselämän suoja*. Ihmisillä on myös oikeus *henkilökohtaiseen vapauteen*, mihin sisältyy itsemääräämisoikeus. Toisaalta jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja julkisella vallalla on velvollisuus toimia ihmisten suojaamiseksi esimerkiksi rikoksia vastaan. Erityisesti haavoittuvien ryhmien osalta on poikkeuksia henkilön auttamiseksi ilman hänen omaa suostumustaan.

Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun. Ensisijaisesti vastuu lapsen turvallisuudesta kuuluu lapsen vanhemmille tai muulle hänen kasvatuksestaan ja kehityksestään vastaavalle henkilölle. Julkisen vallan tulee kuitenkin tukea lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta vastaavia henkilöitä tehtävässään.

Julkisella vallalla on velvollisuus turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Palvelujen riittävyyttä arvioitaessa lähtökohtana pidetään sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Esimerkiksi vammaisten lasten tulee saada yleisiä palveluja yhtäläisesti muiden lasten kanssa ja myös tarvittaessa erityispalveluja, jos ne ovat välttämättömiä, jotta he voisivat toimia yhteiskunnassa yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Vammaisuuden vuoksi tulkittemis- tai käänösapua tarvitsevien oikeuksista säädetään lailla¹⁴.

Jos lapsen kasvuolot ovat vaarantuneet eivätkä turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tulee ryhtyä tarvittaviin tukitoimiin – viime kädessä myös ilman vanhempien suostumusta. Lapsen oikeus erityiseen suojeluun ohittaa perheen yksityiselämän suojan.¹⁵

¹⁴ Perustuslaki, 17 § 3 momentti.

¹⁵ Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto, s. 15–16.

Oikeus saada tietoa sekä oikeus tai velvollisuus luovuttaa henkilön yksityiselämän piiriin kuuluvia tietoja edellyttävät, että tiedon saaminen tai luovuttaminen on välttämätöntä, ja niistä on säädettyä laintasoisesti. On tärkeää, että tilanteet on lainsäädännössä määritelty tarkkarajaisesti ja täsmällisesti. Toisaalta käsitettä ”lapsen etu” ei voi tyhjentävästi määritellä siten, että se soveltuisi aina ja kaikkiin tilanteisiin, joten se on arvioitava lapsi- ja tilannekohtaisesti.¹⁶

LAKI VIRANOMAISTEN TOIMINNAN JULKISUUDESTA

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (”Julkisuuslaki”; 621/1999)

- Julkisuusperiaate (1 § 1 momentti)
- Tiedonsaanti salassa pidettävästä asiakirjasta (10 §)
- Asiakirjasalaisuus (22 §)
- Vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto (23 §)
- Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat (24 §)
- Yleiset perusteet salassa pidettävän tiedon antamiseen (26 §)
- Salassa pidettävien tietojen antaminen toiselle viranomaiselle (29 § 1 momentti)
- Viranomaisen asiakirjan salassapidon lakkaaminen (31 §)

Julkisuusperiaate

Julkisuuslain mukaan viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, jollei ole erikseen säädetty rajoituksia. Esimerkiksi yksityisen henkilön etujen suojaamiseksi on laissa voitu säätää rajoituksia julkisuusperiaatteeseen. Julkisuuslakia sovelletaan sekä viranomaiselle toimitettuun että viranomaisen itse laatimaan asiakirjaan¹⁷.

Laissa on lueteltu salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat, joista saa antaa tiedon vain, jos siitä erikseen säädetään. Niitä ovat esimerkiksi asiakirjat, jotka sisältävät tietoja

- henkilön perhe-elämästä,
- sosiaalihuollon asiakkaasta,
- henkilön terveydentilasta tai vammaisuudesta
- henkilön saamasta terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelusta.

Julkisuuslaki koskee mm. valtion hallintoviranomaisia sekä muita valtion virastoja ja laitoksia sekä kunnallisia viranomaisia. Se voi koskea myös yksityistä toimijaa, esimerkiksi järjestöä, yritystä tai yksityistä henkilöä, kun se hoitaa julkista tehtävää ja käyttää siinä lain nojalla julkista valtaa.

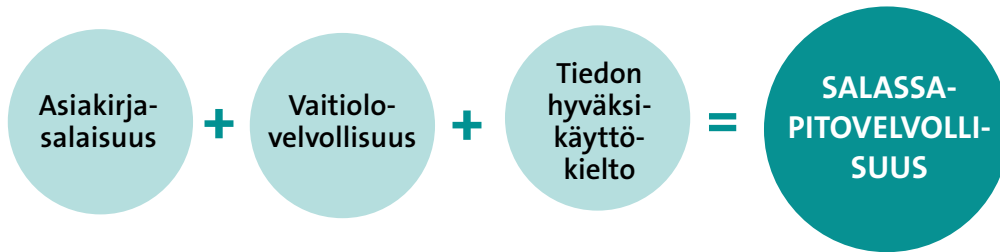
Yksityisen hoitaessa viranomaisten toimeksiannosta tehtävää esimerkiksi ostopalvelusopimuksen perusteella, ovat toimeksiannon perusteella syntyneet asiakirjat myös viranomaisen asiakirjoja. Esimerkiksi kun lapsi on sijoitettu lastensuojelulain nojalla yksityiseen laitokseen, sovelletaan lasta koskevia asiakirjoihin julkisuuslakia. Pääsääntöisesti asiakirjojen ja salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta päättää toimeksiantaja eli esimerkiksi lapsen sijoittanut sosiaalitoimi¹⁸.

¹⁶ Kts. Kpl 5.2

¹⁷ Julkisuuslaki, 5 § 2 momentti

¹⁸ Rätty 2015, 633.

Salassapito ja vaitiolovelvollisuus

Asiakirjasalaisuus

= velvollisuus säilyttää asiakirjan salaisuus. Koskee kirjallisia dokumentteja, sähköisiä tallenteita ja niiden kopioita.

Hyväksikäyttökielto

= se, joka on saanut salassa pidettävän tiedon, ei saa käyttää tietoa omaksi tai toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi.

Vaitiolovelvollisuus

= kielto paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, tai muuta vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa seikkaa. Koskee myös työtehtävissä saatua tietoa, jota ei ole tallennettu asiakirjaan (esim. tieto saatu asiakasneuvottelussa).

Asiakirjasalaisuus (tummennettu sana) tarkoittaa, että asiakirja on pidettävä salassa, jos tästä on säädetty laissa, viranomainen on määrännyt sen pidettäväksi salassa tai jos se sisältää tietoja, joista lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus (julkisuuslaki 22 §).

Vaitiolovelvollisuus koskee¹⁹

- viranomaisen palveluksessa²⁰ olevaa tai luottamustehtävää hoitavaa henkilöä
- sitä, joka toimii viranomaisen toimeksiannosta (esim. viranomaisen käyttäessä ostopalvelua myös yksityinen taho voi olla salassapitovelvollinen)
- toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa olevaa ja
- erityisestä syystä viranomaisessa toimivaa (esim. harjoittelijaa, työllistettyä, siviilipalveluhenkilöä)
- sitä, joka on saanut salassa pidettävän tiedon erityisellä perusteella.
- Vaitiolovelvollisuus jatkuu senkin jälkeen, kun toiminta viranomaisen palveluksessa tai tehtävän hoitaminen viranomaisen lukuun on päättynyt. Viranomaisen asiakirjan salassapitoaika on yleensä 25 vuotta, mutta yksityiselämää koskevan tiedon osalta se on 50 vuotta henkilön kuolemasta

Salassa pidettävien asiakirjojen luovuttaminen toiselle viranomaiselle

Yleiset perusteet oikeudelle luovuttaa salassa pidettäviä tietoja²¹ ovat seuraavat:

- se, jonka etuja salassapitosäntelyllä suojataan, antaa suostumuksensa²²
- tiedon antamisesta tai toisen tahon oikeudesta tiedon saamiseen on laissa nimenomaisesti säädetty esimerkiksi seuraavissa laeissa:
 - a. laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
 - i. esimerkiksi sosiaalihuollon järjestäjän tai toteuttajan oikeus luovuttaa tietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi²³
 - ii. Huomattavaa: Suostumus on pyydetty ensin, mutta tietoja on oikeus luovuttaa, vaikka suostumusta ei saataisikaan.

¹⁹ Mäenpää 2008, 328.

²⁰ Palvelussuhteen laadulla ei ole merkitystä: velvollisuus koskee virka-, työ- ja toimeksiantotehtävissä toimivia henkilöitä

²¹ Julkisuuslain 26.1 § ja 29.1 § 1–2 momentti.

²² Suostumuksesta kappaleessa 5.4

²³ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 17 § 1 momentti.

- b. oppilas- ja opiskelijahuoltolaki
- c. perusopetuslaki
- d. lastensuojelulaki, esim.
 - i. muiden tahojen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus
 - ii. velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneen pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilystä.

Lisäksi on erikseen määritelty tilanteet, joissa viranomainen voi luovuttaa tietoja²⁴

- antamansa virka-aputehtävän suorittamiseksi
 - ◆ esimerkiksi: poliisi antaa virka-apua toiselle viranomaiselle
- toimeksiannostaan tai muuten lukuunsa suoritettavaa tehtävää varten
 - ◆ esimerkiksi: toimeksiantosopimuksen nojalla sijaisperheeseen sijoitetun lapsen tietoja voidaan luovuttaa sijaisperheelle siinä määrin kuin on välttämätöntä lapsen asianmukaisen hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi, mm. lapsen terveydentilasta ja koulunkäynnistä, ja
- muuten lukuunsa suoritettavaa tehtävää varten
 - ◆ esimerkiksi: lastensuojeluviranomainen osoittaa lasta hoitaneelle lääkärille lausuntopyyntön, jonka yhteydessä se joutuu luovuttamaan lausunnon kirjoittamiseen nähden välttämättömät tiedot.

Tietojen pyytämisessä ja luovuttamisessa käytettävä menettely²⁵

Pyyntö saada viranomaiselta salassa pidettävä asiakirja on yksilöitävä riittävästi, jotta voidaan selvittää, mihin tietopyyntö kohdistuu. Pyyntö on salassa pidettävien tietojen osalta perusteltava. Pyytäjän on ilmoitettava tiedon saamiseen oikeuttava peruste, tietojen käyttötarkoitus ja tarvittaessa selvitys, miten tietojen salassapidosta huolehditaan. Pyydettyessä on toimitettava muutakin lisäselvitystä²⁶.

Tietojen antamisesta päättää se viranomainen, jonka hallussa asiakirja on. Tiedon asiakirjan sisällöstä antaa se henkilöstöön kuuluva, jolle viranomainen on tämän tehtävän määrännyt tai jolle se hänen asemansa ja tehtäviensä vuoksi muuten kuuluu.

Tieto voidaan luovuttaa

- suullisesti
- antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi ja jäljennettäväksi tai kuunneltavaksi tai
- antamalla siitä kopio tai tuloste
- teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tavoin.

Apulaisoikeuskanslerin sijainen 27.4.2016 OKV/96/1/2016

Kaupungin viranhaltija vastasi asiakkaan sähköpostiviestiin poistamatta viestiketjussa olevia asiakkaan itse lähettämiä salassa pidettäviä tietoja. Apulaisoikeuskanslerin sijainen toteusi, että tavallisessa suojaamattomassa internet-sähköpostissa tiedot eivät ole sivullisilta suojattuja. Viranomainen ei voi sisällyttää salaamattomaan viestiinsä salassa pidettäviä tietoja siinäkään tapauksessa, että asiakas olisi itse lähettänyt ne viranomaiselle avoimessa tietoverkossa. Koska salassa pidettävien tietojen poistamatta jättäminen oli viranhaltijan selvityksen mukaan johtunut inhimillisestä erehdyksestä ja hän tulisi ilmoittamansa mukaan jatkossa kiinnittämään asiaan erityistä huomiota, asiassa ei ollut aihetta enempään laillisuusvalvonnallisiin toimenpiteisiin.

²⁴ Julkisuuslaki, 26 § 3 momentti.

²⁵ Julkisuuslaki 13–14 §

²⁶ Mäenpää 2008, 186–187.

Salassa pidettävää tietoa saanutta sivullista, esim. toista viranomaista, sitoo myös vaitiolovelvollisuus. Jos päätetään, ettei tietoa luovuteta, on päätös perusteltava. Lisäksi kielteisen päätöksen yhteydessä on ilmoitettava muutoksenhausta. Pyydetty tieto on annettava mahdollisimman pian. Yleinen käsittelyaika on kaksi viikkoa pyynnöstä, mutta salassa pidettävien tietojen osalta aikaa voidaan pidentää kuukauteen. Päätökseen voi hakea oikaisua viranomaiselta (esim. kunnan palveluksessa olevien osalta lautakunnalta). Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta ja edelleen korkeimmalta hallinto-oikeudelta²⁷.

Valituksen saa tehdä sekä kielteisestä päätöksestä että siitä päätöksestä, jossa tietoja on pyynnöstä päätetty luovuttaa. Esimerkiksi kun on jouduttu luovuttamaan henkilön yksityisyyttä koskevia tietoja toiselle viranomaiselle, voi kyseinen henkilö valittaa tietojen luovuttamisesta.

Julkisuuden ja tietosuojan välinen suhde

Henkilötietolaki (523/1999) säättää yleislakina henkilötietojen suojan sisällön, mutta sen lisäksi henkilötietojen käsittelystä on useita erityislakeja (esim. potilasasiakirjojen, sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen ja poliisin henkilökisterit). Henkilötietolaki koskee sekä viranomaisten että yksityisten toimintaa. Sen sijaan julkisuuslaki nimensä mukaisesti koskee vain viranomaisen hallussa olevien henkilötietojen pyytämistä ja niiden luovuttamista ja sitä sovelletaan ensisijaisesti, kun tietoja pyydetään ja luovutetaan viranomaisen henkilökisteristä.²⁸

YHTEYDENOTTO SOSIAALIHUOLTOON TUEN TARPEEN ARVIOIMISEKSI²⁹

Jos seuraavat henkilöt saavat tietää, että henkilöllä on ilmeinen sosiaalihuollon tarve, heillä on velvollisuus ohjata hänet hakemaan sosiaalipalveluja:

- terveydenhuollon ammattihenkilö
- sosiaalikirjuri
- sosiaalitoimen palveluksessa oleva
- opetustoimen palveluksessa oleva
- liikuntatoimen palveluksessa oleva
- lasten varhaiskasvatuksen palveluksessa oleva
- pelastuslaitoksen palveluksessa oleva
- Hätäkeskuslaitoksen palveluksessa oleva
- Tullin palveluksessa oleva
- poliisin palveluksessa oleva
- Rikosseuraamuslaitoksen palveluksessa oleva
- työ- ja elinkeinoviranomainen
- Kansaneläkelaitoksen palveluksessa oleva ja
- ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva.

Myös muut kuin laissa velvoitetut tahot voivat ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen yhdessä asianosaisten kanssa salassapitosäännösten estämättä. Henkilön suostumuksella voidaan ohjata hänet ottamaan yhteyttä sosiaalihuoltoon tai tarpeen havainnut taho voi itse ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon. Käytännössä tarve on voinut tulla ilmi esimerkiksi asiakkaan kanssa keskusteltaessa tai muiden ha-

²⁷ Julkisuuslaki, 33 § 1 momentti.

²⁸ Mäenpää 2008, 47

²⁹ Sosiaalihuoltolaki 35 § ja lastensuojelulaki 25 a §.

vaintojen perusteella. Erityisen tärkeää ohjaaminen ja yhteydenotto on silloin, jos henkilö ei kykene oma-aloitteisesti hakeutumaan oikean palvelun luokse.

Jos

- yhteydenottoon ei saada suostumusta tai
- lapsen tilanne vaatii niin kiireellistä yhteydenottoa, ettei suostumusta ehditä pyytää tai
- sitä ei voida pyytää esimerkiksi epäiltäessä pahoinpitelyä tai seksuaalista hyväksikäyttöä on tehtävä lastensuojeluilmoitus viipymättä ilman asiakkaan suostumusta (ks. Lastensuojeluilmoitus.).

Ensisijaisesti on pyrittävä toimimaan yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Suostumuksen hankkiminen ei kuitenkaan saa viivästyttää yhteydenottoa siten, että lapsen tilanne vaarantuu. Jos yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi on tehty, ei samojen tietojen perusteella tarvitse erikseen tehdä lastensuojeluilmoitusta, jos yhteydenotto tehdään viipymättä ja yhteydenoton yhteydessä ilmoitusvelvollinen henkilö ilmoittaa yhteydenottoon johtaneet syyt .

ASIAKASSUUNNITELMIEN YHTEENSOVITTAMINEN³⁰

Sosiaalihuollon asiakassuunnitelma ja siihen kirjatut toimet tulee mahdollisuuksien mukaan sovittaa yhteen muiden hallinnonalojen suunnitelmien ja toimien kanssa. Suunnitelma tehdään tällöin yhdessä eri alojen asiantuntijoiden ja asiakkaan kanssa. Sosiaalihuollon asiakassuunnitelman laatimisesta vastaa sosiaalihuoltolain mukainen asiakkaalle nimettävä omatyöntekijä. Ensisijaisesti tulee selvittää asiakkaan oma toive asioiden käsittelytavasta. Tavoitteena on, että lapsi ja hänen perheensä saa parhaiten itselleen soveltuvan palvelukokonaisuuden useiden erillisten palvelujen sijasta.

Asiakkaan suostumuksella voidaan laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitelman laatimisen ja käyttämisen kannalta tarpeellisia tietoja.

³⁰ Sosiaalihuoltolaki, 39 § 3 momentti

SOSIAALIHUOLLON TYÖNTEKIJÄN ILMOITUS MUULLE VIRANOMAISELLE ASIAKKAAN TUEN TARPEESTA³¹

Jos todetaan, etteivät sosiaalihuollon palvelut yksin riitä, sosiaalihuollon työntekijän on otettava asiakkaan suostumuksella yhteyttä tarvittavia palveluita järjestävään viranomaiseen. Ilmoitus perustuu lähtökohtaisesti sosiaalihuollon ammattihenkilön tai omatyöntekijän yhdessä asiakkaan kanssa tekemään arvioon, ettei asiakas tule riittävästi autetuksi ilman viranomaista, jolle ilmoitus tehdään. Vaatimuksesta saada asiakkaan suostumus voidaan poiketa, jos sosiaalihuollon asiakaslain edellytykset täyttyvät³².

Sen viranomaisen, joka vastaanottaa yhteydenoton sosiaalihuollosta, on asiakkaan suostumuksella³³ ilmoitettava yhteydenoton tehneelle sosiaaliviranomaiselle, mihin toimiin se on ilmoituksen johdosta ryhtynyt. Tämä ilmoitus tulee tehdä ilman aiheetonta viivytystä, mutta toisaalta ilmoituksen tekeminen ei ole välttämätöntä, jos se on ilmeisen tarpeetonta (esim. jos verkostoyhteistyö jatkuu). Jos sosiaalihuoltoon vastataan esimerkiksi, että asiakas on laitettu jonoon tai että hän ei kuulu kyseisen viranomaisen toimien piiriin, tulee viranomaisten yhteistyössä pyrkiä löytämään asiakkaan kannalta perusteltu ratkaisu. Tarkoituksena on myös varmistaa, ettei asiakas jää ilmoituksen jälkeen vaille tukea viranomaisten eriävien näkemysten vuoksi, vaan että sosiaalihuollossa olisi tietoa asiakkaan asian etenemisestä.

Tavoitteena on tukea asiakaslähtöistä työskentelyä sekä tukea ja auttaa asiakasta tai perhettä kokonaisvaltaisesti ja joustavasti yli hallinnonalarajojen. Ilmoitusmenettelyllä voidaan käynnistää saumaton yhteistyö esimerkiksi sosiaali- ja mielenterveyspalvelujen välillä, kun asiakkaan sosiaalinen kuntoutuminen edellyttää hänen mielenterveydellistä kuntoutumistaan¹⁴.

MONIALAINEN YHTEISTYÖ³⁴

Sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että palvelutarpeen arvioimisessa, päätösten tekemisessä ja sosiaalihuollon toteuttamisessa on käytettävissä henkilön tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Muilla toimijoilla on velvollisuus sosiaaliviranomaisen pyynnöstä osallistua henkilön palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen. "Esimerksi perusopetuksen työntekijällä on velvollisuus osallistua sosiaalihuollon työntekijän pyynnöstä oppilaan palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen, jos lapsen tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen tätä edellyttää."

Yhteistyö eri toimijoiden välillä on toteutettava siten, että sosiaalihuollon palvelut ja muut tarvittavat palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijä on tarpeen mukaan yhteydessä eri asiantuntijoihin. Monialainen yhteistyö perustuu lähtökohtaisesti asiakkaan suostumukseen, jollei poikkeamista ole mahdollistettu laissa erikseen (sosiaalihuollon asiakaslain edellytysten täytyessä).

Lapsiperheille suunnattujen palveluiden yhteistyötä tarvitaan toimialojen sisällä ja välillä sekä kunnan ja muiden lapsille ja lapsiperheille palveluja ja tukitoimia tuottavien järjestöjen, seurakuntien, yritysten ja muiden tahojen välillä. Keskeisiä yhteistyötahoja ovat varhaiskasvatus sekä koulu- ja nuorisotoimi. Myös perus- ja erityistason palvelut tarvitsevat yhteensovittamista. Lapsen elämän siirtymävaiheissa tulee huolehtia palveluketjujen jatkuvuudesta.

31 Sosiaalihuoltolaki, 40 §

32 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Edellytyksiä on selostettu kappaleessa 8.3. kohdassa Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoja

33 Suostumuksesta kts. Kpl. 8.4.

34 Sosiaalihuoltolaki, 41 §

LASTENSUOJELUILMOITUS

Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen velvollisia ovat seuraavien tahojen

- palveluksessa olevat tai
- luottamustoimessa olevat tai
- vastaavissa tehtävissä
- toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimivat sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt:
 - 1) sosiaali- ja terveydenhuolto;
 - 2) opetustoimi;
 - 3) nuorisotoimi;
 - 4) poliisitoimi;
 - 5) Rikosseuraamuslaitos;
 - 6) palo- ja pelastustoimi;
 - 7) sosiaalipalvelujen, lasten päivähoidon tai terveydenhuollon palvelujen tuottaja;
 - 8) opetuksen tai koulutuksen järjestäjä;
 - 9) seurakunta tai muu uskonnollinen yhdyskunta;
 - 10) kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitettu vastaanottokeskus tai järjestelykeskus;
 - 11) hätäkeskustoimintaa harjoittava yksikkö;
 - 12) koululaisten aamu- tai iltapäivätoimintaa harjoittava yksikkö;
 - 13) Tulli;
 - 14) rajavartioloaitos;
 - 15) ulosottoviranomainen;
 - 16) Kansaneläkelaitos.³⁵

Lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus liittyy tehtävän hoitamisessa saatuihin tietoihin riippumatta siitä, onko tiedot saatu virka- tai työsuhteessa taikka itsenäisenä ammatinharjoittajana. Lisäksi ilmoitusvelvollisuus koskee luottamustointa hoitavia henkilöitä tai vastaavissa toimeksiantosuhteissa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivia henkilöitä.

Ilmoitusvelvollisuus koskee siten esimerkiksi myös perheasioiden sovittelijoita siitä riippumatta, ovatko he kunnan vai seurakunnan palveluksessa. Seurakunnilla tarkoitetaan evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkkokunnan seurakuntia³⁶. Muut uskonnolliset yhdyskunnat ovat uskonnonvapauslain (453/2003) mukaisia rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia³⁷.

Käytännössä lähes kaikki työnsä puolesta lapsia kohtaavat henkilöt ovat velvollisia tekemään ilmoituksen. Myös muut henkilöt voivat tehdä ilmoituksen³⁸, mutta heillä ei ole siihen velvollisuutta. Ilmoituksen voivat tehdä esimerkiksi lapsen huoltaja, sukulaiset, läheiset tai lapsi itse.

Vastuu lastensuojeluilmoituksen tekemisestä on sillä työntekijällä, joka on tehnyt lapsen tilannetta koskevia havaintoja. Päätöstä lastensuojeluilmoituksesta ei saa lykätä, vaan ilmoitus on tehtävä viipymättä. Esimerkiksi esimiehen poissaolo ei voi olla peruste sille, että lastensuojeluilmoitusta ei ole tehty.

³⁵ Lastensuojelulaki (417/2007), 25 § 1 mom

³⁶ Rippisalaisuutta on käsitelty kohdassa Pappi ja rippisalaisuus.

³⁷ Saastamoinen 2016, 136-137.

³⁸ Lastensuojelulaki, 25 § 2 mom.

Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä lapsesta, jonka

- hoidon ja huolenpidon tarve,
- kehitystä vaarantavat tekijät tai jonka
- oma käyttäytyminen

edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Joskus työntekijän voi olla vaikea arvioida, edellyttääkö tilanne lastensuojeluilmoitusta vai voiko tilannetta vielä seurata. Työntekijän ei pidä jäädä tilanteeseen yksin. Epäselvissä tilanteissa kannattaa konsultoida lastensuojelun työntekijöitä tai soittaa sosiaalipäivystykseen. Konsultaation voi tehdä lapsen henkilötietoja kertomatta. Tukea kannattaa pyytää myös omalta esimieheltä. Oma näkemys lapsen tilanteesta voi näin tulla selkeämmäksi.

Lastensuojeluilmoituksen syynä voi olla esimerkiksi:

- lapsen tarpeiden laiminlyönti (esim. lapsi ei saa riittävästi ruokaa),
- vanhempi/hooltaja on jättänyt lapsen heitteille,
- lapsen pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö tai niiden epäily tai uhka
- lapsen hoidossa tai huolenpidossa havaitaan muita puutteita tai osaamattomuutta, joka vaarantaa lapsen hyvinvointia (esim. vanhemman ja lapsen väliset vakavat vuorovaikutusongelmat, jatkuva koulunkäynnin laiminlyöminen tai lapsen sairauden hoitamattomuus ml. mielenterveyden häiriöt, jatkuva ravinnon, asianmukaisen vaatetuksen, yöunen yms. puute),
- lapsen päihteiden käyttö,
- lapsen tekemä rikos,
- lapsen kotona esiintyvä väkivalta tai sen epäily,
- lapsesta huolehtivan aikuisen hoitamattomat päihde- tai mielenterveysongelmat, jaksamattomuus tai oman hoidon laiminlyöminen tai myös arjen tukiverkon puuttuminen silloin, kun nämä seikat vaarantavat lapsen hyvinvointia,
- muu asia herättää huolen lapsesta.

On hyvä käytäntö, että lastensuojeluilmoituksen tekemisestä keskustellaan huoltajan ja / tai lapsen kanssa ja ilmoituksen syy perustellaan. Lastensuojeluilmoitus on keino saada tarvittavaa apua. Työntekijän on hyvä myös kertoa, että hänellä on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Avoimuus vahvistaa perheen ja työntekijän välistä suhdetta. Näin on silloinkin, kun lapsi tai vanhemmat itse olisivat eri mieltä lastensuojeluilmoituksen aiheellisuudesta: työntekijä osoittaa toiminnallaan, että uskaltaa ottaa puheeksi myös vaikeat asiat ja toimia niiden suhteen avoimesti.

Perheelle on hyvä antaa lastensuojelua koskeva esite. Tiedon saaminen lastensuojelusta on perheille tärkeää.

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen voidaan korvata yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa tehdyllä yhteydenotolla sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi³⁹. Tällöin yhteydenotto sosiaalihuoltoon on tehtävä viipymättä, ja viranomaisen tai ammattilaisen tulee kertoa yhteydenottoon johtaneet syyt. Ensisijaisesti on pyrittävä toimimaan yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Suostumuksen hankkiminen ei kuitenkaan saa viivästyttää yhteydenottoa siten, että lapsen tilanne vaarantuu. Jos yhteydenottoon ei saada suostumusta tai lapsen tilanne vaatii niin kiireellistä yhteydenottoa, ettei suostumusta ehditä pyytää, on lastensuojeluilmoitus tehtävä viipymättä ilman asiakkaan suostumusta. Jos yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi on tehty, ei samojen tietojen perusteella tarvitse erikseen tehdä lastensuojeluilmoitusta.

39 Sosiaalihuoltolaki 35 § 4 mom ja lastensuojelulaki 25 a §.

Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä viipymättä

Työntekijä ei voi siirtää lastensuojeluilmoituksen tekemistä seuraavin perustein:

- Työntekijä itse arvioi, ettei ilmoitus todennäköisesti johda välittömiin lastensuojelutoimenpiteisiin.
- Työntekijä tietää tai arvioi jonkun muun tahon jo tehneen samasta asiasta ilmoituksen. Toisen tahon ilmoitusvelvollisuus ei poista työntekijän omaa ilmoitusvelvollisuutta. Usean tahon kautta saadut tiedot auttavat lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua muodostamaan asiasta kokonaiskuvan. Ilmoitusten kautta lastensuojelu saa myös tarvittavat yhteystiedot lisätietojen saamista varten.
- Työntekijä tietää varmasti, että kyseinen lapsi on jo lastensuojelun asiakkaana. Ilmoitus voi johdattaa asiakkaan tilanteen uudelleen arviointiin ja mahdollisesti kiireellisesti toteutettaviin toimenpiteisiin.

Sen sijaan tietoja, jotka ovat jo käyneet ilmi esimerkiksi yhteisessä verkostopalaverissa, jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijä on ollut läsnä, ei tarvitse erikseen ilmoittaa lastensuojeluun.

Työntekijä on ilmoitusvelvollinen myös ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen jälkeen, mikäli huoli lapsen tilanteesta edelleen jatkuu. Joissakin tilanteissa lastensuojeluilmoitus on syytä tehdä jo huostaan otetusta tai kiireellisesti sijoitetusta lapsesta. Tällöin esimerkiksi lapsen kotilomien aikana on ilmennyt vanhempien haitallista päihteiden käyttöä, muuta laiminlyöntiä tai lapsi itse on syyllistynyt kotilomilla rikokseen. Lastensuojeluilmoituksen tekevällä työntekijällä ei edellytetä olevan tietoa siitä, onko lapsi sijoitettuna vai ei. Kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton aikana tulleilla lastensuojeluilmoituksilla voi olla vaikutusta siihen, millaisia ratkaisuja lapsen asioissa voidaan tehdä esimerkiksi kotiuttamisen tai kotilomien järjestämistä koskevissa asioissa.

Kenelle lastensuojeluilmoitus tehdään?

Lastensuojeluilmoitus tehdään ensisijaisesti lapsen asuinkunnan sosiaalitoimistoon. Kiireellisissä tilanteissa tai virka-ajan ulkopuolella ilmoitus voidaan tehdä sosiaalipäivystykseen tai hätänumeroon (112). Jos lapsen asuinkuntaa tai kunnan lastensuojelun yhteystietoja ei ole mahdollista saada selville, voi soittaa hätänumeroon.⁴⁰

Miten lastensuojeluilmoitus tehdään?

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä puhelimitse, kirjallisesti tai käymällä virastossa henkilökohtaisesti.

Tietojen arkaluontoisuuden vuoksi ilmoitusta ei voi tehdä sähköpostitse. (Huomioi paikalliset sopimukset; joillain paikkakunnilla on ilmoituksen tekemiseen sähköisiä järjestelmiä.)

Ilmoituksen tekemistä varten on olemassa valmiita lomakkeita, mutta lomakkeen käyttäminen ei ole välttämätöntä. Lomaketta voi käyttää, jos se helpottaa ilmoituksen tekemistä tai jos haluaa varmistaa, että ilmoitus kirjataan sanatarkasti oikein. Ilmoitukseen on myös mahdollista myöhemmin liittää asiakirjoja. (Lomakkeet Lastensuojelun käsikirjassa).

⁴⁰ Lisätietoa Lastensuojelun käsikirjassa.

Tärkeintä on, että ilmoitus tehdään viipymättä ja että ilmoitusvelvolliset antavat ilmoituksen tehdessään yhteystietonsa, jotta tietoja voidaan tarpeen mukaan täydentää. Erityisen nopeasti tieto on välitettävä sellaisissa tapauksissa, joihin liittyy rikosepäily.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies 7.11.2014 Dnro 1446/4/14⁴¹:

Lastensuojeluilmoitukselle ei ole lastensuojelulaissa asetettu erityistä määrämuotoa. Kun on kysymys haavoittuvassa asemassa olevan henkilön –lapsen- mahdollisen kiireellisen tuen tarpeen tai tilanteen selvittämisestä, ei viranomaisen voi asettaa ilmoituksen tekemiselle vaatimusta sen kirjallisesta tekemisestä. Apulaisoikeusasiamies piti selvänä, että viranomaisen, jolle asian hoitaminen kuuluu, on otettava myös suullisesti tehty lastensuojeluilmoitus vastaan.

Lastensuojeluilmoituksessa annettavat tiedot

- Ilmoitukseen tulee kirjata tiedossa olevat lapsen henkilötiedot sekä vanhempien/hoitajien henkilötiedot ja yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero). Ilmoitus kirjataan lapsen nimellä.
- Ilmoitukseen tulee tarkentaa, koskeeko ilmoitus kaikkia perheen lapsia tai onko kaikilla lapsilla sama tilanne.
- Ilmoituksessa tulee olla ilmoituksen perusteet ja tausta (aiheet, syyt ja tapahtumat ilmoituksen tekemiselle).
- Ilmoituksessa on tärkeä kertoa konkreettisista havainnoista ja huolista. Tulkintaa sisältäviä ilmauksia on syytä välttää. On esimerkiksi eri asia väittää vanhemmalla olevan päihdeongelma kuin kuvata todellisia havaintoja tai tietoja vanhemman päihdeiden käytöstä tai siitä seuranneista tapahtumista.
- Ilmoituksessa on hyvä kuvata myös lapsen ja perheen voimavaroja ja vahvuuksia.
- Ilmoituksessa voi kertoa, onko lapselle tai tämän huoltajalle kerrottu ilmoituksen tekemisestä.
- Hyvä käytäntö on kirjata ilmoitukseen lyhyesti, mitä ilmoittaja tai ilmoittajataho on mahdollisesti jo tehnyt ilmoitusta koskevan huolen suhteen.
- Ilmoituksessa voi kertoa myös, mitä ilmoittaja odottaa lastensuojelulta.
- Hyvä käytäntö on, että (jos käytetään valmista lomakepohjaa) ilmoituslomakkeessa on kohta, jossa ilmoituksen tekijä pyytää sosiaalityöntekijää kertomaan ilmoituksen vastaanotosta.
- Ilmoitukseen tulee kirjata tekijän omat yhteystiedot (nimi, toimipaikka ja virka-asema), jotta sosiaalityöntekijä voi ottaa ilmoittajaan yhteyttä ja kutsua tämän mukaan mahdolliseen jatkotyökentelyyn.

Estääkö vaitiolovelvollisuus ilmoituksen tekemisen?

Lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus sivuuttaa muussa lainsäädännössä säädetyn salassapidon lukuun ottamatta rippisalaisuutta⁴². Vaikka työntekijä olisi muuten velvollinen pitämään salassa työssään esiin tulleita asioita, on hänen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, jos lapsen tilanne niin vaatii. Ilmoitusvelvollisuus siis syrjäyttää säännöksessä mainittujen henkilöiden salassapitovelvollisuuden esimerkiksi terveydenhuollossa.

⁴¹ Teoksesta Rätty 2015, s. 236.

⁴² Katso lisää kohdassa Pappi ja rippisalaisuus

Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, vaikka lapsi tai huoltaja kieltäisi sen tekemisen. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin hyvän hallintotavan mukaista kertoa, että lastensuojeluilmoitus tehdään, ellei ole erityisiä syitä jättää tätä kertomatta. Erityisenä syynä voi olla esimerkiksi asian kiireellisyys tai se, että asiasta kertominen vaarantaisi lapsen hyvinvoinnin. Jos kyseessä on lapseen kohdistuva rikospäily, tulee tehdä tarvittavat ilmoitukset poliisille ja lastensuojeluun.

Jos henkilöllä on lain mukaan velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, ei hän voi tehdä ilmoitusta ilmoittamatta nimeään. Yksityishenkilö voi jättää henkilöllisyytensä ilmoittamatta.

LUE LISÄÄ

Lastensuojeluilmoituksesta Lastensuojelun käsikirjasta
Lisää lastensuojelusta I-osion kappaleessa Lastensuojelu lapsen ja perheen tukena.

ENNAKOLLINEN LASTENSUOJELUILMOITUS⁴³

Ennen lapsen syntymää on salassapitosäännösten estämättä tehtävä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen. Ilmoitusvelvollisuus koskee samoja tahoja kuin varsinainen lastensuojeluilmoitus.

Ennakkollinen lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, kun ilmoittajalla on varmaa tietoa esimerkiksi tulevan äidin tai isän päihdeongelmasta, vakavasta mielenterveyden häiriöstä, vapausrangaistuksesta tai lähisuhdeväkivallasta. Pelkkä päihteidenkäytön epäily ei riitä ennakkollisen ilmoituksen tekemiseen.

Ennakkollinen ilmoitus tehdään ensisijaisesti sosiaalipäivystykseen. Sosiaalihuollon viranomaisen on kiireellisissä tapauksissa arvioitava sosiaalipalvelujen tarve viipymättä. Lastensuojelun asiakkuus ei kuitenkaan voi alkaa ennen lapsen syntymää.

Yhteistyössä lastensuojelun tai yleisen sosiaalihuollon työntekijän kanssa voidaan arvioida ja suunnitella välittömästi lapsen syntymän jälkeen tarvittavat palvelut. Tämä edellyttää toimivia yhteistyökäytäntöjä oikea-aikaisen avun järjestämiseksi ja tiedonkulun varmistamiseksi.

⁴³ Lastensuojelulaki, 25 c §.

ILMOITUS POLIISILLE LAPSEEN KOHDISTUNEEN PAHOINPITELYN TAI SEKSUAALIRIKOKSEN EPÄILYSTÄ⁴⁴

Lastensuojeluilmoitusvelvollisten ja lastensuojeluviranomaisten on tehtävä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu

- 1) rikoslaisissa (20 luku) seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko tai
- 2) henkeen tai terveyteen kohdistunut rikos, jos sen enimmäisrangaistus on vähintään 2 vuotta vankeutta.

Sosiaalihuollon järjestäjällä tai toteuttajalla on oikeus ilmoittaa oma-aloitteisesti kaikesta lapseen kohdistuneesta väkivallasta, mikäli se on lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi välttämätöntä⁴⁵. Useiden tahojen ilmoitusoikeutta poliisille vakavan väkivallan uhkasta on käsitelty kohdassa Ilmoitusoikeus poliisille vakavan väkivallan uhkasta.

Ilmoitus on tehtävä salassapitosäännösten estämättä ja tehtävän hoitamisessa saatujen tietojen perusteella. Ilmoitusvelvollisuus on ensisijaisesti henkilöllä, jonka tietoon rikosepäily on tullut. On tärkeää, että poliisi saa tiedot henkilöltä, jolla on eniten ensikäden tietoa tapahtumista. Tästä syystä ilmoituksen tekemistä ei saa delegoida pelkästään hallinnollisen aseman tai työtehtävien perusteella. Mitä enemmän epäilyä koskevia tietoja joudutaan siirtämään tai käsittelemään ennen ilmoituksen tekemistä, sitä suurempi on riski, että ilmoituksen tekeminen viivästyy ja tiedot vääristyvät tai katoavat. Poliisille tehtävän ilmoituksen lisäksi on velvollisuus tehdä myös lastensuojeluilmoitus (molemmat ilmoitukset on tehtävä).

Esimerkkejä seksuaalirikoksista	Henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, joista on ilmoitusvelvollisuus
seksuaalinen hyväksikäyttö	pahoinpitely (enimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta)
lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	törkeä pahoinpitely (enimmäisrangaistus 10 vuotta vankeutta)
törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	heitteillepano (enimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta)
seksuaalinen ahdistelu	
pakottaminen seksuaaliseen tekoon	
seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta	
lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin	
raiskaus ja törkeä raiskaus	

Huomio! Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän seksuaalisen hyväksikäytön osalta rikoksena ei pidetä tilannetta, joka ei loukkaa kohteen itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa, vaikka toinen tai molemmat osapuolet olisivat alle 16-vuotiaita.

Velvollisuutta ilmoittaa seksuaalirikosepäilyistä ei siis ole silloin, kun on kyse nuorten keskinäisistä tasavertaisista ja vapaaehtoisista seksisuhteista. Jos tilanteeseen on liittynyt painostusta tai tavuttelua seksuaalisiin tekoihin tai esimerkiksi toisen osapuolen humalatilan hyväksikäyttöä, voivat rikoksen tunnusmerkit kuitenkin täytyä ja ilmoitus pitää tehdä.

⁴⁴ Lastensuojelulaki 25 § 3 mom.

⁴⁵ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 18 § 3 mom. Tarkemmin osassa II Lait ja muut säädökset kohdassa Sosiaalihuollon järjestäjän ja toteuttajan salassapitovelvollisuus sekä tietojen luovuttaminen.

Mikä ei kuulu ilmoitusvelvollisuuden piiriin?

Ilmoitusvelvollisuuden piiriin eivät kuulu lievä pahoinpitely ja vammantuottamus. Lieväkin pahoinpitely on rikos, mutta velvollisuutta ilmoituksen tekemiseen poliisille ei ole. Lievä pahoinpitely on määritelty rikoslaissa seuraavasti: ”Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” Rikoksen vakavuus arvioidaan kuitenkin aina kokonaisuutena.

Myös kuritusväkivalta (esim. tukistaminen, töneminen tai luunappien antaminen) katsotaan pahoinpitelyksi, mutta sellaisenaan ne on katsottu lieväksi pahoinpitelyksi⁴⁶. Teon vakavuuteen vaikuttavat kuitenkin esimerkiksi teon toistuvuus ja se, aiheutuuko lapselle vammoja ja minkä laatuista. Lisäksi on huomioitava, ettei ole harvinaista, että lievältäkin vaikuttavan teon taustalta saattaa tarkemmin tutkittuna löytyä vakavampia tekoja.⁴⁷ Ei voida olettaa, että ilmoitusvelvollisilla on tietoa, mitkä teot täyttävät kunkin rikoksen tunnustermistön. On siten suositeltavaa, että konsultoidaan aina poliisia.

Tyttöjen ympärileikkaus

Mikäli herää epäily, että tytön ympärileikkausta suunnitellaan tai että se on jo tehty Suomessa, tulee tehdä ilmoitus poliisille ja lastensuojeluun. Jos leikkaus on tehty ennen maahan saapumista, ei Suomen rikoslaki välttämättä ulotu tilanteisiin, joissa ulkomaan kansalainen on syyllistynyt toisen ulkomaan kansalaisen pahoinpitelyyn ulkomailla. Epäselvissä tilanteissa voi konsultoida poliisia ja lastensuojelua ilmoitusvelvollisuuden täyttymisestä.

Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ovat oikeutettuja kaikki henkilöt.

LUE LISÄÄ

tyttöjen ympärileikkauksesta Lastensuojelun käsikirjasta

⁴⁶ Esim. KKO 1993:151.

⁴⁷ Ellonen & Rantaeskola 2016, s. 27.

Milloin on ”syytä epäillä”?

Rikosta on syytä epäillä, kun

- asioita huolellisesti harkitseva henkilö omien havaintojensa perusteella päätyy epäilyyn tai
- uhri kertoo rikokseen viittaavista tapahtumista tai
- fyysiset jäljet tai vammat viittaavat rikokseen.

Huhuihin, kuulopuheisiin ja pitkälle vietyihin tulkintoihin tulee suhtautua varauksellisesti, mutta tietoja esimerkiksi lapsen vanhemmista voidaan kuitenkin saada muiden henkilöiden tekemien ilmoitusten perusteella. Ilmoittajalla ei kuitenkaan tarvitse olla varmaa näyttöä rikoksen tapahtumisesta tai sen tekijästä. Edes todennäköisiä epäilyn syitä ei tarvita. Jos ilmoittaja on epävarma perusteiden riittävydestä, hänen on hyvä konsultoida poliisia ilman asianosaisten nimien mainitsemista. Yhteydenotto poliisiin dokumentoidaan, samoin epäilyn syntymiseen johtaneet tekijät ja lapsen kanssa mahdollisesti käydyt keskustelut. Tutkintapyyntöä tehtäessä epäily tulee perustella eli ilmoittaa selkeät syyt ilmoituksen tekemiseen.

Miten ilmoitus tehdään?

Kun harkitaan, ylittyykö ilmoituksen tekemisen kynnys, on suositeltavaa ottaa yhteyttä poliisiin. Se, että asiaa voi kysyä poliisilta ilmoittamatta lapsen nimeä, madaltaa ilmoittamiskynnystä ja sitä kautta nopeuttaa tiedonkulkua ja toisaalta ehkäisee väärin ilmoitusten tekoa.

Poliisille tehdyn ilmoituksen perusteella poliisi harkitsee, toimitetaanko esitutkinta. Se on toimitettava, jos ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Jos jostain tapahtumasta saatavissa olevien tietojen perusteella ei ole syytä epäillä rikosta, ei esitutkintaa saa toimittaa.

Mikäli lapsen epäillään joutuneen rikoksen kohteeksi aivan äskettäin, ensivaiheen toiminnalla on kiire. Ilmoitus on tehtävä välittömästi, jotta poliisi pääsee käynnistämään tutkinnan. Mahdolliset fyysiset jäljet katoavat nopeasti, ja tästä syystä tutkimusten käynnistämisessä ei saa viivytellä ja lapsen somaattinen tutkimus on tehtävä kiireellisesti. Poliisin on myös hyvä päästä keräämään mahdollista todistusaineistoa tapahtumapaikalta, jos se on tiedossa.

Jos kyse on paljon aikaisemmin sattuneista tapahtumista tai tilanteista, niin että lapsi ei ole välittömästi vaarassa, voidaan toimia rauhallisemmin, mutta viivyttelyyn ei näissäkään tilanteissa ole syytä. Jos lapsi esimerkiksi kertoo useita kuukausia sitten tapahtuneista tapahtumista, joihin ei ole liittynyt fyysistä kontaktia, tai ahdistavista sähköisen median kautta tulleista viesteistä, ei lapsen somaattiselle tutkimukselle ole ehkä lainkaan tarvetta eikä sitä ainakaan tarvitse tehdä kiireellisenä. Mikäli epäily perustuu havaintoihin lapsen käyttäytymisestä, havainnot tulee kirjata huolellisesti ja ilmoitus poliisille tulee tehdä heti kun mahdollista.

Akuuteissa tilanteissa ilmoitus tehdään puhelimitse yleisen hätänumeron kautta tai paikallisesti erikseen sovitulla tavalla. Häätäkeskuksen päivystäjä välittää tiedon ja soittopyynnön asianomaiselle poliisille. Rikosten selvittämisen kannalta ajan kulumisella on tärkeä merkitys. Mitä nopeammin esitutkinta pääsee käynnistymään, sitä paremmat mahdollisuudet poliisilla on epäilyn selvittämiseen.

Puhelimitse tehtävässä ilmoituksessa on varauduttava antamaan ilmoituslomakkeessa kysyttävät tiedot. Muissa tapauksissa ilmoitus poliisille voidaan tehdä kirjallisesti, esimerkiksi käyttäen Lastensuojelun käsikirjan lomaketta.

Poliisilla on oikeus saada epäillyn rikoksen selvittämisen kannalta olennaiset tiedot. Ilmoitusvelvollisuuden säätämisen tarkoituksena on ollut tutkinnan mahdollisimman nopea ja tehokas käynnistyminen. Tästä syystä ilmoituksen tekemisen yhteydessä annettavien tietojen tulisi olla mahdollisimman kattavia. Tutkintavaiheessa lasten oikeuspsykiatrisilla yksiköillä on laaja tietojensaantioikeus⁴⁸.

Mitä huoltajille kerrotaan?

Huoltajille kertomisesta sovitaan tutkinnanjohtajan kanssa. Riskinä on lapsen joutuminen vaaraan rikosepäilyn paljastumisen vuoksi. Rikoksesta epäilty voi painostaa tai uhkailla lasta tai tuhota mahdollista todistusaineistoa.

Jos teosta epäilty on perheen ulkopuolinen, lapsen huoltajille voidaan yleensä kertoa epäilyistä sekä työntekijän velvollisuudesta ilmoittaa asiasta poliisille ja lastensuojeluun. Epäillyn rikoksen uhriksi joutuneen lapsen kannalta vanhempien antama turva on ensiarvoista. Tästä syystä on tärkeä huolehtia siitä, että vanhemmat saavat tukea ja apua järkyttävässä tilanteessa selviytymiseen.

LUE LISÄÄ

huoltajille kertomisesta oppaan I-osion kappaleesta
4 Kun epäilet lasta kohdeltavan kaltoin.

Ilmoituksen dokumentointi

Tieto siitä, että epäilystä on tehty ilmoitus poliisille, kirjataan lasta koskeviin asiapapereihin. Terveystieteidenhuollossa merkintä tehdään lapsen potilaskertomukseen ja lastensuojelussa lapsen asiakaskertomukseen. Koulussa merkintä tehdään joko yksilökohtaisen opiskeluhoollon rekisteriin tai tietyn opiskeluhoollon ammattihenkilön (terveydenhoitajan, koulupsykologin, koulukuraattorin) ylläpitämään rekisteriin riippuen siitä, kuka ilmoituksen on tehnyt ja miten sitä on käsitelty.

Työskentely lapsen kanssa ja siihen liittyvät tiedot kirjataan normaalisti ja perustehtävän mukaisesti lapsen asiakirjoihin. Varsinainen ilmoitus epäilystä lapseen kohdistuneesta rikoksesta tallentuu poliisin rekisteriin; sitä ei tallenneta sellaisenaan esim. potilas- tai lastensuojelun asiakasrekisteriin. Kopio ilmoituksesta voidaan säilyttää toimintayksikön hallinnollisessa rekisterissä.

KATSO

Suojele lasta -verkkokoulutuksen Näin teet ilmoituksen poliisille -työskentelypaketin video, jossa poliisi kertoo esitutkinnasta lapseen kohdistuvassa rikosepäilyssä. www.thl.fi/suojelelasta

48 Ks. ”Lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittäminen”.

VELVOLLISUUS ILMOITTAÄ HANKKEILLA OLEVASTA RIKOKSESTÄ⁴⁹

Yleistä velvollisuutta ilmoittaa jo tapahtuneesta rikoksesta tai sen epäilystä poliisille tai muulle viranomaiselle ei ole. Sen sijaan eräiden hankkeilla olevien törkeiden rikosten ilmoittamatta jättäminen on rangaistavaa. Velvollisuus koskee henkilöä, joka tietää säännöksessä luetellun rikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa anna siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Velvollisuuden laiminlyönnistä on tuomittava rangaistukseen. Velvollisuuden ulkopuolelle on jätetty henkilöt, joiden täytyisi antaa ilmi puoliso, sisarus, sukulainen ylenevässä tai alenevassa polvessa tai henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen.

Velvollisuus koskee siis vielä suunnitteilla olevaa törkeää rikosta, jonka ilmoittamatta jättäminen on rangaistava teko, jos teko tosiasiallisesti tapahtuu. Rikoksen ei ole tarvinnut edetä vielä tekoasteelle. Ilmoitus tehdään viranomaiselle (esim. poliisille) tai sille, jota vaara uhkaa.⁵⁰

Säännös koskee mm. lapsen törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä⁵¹, törkeää pahoinpitelyä ja ihmiskauppaa. Myös **tyttöjen ympärileikkaus** katsotaan törkeäksi pahoinpitelyksi.

PAPPI JA RIPPISALAISSUUS

Yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa papille uskottua asiaa ei saa ilmaista, eikä saa myöskään paljastaa, kuka papille on uskoutunut⁵². Asiasta säättävä kirkkolaki koskee evankelisluterilaista kirkkoa.

Ripin luottamuksellisuus on ehdoton, eikä lastensuojelulakiaan ylitä sitä. Sen sijaan velvollisuus ilmoittaa hankkeilla oleva rikos⁵³ ylittää rippisalaisuuden. Sama koskee ortodoksisen kirkon pappia⁵⁴ ja uskonnonvapauslain mukaisia uskonnollisia yhdyskuntia⁵⁵.

Piispainkokous on antanut menettelytapaohjeen⁵⁶, jossa on selkeytetty lastensuojelullisia toimia. Lapsen etu ja lastensuojelun tarve otetaan aina huomioon. Kirkkolaisissa lähtökohtana on, että asia selvitetään ja hoidetaan kuntoon, mutta keinot vaihtelevat tilanteen mukaan. Näin on toimittava myös silloin, kun tietoon tulleet asiat kuuluvat vaitiolovelvollisuuteen.

Papin tulee kehottaa ripittäytyjää itseään toimimaan, mikäli ripissä tai sielunhoidossa tulee ilmi esimerkiksi lapsen hyväksikäyttöä. Samalla pappi voi hyvinkin konkreettisin neuvoin auttaa ripittäytyjää toimimaan oikein. Tällaista puuttumista voivat edellyttää muutkin tilanteet kuin hankkeilla oleva törkeä rikos, jolloin pappia velvoittaa erityinen ilmoitusvelvollisuus. Asiaa arvioidaan aina lapsen edun ja suojelun näkökulmasta.

49 Rikoslaki, 15 luku 10 §.

50 Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto, 14–15.

51 Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely, 93–94: *Terveysthuollossa kohdataan säännöksen tarkoittamia tilanteita esimerkiksi silloin, kun tutkitaan tai hoidetaan lapsen kohdistunutta törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä tai raiskausta tai kun vanhus hakeutuu toistuvasti aikuisen lapsensa vakavan pahoinpitelyn jäljiltä hoitoon. Näille rikoksille on tyypillistä suuri todennäköisyys sille, että tekijä uusii tekonsa.*

52 Kirkkolaki (1054/1993), 5 luku 2 §

53 Rikoslaki, 15 luku 10 §

54 Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006), 11 luku 110 §

55 Uskonnonvapauslaki (453/2003) 2 luku; Saastamoinen 2016, 137–138.

56 Piispainkokouksen selonteko rippisalaisuuden ja lastensuojelun yhteensovittamisesta.

LASTENSUOJELUVIRANOMAISEN VELVOLLISUUS ILMOITTA A TOISELLE KUNNALLE⁵⁷

Lastensuojeluviranomaisilla on ilmoitusvelvollisuus tilanteissa, joissa lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi muuttaa toiseen kuntaan. Näin uusi asuinkunta saa tiedon lapsesta riittävän ajoissa. Jos esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvitys on jäänyt kesken, se voidaan saattaa loppuun uudessa asuinkunnassa. Ilmoitus voidaan tehdä salassapitosäännösten estämättä.

Muutolla tarkoitetaan lähinnä sitä, että lapsen kotikunta tai asuinkunta vaihtuu. Oleellista on, että lastensuojelun järjestämiseen liittyvät tärkeät tiedot saadaan välitettyä uuden asuinkunnan toimielimelle. Menettelyllä voidaan varmistaa lastensuojelutyön jatkuminen uudessa asuinkunnassa ja toisaalta se, että perheen ja lapsen tilanteeseen voidaan puuttua tarvittaessa riittävän varhain.

Toiseen kuntaan toimitetaan asiakirjat, jotka ovat välttämättömiä lastensuojelun tarpeen selvittämisessä tai lastensuojelun järjestämisessä. Tarvittaessa uuden asuinkunnan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä voi pyytää tietoja lähtökunnasta⁵⁸

Jos lapsi sijoitetaan pois kotipaikkakunnaltaan, sijoittajakunnan tulee ilmoittaa sijoituskunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle lapsen sijoituksesta sekä sen päättymisestä. Tällä turvataan sijoitetun lapsen palvelujen ja tukitoimien järjestäminen sekä sijaishuoltopaikan valvonta. Sijoituskunnan on pidettävä rekisteriä alueelleen sijoitetuista lapsista. Velvollisuus koskee sijaishuoltoon sijoitetun lapsen lisäksi myös avohuollon tukitoimena sijoitettavaa lasta.

Jos lapsi tai perhe on ollut yleisten sosiaalipalvelujen asiakkaana ja muuttaa toiselle paikkakunnalle, ei ole suoraan velvollisuutta ilmoittaa uudelle asuinpaikkakunnalle. Sosiaalihuollosta voidaan olla asiakkaan suostumuksella⁵⁹ yhteydessä uudelle paikkakunnalle. Jos asiakas ei halua yhteydenottoa, on arvioitava, täyttyvätkö sosiaalihuoltoon tehtävän yhdenoton tai lastensuojeluilmoituksen tekemisen edellytykset.

⁵⁷ Lastensuojelulaki, 25 d § 1 momentti ja 78 §.

⁵⁸ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 20 §. Lisätietoa Lastensuojelun käsikirjan sivulla Ilmoitusvelvollisuus toiselle kunnalle.

⁵⁹ Kts. Kpl. 5.4 asiakkaan suostumuksesta

LASTENSUOJELUN MONIAMMATILLINEN ASiantuntijaryhmä⁶⁰

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa lastensuojelun asiantuntijaryhmä, johon kuuluu edustajia sosiaali- ja terveydenhuollosta, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista. Päätöksen ryhmän asiantuntemuksen käyttämistä tekee lastensuojelun työntekijä, yleensä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai päätöksentekoon oikeutettu viranhaltija.

Asiantuntijaryhmälle ei ole nimenomaisesti säädetty oikeutta saada konsultaationsa ja lausuntonsa pohjaksi salassa pidettäviä tietoja; se voi tehdä konsultaatiolausunnon tietämättä asiakkaan nimeä, anonymisti.

Joissain tapauksissa asiantuntijaryhmä voi kuitenkin tarvita perhettä ja lasta koskevia tietoja ilman anonymisointia. Lastensuojelun työntekijä voi tällöin luovuttaa *välttämättömiä tietoja*⁶¹ asiantuntijaryhmän käyttöön.⁶² On asianmukaista ilmoittaa lastensuojelun asiakkaana olevalle perheelle, että heidän asiaansa käsitellään asiantuntijaryhmässä.⁶³ Asiantuntijaryhmän kannanotot ja lausunnot tulee kirjata lasta koskeviin asiakirjoihin, jos ne vaikuttavat lapsen tai perheen asemaan tai päätöksiin⁶⁴.

Lastensuojelulaissa ei erikseen säädetä lapsen tai huoltajan läsnäolosta asiantuntijaryhmän kokouksissa.

Lastensuojeluasiassa pidettävissä neuvotteluissa⁶⁵ lähtökohtana on, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi, keitä neuvotteluissa on mukana. Yhteistyötä ja avoimuutta edistää, että asianosaiset ovat itse mukana neuvotteluissa.

LISÄTIETOA

Lastensuojelun käsikirjassa:

www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-asiantuntija-apu-ja-asiantuntijaryhma.

VELVOLLISUUS ANTAA LAUSUNTOJA LAPSEN ASIOISTA VASTAAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN PYYNNÖSTÄ HUOSTAANOTTOA VALMISTELTAESSA⁶⁶

Tietyillä tahoilla on velvollisuus antaa lausunto, jos sitä tarvitaan huostaanoton valmistelussa, huostaanotosta päätettäessä tai sijaishuoltoa järjestettäessä. Velvollisuus antaa lausunto perustuu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pyyntöön. Pyyntöön tulee yksilöidä, mitä tietoja pyydetään.

Nämä tahot ovat:

- valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö
- kansaneläkelaitos, eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos
- vakuutuslaitos
- koulutuksen järjestäjä
- sosiaalipalvelun tuottaja
- terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä
- terveydenhuollon ammattihenkilö.

⁶⁰ Lastensuojelulaki, 14 § 1 momentti

⁶¹ Työntekijän harkinnan mukaan tiedot, joita ryhmä tarvitsee asian käsittelyä varten.

⁶² Rätty 2012.

⁶³ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 11.6.2013, 4072/4/11 ja 785/4/12: www.eduskunta.fi/triphome/bin/eoar3000.sh?kanta=ereopaa&PALUUHAKU=%2Fthwfakta%2Feotied%2Feoaratk%2Feoaratk&HAKUSANA=4072%2F4%2F11+%&HALLINTOALA=&TOIMENPIDE=&RATKAISIJA=&VIREILLETULOVUOSI=&TUNNISTE=

⁶⁴ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 11.6.2013, 4072/4/11 ja 785/4/12.

⁶⁵ Lastensuojelulaki 31 §.

⁶⁶ Lastensuojelulaki, 41 § 2 momentti.

Lausuntoa voidaan pyytää, kun

- ollaan valmistelemassa lapsen huostaanottoa
- päätetään lapsen huostaanotosta
- päätetään huostaanoton lopettamisesta sekä
- vaihdetaan lapsen sijaishuoltopaikkaa tai arvioidaan, onko sijaishuoltopaikka lapsen edun mukainen, sekä muissa tilanteissa, jotka liittyvät sijaishuollon täytäntöönpanoon.

Lastensuojeluviranomainen voi lausuntopyynnön yhteydessä antaa lausunnon kirjoittajalle salassa pidettävää tietoa siinä määrin kuin se on välttämätöntä tehtävän suorittamista varten⁶⁷.

ILMOITUSOIKEUS POLIISILLE VAKAVAN VÄKIVALLAN UHKASTA

Eräillä viranomaisilla ja muilla tahoilla on oikeus ilmoittaa oma-aloitteisesti poliisille välttämättömiä tietoja, jotka ovat tarpeen

- henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia varten tai
- henkeä tai terveyttä uhkaavan teon estämistä varten.

Tietoja voidaan antaa salassapitovelvollisuuden estämättä sen mukaan kuin on välttämätöntä. Tietoja voidaan luovuttaa siinä määrin kuin on välttämätöntä, jotta poliisi voi tehdä arvion väkivallan uhasta tai estää väkivaltaisen teon tai sen jatkumisen. Edellytyksenä on, että henkilö on *tehtäviä hoitaessaan* saanut tietoja sellaisista olosuhteista, joiden perusteella hänellä on *syitä epäillä* jonkun olevan joutumassa väkivallan kohteeksi. Ilmoitusoikeus koskee sekä lapsiin että aikuisiin kohdistuvaa väkivallan uhkaa. Ilmoitusoikeuden tarkoitus on ehkäistä perhe- ja lapsensurmia siten, että poliisi saa niiden uhkasta tiedon ajoissa ja voi siten pyrkiä ehkäisemään niitä⁶⁸. Seuraavaan taulukkoon on koottu henkilöt, joilla on ilmoitusoikeus.

TAULUKKO 2. Henkilöt joilla on ilmoitusoikeus

HENKILÖ	SÄÄNNÖS
Yksityisen ja julkisen sosiaalihuollon järjestäjä ja toteuttaja	Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), 18 § 3 momentti
Varhaiskasvatustlain mukaisia tehtäviä hoitavat henkilöt.	Varhaiskasvatustlain (540/2018), 41 § 4 momentti
<ul style="list-style-type: none"> • Terveydenhuollon ammattihenkilö, • muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä henkilö ja • terveydenhuollon toimintayksikön tehtäviä suorittava henkilö. 	Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), 13 § 4 momentti
Perusopetuslaissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt: <ul style="list-style-type: none"> • rehtori • opettaja • muu henkilöstö. • koskee myös aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä esiopetusta 	Perusopetuslaki (628/1998), 40 § 5 momentti
<ul style="list-style-type: none"> • Rehtori • opettajat • muu henkilökunta niissä oppilaitoksissa, joissa järjestetään taiteen perusopetusta.	Laki taiteen perusopetuksesta (633/1998), 9 a §

67 34 Julkisuuslaki, 26 § 3 momentti; lisätietoa kappaleessa Perusteet salassa pidettävien viranomaisten asiakirjojen luovuttamiselle toiselle viranomaiselle

68 HE 333/2014 vp.

HENKILÖ	SÄÄNNÖS
Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt: <ul style="list-style-type: none"> • psykologi • kuraattori • terveydenhoitaja • lääkäri. 	Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013), 23 § 4 momentti
Vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt eli kansalaisopistoissa, kansanopistoissa, kesäyliopistoissa, liikunnan koulutuskeskuksissa ja opintokeskuksissa työskentelevä henkilöstö: <ul style="list-style-type: none"> • rehtori • opettaja ja • muu henkilöstö. 	Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998), 21 a § 3 momentti
Ammatillisesta peruskoulutuksesta annetussa laissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt: <ul style="list-style-type: none"> • rehtori • opettaja ja • muu henkilöstö. 	Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017, 109 § 5 mom; kumoo 1.1.2018 alkaen ammatillisesta peruskoulutuksesta ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetut lait, joissa ko. säännökset ovat 43 § 5 mom ja 16 § 5. kohta)
Lukiolaissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt: <ul style="list-style-type: none"> • rehtori • opettaja • muu henkilöstö. 	Lukiolaki (629/1998), 32 § 3 momentti
Yliopistolaissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt: <ul style="list-style-type: none"> • professori • opetushenkilöstöön kuuluva • tutkimushenkilöstöön kuuluva • muiden laissa tarkoitettujen tehtävien hoitamista varten oleva henkilöstö. 	Yliopistolaki (558/2009), 90 a § 2 momentti
Ammattikorkeakoululaissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt: <ul style="list-style-type: none"> • rehtori • yliopettaja • lehtori ja • muuhun opetus- ja tutkimushenkilöstöön kuuluvat henkilöt. 	Ammattikorkeakoululaki (932/2014), 65 § 4 momentti
Nuorisolaissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavat henkilöt	Nuorisolaki (1285/2016) 11 §
<ul style="list-style-type: none"> • Pelastustoimen palveluksessa olevat ja pelastustoimintaan osallistuvat henkilöt: <ul style="list-style-type: none"> ◆ pelastusviranomaisen henkilöstöön kuuluva ◆ pelastuslaitoksen henkilöstöön kuuluva ◆ vapaaehtoiseen palokuntaan, laitospalokuntaan, teollisuuspalokuntaan, sotilaspalokuntaan (sopimuspalokunnat) tai muuhun pelastuslalla toimivaan yhteisöön kuuluva henkilö • tutkintalautakunnan jäsen ja asiantuntija (pelastuslaki 107 §) 	Pelastuslaki (379/2011), 86 § 2 momentti
Hätäkeskuslaitoksen palveluksessa olevat henkilöt	Laki hätäkeskustoiminnasta (692/2010), 20 § 5 momentti

SOSIAALIHUOLLON JÄRJESTÄJÄN JA TOTEUTTAJAN SALASSAPITOVOLLISUUS SEKÄ TIETOJEN LUOVUTTAMINEN⁶⁹

Julkisuuslain periaatteiden mukaisesti salassapitovollisuus sisältää myös sosiaalihuollossa

- asiakirjasalaisuuden
- vaitiolo- ja salassapitovollisuuden ja
- hyväksikäyttökiellon.

Sosiaalihuollon asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai muusta yksityisestä henkilöstä, ovat salassa pidettäviä. Sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi ei saa luovuttaa eikä muullakaan tavoin antaa asiakirjaa, sen kopiota tai tulostetta. Pelkästään tieto henkilön sosiaalihuollon (esimerkiksi lastensuojelun) asiakkaana olemisesta on salassa pidettävä, eikä sitä voi ilmaista sivullisille. Sivullisella tarkoitetaan sellaista henkilöä, jolla ei ole laissa erikseen säädettyä oikeutta tiedon saantiin.

Vaitiolo- ja salassapitovollisuus koskee

- sosiaalihuollon järjestäjää
- sosiaalihuollon tuottajaa
- sosiaalihuollon järjestäjän ja tuottajan palveluksessa olevaa
- sosiaalihuollon luottamustehtävää hoitavaa
- sitä, joka harjoittelijana tai muutoin toimii sosiaalihuollon järjestäjän tai tuottajan toimeksiantosta tai sen lukuun
- sitä, joka on saanut salassa pidettäviä tietoja lain tai lain nojalla annetun luvan perusteella, jollei laista tai sen nojalla annetusta luvasta muuta johdu. (Varhaiskasvatustilain 13 a §)⁷⁰

Vaitiolo- ja salassapitovolliset eivät saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä. Vaitiolo- ja salassapitovollisuus koskee muitakin sosiaalihuollon tehtävissä saatuja tietoja, joista lailla on säädetty vaitiolo- ja salassapitovollisuus (esimerkiksi tietoa on voitu saada asiakasneuvottelussa).

Vaitiolo- ja salassapitovollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta sosiaalihuollon järjestäjän tai tuottajan palveluksessa tai tehtävän hoitaminen niiden lukuun on päätynyt. Henkilö ei saa käyttää salassa pidettäviä tietoja omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi.

⁶⁹ Sosiaalihuollon asiakaslain, 14–15 §

⁷⁰ Lisätietoa Lastensuojelun käsikirjan sivulla Sosiaalihuollon viranomaisen salassapitovollisuus. Tekstin on tuottanut VT Mirjam Araneva (<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttaminen/sosiaalihuollon-viranomaisen-salassapitovollisuus>)

Sosiaalihuollon asiakkaan suostumus ja informointi tietojen hankkimisesta⁷¹

Lähtökohta on, että sosiaalihuollon järjestämiseen ja toteuttamiseen tarvittavat tiedot antaa lapsi ja/ tai huoltaja (tai muu laillinen edustaja) itse. Häntä tulee ohjata toimittamaan tarpeelliset selvitykset, jos hän ei toimita niitä oma-aloitteisesti.

Lapsi ja/ tai huoltaja (tai muu laillinen edustaja) voi antaa **suostumuksen**⁷² siihen, että viranomaisen hankkii tiedon. Sosiaaliviranomainen voi hankkia tietoja asiakaslain, julkisuuslain ja lastensuojelulain mahdollistamissa tilanteissa myös ilman tai vastoin lapsen tai huoltajan suostumusta.

Asiakkaalle⁷³ on kuitenkin annettava tieto, mistä ja mitä häntä koskevia tietoja voidaan hänen suostumuksestaan riippumatta hankkia. Jos tietoja hankitaan muualta, on asiakkaalle varattava tilaisuus ensinnäkin tutustua niihin sekä myös toimittaa itse tarpeellisena pitämänsä selvitykset. Lapselle ja/ tai huoltajalle on kerrottava, miksi hänen tietojaan tarvitaan, mihin niitä käytetään ja luovutetaan sekä mihin rekisteriin ne tallennetaan. Asiakasta on myös informoitava siitä, miten hän voi käyttää henkilötietolain mukaisia oikeuksiaan.

Velvollisuus antaa sosiaalihuollon viranomaiselle salassa pidettäviä tietoja⁷⁴

Tietetyt tahot ovat velvollisia luovuttamaan sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä hallussaan olevat tiedot, jotka olennaisesti vaikuttavat sosiaalihuollon asiakassuhteeseen. Tietojen tulee olla välttämättömiä esim. lapsen sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi tai sen järjestämiseksi. Lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi voidaan tarvita tietoja, jotka eivät suoraan liity käsiteltävänä olevaan lastensuojeluasiaan. Esimerkiksi terveydenhuollossa voi olla laadittu lausuntoja, jotka osoittavan vanhemman työkykyä ja psyykkistä terveyttä, ja tällaiset tiedot voivat vaikuttaa lapsen lastensuojelun tarpeeseen ja tiedot on luovutettava⁷⁵.

Velvollisuus luovuttaa tietoa sosiaalihuollon viranomaiselle koskee

- valtion ja kunnan viranomaista sekä muuta julkisoikeudellista yhteisöä
- Kansaneläkelaitosta, Eläketurvakeskusta, eläkesäätiötä ja muuta eläkelaitosta
- vakuutuslaitosta
- koulutuksen järjestäjää
- sosiaalipalvelun tuottajaa ja
- terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittavaa yhteisöä tai toimintayksikköä sekä terveydenhuollon ammattihenkilöä.

Tiedot tulee luovuttaa maksutta ja salassapitosäännösten estämättä. Oma-aloitteinen luovutus ei ole tämän säännöksen perusteella sallittua. Sosiaaliviranomaisen on näiden salassapidettävien tietojen osalta yksilöitävä ja perusteltava tietopyyntönsä.

Ensisijaista hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti on, että asiakas itse toimittaa tiedot tai antaa **suostumuksensa** niiden hankkimiseen. Suostumuksen pyytäminen on perusteltua myös siksi, että sosiaaliviranomainen joutuu tarpeellisessa määrin perustelemaan tietopyyntönsä, jolloin se

71 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 11.3 §, 12–13 §

72 Kts. Kpl. 5.4 asiakkaan suostumuksesta

73 Lapselle ja/ tai huoltajalle. Aiheesta enemmän oppaan luvussa 8.4. (Suostumus tietojen luovuttamiseen).

74 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 20 §.

75 Rätty 2015, 381.

joutuu väistämättä luovuttamaan salassa pidettävää tietoa tietopyynnön kohteelle. Edellytysten täytyessä suostumus ei kuitenkaan ole välttämätön.

Tietopyynnöstä on ilmoitettava asiakkaalle, ja siitä on tehtävä merkintä asiakasasiakirjoihin⁷⁶. Pyytäessään tietoja sosiaalihuollon viranomaisen voi antaa salassa pidettäviäkin tietoja asiakassuhteesta, jos tieto on tarpeen tietojenantovelvollisuuden toteuttamiseksi.⁷⁷

Arvioinnin tietojen välttämättömydestä ja edellytysten täyttymisestä tekee pyytävä sosiaaliviranomainen. Jos tietopyynnön kohde kieltäytyy luovuttamasta pyynnön mukaisia tietoja, on sen tehtävä asiassa päätös tietojen antamatta jättämisestä⁷⁸. Tiedonantovelvollisuuden rikkominen on rangaistava teko, ja siitä on tehtävä tutkintapyyntö poliisille.⁷⁹

Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus ja velvollisuus luovuttaa tietoja⁸⁰

Kun asiakkaan tietoja luovutetaan sivulliselle, on ensisijainen käytäntö pyytää lapselta ja/tai huoltajalta (tai muulta lailliselta edustajalta) **suostumus**.

Tietyissä tilanteissa tiedon luovuttaminen salassapitovelvollisuuden estämättä on välttämätöntä, vaikka suostumusta ei ole voitu saada tai asiakas on kieltänyt tiedon luovuttamisen. Pääsääntöisesti tulee kuitenkin pyrkiä saamaan suostumus, jos se on mahdollista ja asiakas kykenee sen pätevästi antamaan.

Joissakin tilanteissa suostumuksen pyytäminen saattaa kuitenkin vaarantaa toimenpiteen tarkoituksen, jolloin suostumus ei ole tietojen luovuttamisen edellytyksenä.

SOSIAALIVIRANOMAISEN OIKEUS LUOVUTTAA TIETOJA LAPSEN

- hoidon ja huollon tarpeen selvittämiseksi, järjestämiseksi tai toteuttamiseksi TAI
- koulutuksen tarpeen selvittämiseksi, järjestämiseksi tai toteuttamiseksi TAI
- toimeentulon edellytysten turvaamiseksi.

LISÄEDELLYTYKSET

1. Lapsi on hoidon tai huollon ilmeisessä tarpeessa terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vaarantumisen vuoksi EIKÄ
 - a. hoidon tai huollon tarvetta voida muuten selvittää tai
 - b. hoidon tai huollon toimenpiteitä voida muuten toteuttaa TAI
2. tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi, eikä lapsen ja/tai hänen laillisen edustajansa suostumusta ole voitu muuten saada tai hän on kieltänyt tietojen luovuttamisen TAI
3. tieto on tarpeen asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä.

76 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 28 §.

77 Julkisuuslaki, 26 § 2 momentti

78 Julkisuuslaki, 14 §

79 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 29 § 2 momentti ja julkisuuslaki, 26 § 2 momentti

80 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 11.3 §, 16–17 §, 27.3 §

.....

Esimerkkejä tilanteista, joissa tiedon luovuttaminen voi olla välttämätöntä

- terveydenhuollon viranomaiselle lapsen terveydenhoidon tarpeen selvittämiseksi
 - lapsen läheiselle, kun selvitettävä lapsen huollon tarve
 - opetusviranomaiselle koulutuksen järjestämiseksi
 - poliisille, kun tarvitaan virka-apua lapsen hoidon tai huollonjärjestämiseksi
-

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 2135/2004, 5.5.2004

Lapsi oli ollut sijoitettuna lastensuojelulaitokseen. Sosiaalityöntekijä kutsui lasta hoitaneita ja kuntouttaneita tahoja kuntoutusneuvotteluun. Sosiaalityöntekijä kutsui lapsen entisen perhepäivähoitajan mukaan, mutta päätyi kuulemaan tämän näkemyksiä puhelimitse, koska tällä oli olennaista tietoa lapsen hoidon tarpeesta ja vaativuudesta. Kantelijan mukaan sosiaalityöntekijä rikkoi vaitiolovelvollisuuttaan, koska paljasti perhepäivähoitajalle tiedon lapsen olinpaikasta. Oikeusasiamiehen mukaan vaitiolovelvollisuutta ei ollut rikottu, koska lapsen tarvetta hoidon järjestämiseksi selvitettiin (vrt. sosiaalihuollon asiakaslaki 17 §:n 4 momentti). Sen sijaan asiakaslain mukaisesti huoltajien suostumusta olisi tullut kutienkin ensin pyytää.

Sosiaalihuollon järjestäjä ja toteuttaja voi edellä mainittujen edellytysten täytyessä antaa tietoa seuraaville tahoille:

1. **toiset viranomaiset tai toisen viranomaisen toimeksiannosta julkista tehtävää suorittavat:**
 - Tässä kohdassa tarkoitetaan
 - ◆ toista sosiaalihuollon viranomaista (esim. oman kunnan toista sosiaalihuollon yksikköä tai toisen kunnan sosiaalihuollon viranomaista)
 - ◆ toisen sosiaalihuollon viranomaisen toimeksiannosta sosiaalihuollon tehtäviä suorittavia henkilöitä tai yhteisöjä (yksityistä tai julkista palveluntuottajaa, jolta *toisen* kunnan sosiaalihuollon viranomainen hankkii ostopalveluna sosiaalihuollon palveluita)⁸¹
 - ◆ muita viranomaisia (esim. koulu-, terveydenhuolto- tai poliisiviranomaista). Nämä tahot ovat salassapitovelvollisia heille annetun tiedon osalta.
2. **yksityiset sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat (kun palvelu ei perustu viranomaisen toimeksiantoon, maksusitoumukseen tai muuhun myötävaikutukseen):**
 - Tietoja saadaan antaa vain siinä määrin kuin on välttämätöntä asiakkaan välittömän hoidon tai huollon toteuttamiseksi tai muusta tähän rinnastettavasta syystä (esim. välttämätöntä asiakkaan hengen tai terveyden kannalta).
 - Tietoja voidaan antaa akuuteissa tilanteissa.
 - Nämä tahot ovat salassapitovelvollisia heille annetun tiedon osalta.
3. **asiakkaan laillinen edustaja, muu yksityinen henkilö tai yhteisö:**
 - Tässä tarkoitetaan henkilöä tai yhteisöä, jolle tiedon antaminen on välttämätöntä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi (esimerkiksi, kun tiedon antaminen on tarpeen lapsen edun vuoksi).
 - Tietoja annetaan vain siinä määrin kuin on välttämätöntä.
 - Erityisesti silloin, kun tietoja luovutetaan yksityisille tahoille, sosiaalihuollon viranomaisen tulee korostaa näidenkin vaitiolovelvollisuuden merkitystä.

⁸¹ Kunnan *omalle* toimeksiantokumppanille tietoja luovutetaan julkisuuslain 26 §:n 3 momentin nojalla.

- Tietoja voidaan antaa esimerkiksi isännöitsijälle tai talonmiehelle, kun sosiaalihuollon viranomaisen on päästävä henkilön asuntoon sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi. Naapurille tai sukulaiselle voidaan myös jossain määrin antaa tietoja, kun lastensuojeluilmoituksen perusteita selvitetään.
 - Tietoja tarvitaan esimerkiksi pidettäessä neuvotteluja lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen asiassa tai kartoitettaessa hänen läheisverkostoaan.
4. lastensuojelulain mukainen moniammatillinen asiantuntijaryhmä:
- Asiantuntijaryhmän jäsenille voidaan luovuttaa tietoja esisijaisesti asiakkaan suostumuksella mutta ilman suostumustakin, jos edellä mainitut edellytykset täyttyvät.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies 28.10.2010 Dnro 767/4/07⁸²:

Asiakassuunnitelmassa saatujen tietojen luovuttamisessa voidaan toimia siten, että joillekin neuvottelun osapuolille luovutetaan erisisältöisiä asiakasta koskevia salassa pidettäviä tietoja kuin neuvottelun muille osapuolille. Se, mitä salassa pidettäviä tietoja kenellekin luovutetaan, riippuu aina lastensuojelutyöntekijän arviosta ja siitä, ovatko luovutettavat tiedot välttämättömiä - - -lastensuojelutarpeen selvittämiseksi tai lastensuojelun järjestämiseksi⁸³.
--- salassa pidettäviä tietoja voidaan luovuttaa vain välttämättömin määrin.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies 29.9.2011 Dnro 183/4/10⁸⁴:

Sosiaalihuollon asiakkaalla tulee olla tietoa siitä, että hänellä on mahdollisuus kieltää ennen asiassaan pidettävää neuvottelua tai sen aikana ulkopuolisen henkilön läsnäolo neuvottelussa. Asiakkaalla tulee olla myös tieto siitä, että salassa pidettävän tiedon luovutukseen edellytetään lähtökohtaisesti hänen antamaansa suostumusta ja siitä, mitkä ovat viranomaisen oikeudet tällaisissa tilanteissa tiedon luovutukseen. Mikäli viranomainen ei tällaisessa tilanteessa suostu asiakkaan pyyntöön ja toimii asiakkaan kiellon vastaisella tavalla, tulee viranomaisella olla tiedon luovutukseen sosiaalihuollon asiakaslain 17 §:ssä säädetyt perusteet. Viranomaisen on lisäksi huolehdittava siitä, että sosiaalihuollon asiakasta koskeviin asiakirjoihin tehdään sosiaalihuollon asiakaslain 28 §:n mukaiset merkinnät.

82 Teoksessa Rätty 2015, s. 283

83 Vrt. laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta oikeuksista, 17 §.

84 Teoksessa Rätty 2015, s. 283

Salassa pidettävien tietojen antaminen asiakkaan suostumuksesta riippumatta eräissä muissa tilanteissa

Tietyissä muissakin tilanteissa on sosiaaliviranomaisen mahdollista luovuttaa salassa pidettävää tietoa riippumatta asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa suostumuksesta. Säännös koskee sekä yksityisesti järjestettävää sosiaalihuoltoa että viranomaisen järjestämää sosiaalihuoltoa. Ensisijaista näisäkin tilanteissa on kuitenkin suostumuksen pyytäminen tietojen luovuttamiseen.

1. **Tietoja voi luovuttaa tuomioistuimelle tai muulle viranomaiselle tilanteissa, joissa sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus tai velvollisuus panna asia vireille tai osallistua vireillä olevan asian käsittelyyn tai toimeenpanoon antamalla lausunto tai muu selvitys tai muulla vastaavalla tavalla⁸⁵**
 - Pyydettyä tai oma-aloitteisesti, jos tieto on välttämätöntä
 - ◆ lapsen edun tai
 - ◆ erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi.
 - Esimerkkejä:
 - ◆ sosiaaliviranomainen on mukana esitutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä, kun lasta epäillään rikoksesta⁸⁶,
 - ◆ sosiaaliviranomainen on mukana, kun oppivelvollista lasta ollaan erottamassa koulusta⁸⁷,
 - ◆ sosiaaliviranomaiselta pyydetään lausuntoa, onko passin epäminen lapselta vastoin tämän etua tai kun annetaan suostumus huostaanotetun lapsen passiin⁸⁸ tai annetaan suostumus huostaanotetun lapsen passiin,
 - ◆ poliisille luovutetaan tietoa, kun tarvitaan virka-apua lapsen hoidon tai huollonjärjestämiseksi,
 - ◆ syyttäjä kuulee lapsen asuin- tai oleskelukunnan sosiaalihuollon viranomaista ennen kuin nostaa syytteen lapsen omavaltaisesta huostaanotosta⁸⁹ ja
 - ◆ sosiaaliviranomainen hakee lähestymiskieltoa.

2. **Velvollisuus luovuttaa tietoja poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimelle näiden pyynnöstä, jos tieto tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi⁹⁰,**
 - joista ilmoitusvelvollisuus valmisteilla olevasta rikoksesta⁹¹ tai
 - jonka enimmäisrangaistus on vähintään 4 vuotta vankeutta (esim. lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalisen hyväksikäyttö, törkeä pahoinpitely).
 - ◆ Tietoa saa antaa oma-aloitteisesti, kun epäillään vähäisempää rikosta, kun sosiaalihuollon viranomainen arvioi, että tiedon luovuttaminen on välttämätöntä
 - ◆ lapsen edun vuoksi (esim. kun lastensuojelu on saanut tietää, että vanhempi toistuvasti kurittaa lasta ruumiillisesti siten, että teko on lievä pahoinpitely)
 - ◆ erittäin tärkeän yksityisen tai yleisen edun vuoksi.
 - ◆ Näissä tilanteissa poliisi, syyttäjä tai tuomioistuin ei voi vaatia tiedon luovutusta.

85 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 18 § 1 momentti

86 Lastensuojelulaki, 24 § 2 momentti

87 Lastensuojelulaki, 24 § 2 momentti

88 Passilaki, 5 § 5 momentti ja 6 §

89 Rikoslaki, 25:9 §

90 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 18 § 2–3 momentti

91 Rikoslaki 15 luku 10 §; katso kohta Velvollisuus ilmoittaa hankkeilla olevasta rikoksesta

Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada virka-apua⁹²

Sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta. Virka-avun antajan tulee salassapitovelvollisuuden estämättä ilmaista sosiaalihuollon viranomaiselle virka-aputehtävän edellyttämät tiedot.

Sosiaalihuollon järjestäjän ja toteuttajan dokumentointi tietojen hankkimisesta, saamisesta tai luovuttamisesta

Lapsen asiakirjoihin tulee tehdä merkintä, jos tietoja saadaan muualta tai niitä luovutetaan muualle. Merkinnästä tulee ilmetä, mitä tietoja on luovutettu, milloin, kenelle ja millä perusteilla. Sosiaalihuollon viranomaisen (esim. lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän) pyytäessä lapsen asiassa selvitystä tai lausuntoa, lausuntopyyntö tulee tehdä kirjallisesti ja tehdä merkintä asiakirjoihin pyynnöstä. Tietopyyntö on yksilöitävä ja perusteltava. Hyvän hallintotavan mukaisesti asiasta tulisi kertoa myös asiakkaalle.

Jos sosiaalitoimen pyynnöstä on laadittu asiantuntijalausunto, se on sosiaalihuollon viranomaisen asiakirja, kun se on sen hallussa. Jos asianosaisilta on pyydetty lupa tai suostumus asiakastietojen antamiseen, on suostumuksesta tehtävä viipymättä merkintä asiakasasiakirjoihin. Jos asiakas antaa suullisen valtuutuksen asiamiehelle hoitaa asiaansa, sosiaalityöntekijän pitää kirjata valtuutus lapsen asiakirjoihin.

POTILASASIAKIRJOIHIN SISÄLTUVIEN TIETOJEN SALASSAPITO⁹³

Potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki on terveydenhuollon erityislaki, ja potilastietojen käsittelyyn sovelletaan ensisijaisesti sen säännöksiä⁹⁴. Julkisuuslain mukaisesti **vaitiolovelvollisuus** kattaa sellaisiakin asioita, joita ei ole merkitty potilasasiakirjoihin.

Potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassa pidettäviä. Niitä ei voi antaa sivulliselle ilman potilaan kirjallista **suostumusta**. Sivullisia ovat muut henkilöt kuin ne, jotka osallistuvat potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin.

Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus koskee

- terveydenhuollon ammattihenkilöä,
- muuta terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevää henkilöä ja
- terveydenhuollon toimintayksikön tehtäviä suorittavaa henkilöä.

Terveydenhuollon ammattihenkilöitä koskee lisäksi laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994), jossa säädetään terveydenhuollon ammattihenkilön salassapitovelvollisuudesta. Terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa luvatta ilmaista sivulliselle yksityisen ihmisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon⁹⁵. Salassapitovelvollisuus säilyy myös ammatinharjoittamisen päättymisen jälkeen.

⁹² Sosiaalihuollon asiakaslaki, 22 §.

⁹³ Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), 13 §.

⁹⁴ Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely. Opas terveydenhuollolle. STM:n julkaisuja 2012:4, 15.

⁹⁵ Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994), 17 §.

Potilasasiakirjoja ovat potilaan hoidon järjestämisessä ja toteuttamisessa käytettävät, laaditut tai saapuneet asiakirjat ja tekniset tallenteet, jotka sisältävät tietoja potilaan terveydentilasta tai muita henkilökohtaisia tietoja. Niitä ovat esimerkiksi

- hoito- ja tutkimustiedot,
- röntgen- ja laboratoriolähetteet ja -tulokset,
- lausunnot,
- atk-tallenteet sekä
- ääni-, filmi- ja videotallenteet.

Potilasta koskevien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettäviä tietoa voidaan luovuttaa, jos potilas tai hänen laillinen edustajansa on antanut tähän **suostumuksensa** tai jos luovutuksesta on erikseen laissa nimenomaisesti säädetty. Salassa pidettäviä tietoja saadaan antaa esimerkiksi sosiaaliviranomaiselle tilanteissa, joista on säädetty sosiaalihuollon asiakaslaissa⁹⁶. Poliisilla on tietyissä tilanteissa oikeus saada tehtävänsä suorittamisen kannalta tarpeelliset tiedot ja asiakirjat salassapitovelvollisuuden estämättä, ja nämä tiedot tulee luovuttaa⁹⁷. Vaikka tietoja voidaan näissä tilanteissa antaa ilman suostumusta, on se aina *pyrittävä* hankkimaan.

Asiakas- ja hoitosuhteen alkaessa asiakkaalle on kerrottava mm. se, mistä muualta häntä koskevia tietoja hankitaan sekä kenelle ja millä ehdoin tietoja luovutetaan.

Tietojen hankkimisen, saamisen ja luovuttamisen dokumentointi

Kun potilastietoja luovutetaan, on luovutuksesta ja sen perusteesta tehtävä merkintä potilasasiakirjoihin⁹⁸. Merkinnästä on käytävä ilmi

- milloin ja mitä tietoja on luovutettu,
- kenelle tiedot on luovutettu,
- kuka tiedot on luovuttanut
- tieto siitä, onko luovutus perustunut potilaan kirjalliseen, suulliseen tai asiayhteydestä ilmenevään suostumukseen vai lakiin
- luovutukseen oikeuttava tai velvoittava säännös sekä
- tieto siitä, jos potilas on kieltänyt tietojensa luovuttamisen.⁹⁹

⁹⁶ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 20 §.

⁹⁷ Poliisilaki, 4 luku 2 § 1 momentti.

⁹⁸ Potilaslaki, 13.6 §.

⁹⁹ Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely. Opas terveydenhuollolle. STM:n julkaisuja 2012:4, 81.

TERVEYDENHUOLLON AMMATTIHENKILÖN TODISTAMINEN ESITUTKINNASSA¹⁰⁰

Todistamisesta rikoksen esitutkinnassa säädetään esitutkintalaissa (805/2011). Lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö¹⁰¹ on velvollinen kieltäytymään todistamasta silloin, kun hän ei saisi todistaa oikeudenkäynnissäkään. Sama koskee henkilöä, joka on toiminut lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön palveluksessa tai muuten hänen apunaan¹⁰².

Velvollisuus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei henkilö enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta (esim. siirtynyt muihin tehtäviin). Terveydenhuollon ammattihenkilö ei siis saa todistaa esitutkinnassa

- henkilön tai hänen perheensä terveydentilaa koskevasta arkaluonteisesta tiedosta tai
- muusta henkilön tai perheen salaisuudesta, josta hän on asemansa tai tehtävänsä perusteella saanut tiedon.

Terveydenhuollon ammattihenkilö on kuitenkin velvollinen todistamaan esitutkinnassa, kun henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen tai kun tutkittavana olevasta rikoksesta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Todistamiskiellosta voidaan poiketa myös, jos tiedon ilmaiseminen on välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi hänelle tai hänen palveluksessaan olevalle henkilölle. Tämä koskee tilanteista, joissa jompaakumpaa vastaan on esitetty rangaistusvaatimus tai muu rikokseen perustuva vaatimus tai he käyttävät oikeuksiaan, jotka kuuluvat heille asianomistajana. Vain ne tiedot voidaan ilmaista, jotka ovat välttämättömiä puolustuksen tehokkaaksi järjestämiseksi.

SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON PALVELUJEN JÄRJESTÄMISEN YHTEISTYÖ¹⁰³

Kun kunnan perusterveydenhuolto tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymä järjestää terveydenhuoltolain mukaisia terveydenhuoltopalveluita sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä, sen on oltava yhteistyössä sosiaalihuollon ja lasten varhaiskasvatuksen kanssa. Yhteistyön on oltava sellaista, jota

- tehtävien asianmukainen hoitaminen sekä
- potilaan hoidon ja sosiaali- ja terveystalvelujen tarve edellyttävät.

Myös sosiaalihuoltolaki velvoittaa kunnalliset viranomaiset yhteistyössä edistämään ja seuraamaan mm. lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistamaan epäkohtia ja ehkäisemään niiden syntymistä¹⁰⁴.

Jos henkilön palvelutarpeen arvioinnissa sekä sosiaalihuollon päätöksenteossa ja toteuttamisessa tarvitaan terveydenhuollon palveluja, on kunnan tai kuntayhtymän palveluksessa olevan terveydenhuollon ammattihenkilön osallistuttava palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen. Velvollisuus syntyy, kun sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaava työntekijä pyytää osallistumista¹⁰⁵.

100 Esitutkintalaki (805/2011) 7 luku 8 § 1 ja 2 momentti ja oikeudenkäymiskaari (4/1734) 17 luku 14 §, 15 § 2 momentti ja 22 § 1 ja 2 momentti.

101 Määritely joko terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annetussa asetuksessa (asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä 564/1994).

102 Esimerkiksi vastaanottoavustaja, sihteeri tai lääkäri, jota potilasta hoitava lääkäri on konsultoinut potilaan hoidosta.

103 Terveydenhuoltolaki (1326/2010), 32 §

104 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014), 9 § 1 momentti

105 Katso kohta Monialainen yhteistyö, s. 46

KOTIKUNTANSA ULKOPUOLELLE SIOJITETUN LAPSEN OIKEUS SAADA TERVEYDENHUOLLON PALVELUT¹⁰⁶

Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena, huostaanoton johdosta tai jälkihuollon tukitoimena kotikuntansa ulkopuolelle. Kunnan, johon lapsi on sijoitettu (sijoituskunta), on järjestettävä lapselle tämän tarvitsemat perusterveydenhuoltoon ja erikoissairaanhoidon kuuluvat palvelut. Näillä palveluilla tarkoitetaan samoja terveystalvveluja, jotka olisivat lapsen tai nuoren käytettävissä, mikäli hän olisi sijoituskunnan asukas. Terveystalvvelut on järjestettävä yhteistyössä sijoittajakunnan terveystalvvelukeskuksen kanssa silloin, kun yhteistyö on lapsen tai nuoren edun mukaista.

Sijoituskunnalla tai sairaanhoitopiirillä, johon sijoituskunta kuuluu, on oikeus saada järjestämistään terveydenhoitopalveluista korvaus sijoittajakunnalta tai terveystalvvelu- tai sairaanhoitopiiriltä, johon sijoittajakunta kuuluu.

LAPSEN HUOMIOIMINEN AIKUISILLE SUUNNATUISSA PALVELUISSA

Asiakkaan hoidossa olevan lapsen (tai muun henkilön) hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun 1. asiakas saa päihdehuolto- tai mielenterveystalvveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana tai ennen tarvittavien palvelujen saamista hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen tai 2. asiakas aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen.

Esimerkiksi vanhemman tai muun huoltajan vankeusrangaistuksen aikana lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa tarvittaessa rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnan sosiaalityömen yhteistyönä. Jos muuta kautta ei voida varmistua lapsen elämäntilanteen turvallisuudesta, on riittävän hoidon ja tuen saaminen varmistettava tapaamalla lasta. Tarvittaessa tehdään yhteydenotto sosiaalihuoltoon tai lastensuojeluilmoitus.¹⁰⁷

Lapsen tilanne on selvitettävä silloinkin, kun lapsen hoidosta vastaava henkilö ei ole vielä päässyt tarvitsemaansa hoitoon, mutta hoidon tarve on ilmeinen ja hoidon tarve estää hoitovastuun toteuttamisen lapsesta. Tilanteen selvittämistä ja tukipalvelujen järjestämistä varten voidaan tarpeen mukaan järjestää yhteistyötahojen neuvotteluja. Jos aikuiselle annettavien palvelujen yhteydessä käy ilmi, että lapsenhoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä, on hoitavan tahon tehtävä lastensuojeluilmoitus tai yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi.

Terveydenhuollon viranomaisten on järjestettävä välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten erityiseksi suojelemiseksi¹⁰⁸. Palvelut on järjestettävä yhteistyössä sosiaalihuollon viranomaisten kanssa. Sosiaalihuoltolaissa on vastaava velvoite sosiaalihuollon viranomaisille¹⁰⁹. Yhteistyö lähinnä äitiystalvvelolan ja sosiaalityömen välillä on tärkeää, jotta voidaan järjestää varhainen tuki esimerkiksi odottavan äidin päihdeongelman poistamiseksi ja siitä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi. Tuen vastaanottaminen on vapaaehtoista. On kuitenkin mahdollista tehdä yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi tai ennakkollinen lastensuojeluilmoitus.

¹⁰⁶ Terveydenhuoltolaki, 69 §

¹⁰⁷ Alaviite: Lisätietoa julkaisusta ”Lapsi ja perhetyön linjaukset”. Rikosseuraamuslaitos 2013.

¹⁰⁸ Terveydenhuoltolaki (1326/2010), 70 §

¹⁰⁹ Sosiaalihuoltolaki, 24 §

LAPSEEN KOHDISTUNEEN SEKSUAALI- JA PAHOINPITELYRIKOKSEN SELVITTÄMINEN

Lapsiin kohdistuneiden seksuaali- ja pahoinpitelyepäilyjen selvittämiseen liittyvien tutkimusten järjestämisestä vastaavat sairaanhoitopiirit. Oikeuspsykiatrian yksiköllä on oikeus saada tutkimuksen tekemisen kannalta välttämättömät asiakirjat poliisilta, syyttäjältä ja tuomioistuimelta¹¹⁰. Seuraavilla on velvollisuus luovuttaa tutkimuksessa tarvittavat tiedot tutkimusyksikölle:

- valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö
- koulutuksen järjestäjä
- sosiaalipalvelun tuottaja
- terveyden- tai sairaanhoitotoimintaa harjoittava yhteisö ja toimintayksikkö sekä
- terveydenhuollon ammattihenkilö.

Tiedot luovutetaan tutkimusyksikön pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä. Velvollisuus koskee kaikkia pyynnön kohteen hallussa olevia lasta koskevia tietoja ja selvityksiä, jotka ovat välttämättömiä tutkimuksen tekemiseksi.

Tutkimusyksikkö voi luovuttaa tutkimuksen aikana kertyneet tiedot tutkimusta pyytäneelle poliisille, syyttäjälle tai tuomioistuimelle ilman huoltajan **suostumusta**¹¹¹. Lapsen terveydentilaa koskeva loppulausunto voidaan salassapitosäännösten estämättä toimittaa lapsen psyykkisestä hoidosta vastaavaan terveydenhuollon toimintayksikköön, jos se on välttämätöntä lapsen tarvitseman hoidon järjestämiseksi.

Muilta osin sovelletaan henkilötietolakia ja julkisuuslakia.

HENKILÖTIETOJEN SALASSAPITO JA KÄSITTELY SEKÄ SALASSA PIDETTÄVIEN TIETOJEN LUOVUTTAMINEN ESI- JA PERUSOPETUKSESSA¹¹²

Salassapitovelvollisuus koskee tietoja opiskelijoiden ja perusopetuslaissa tarkoitetun henkilöstön sekä heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta. Niitä eivät saa ilmaista sivullisille

- rehtori
- opettaja
- koulunkäyntiavustaja
- muu henkilöstö
- koulutuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet
- kouluterveydenhuollon edustajat
- koulukuraattorit
- koulupsykologit ja
- opetusharjoittelua suorittavat.

Salassapitovelvollisuus koskee tietoja, joita on saatu hoidettaessa koulutukseen liittyviä tehtäviä. Oppilaan oppilashuoltotyöhön osallistuvilla on kuitenkin oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilaan opettajalle, rehtorille ja opetuksesta ja toiminnasta vastaavalle viranomaiselle tiedot, jotka ovat välttämättömiä oppilaan opetuksen asianmukaiseksi järjestämiseksi.

110 Laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008), 4 §.

111 Suostumuksesta tarkemmin kappaleessa 5.4

112 Perusopetuslaki (628/1998), 40 § koskee myös aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä esiopetusta (perusopetuslaki 928/1998, 1 § 2 ja 4 momentti).

Oppilaan huoltajan tai muun laillisen edustajan suostumuksella voidaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömiä salassa pidettäviä tietoja pyytää myös muilta tahoilta. Suostumuksen tulee olla yksilöity ja kirjallinen.

Tietojen luovuttaminen uudelle opetuksen järjestäjälle ja oppilaan asuinkuntaan¹¹³

Alaikäisen oppilaan siirtyessä toisen opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai järjestämään opetukseen, toimintaan tai koulutukseen, aikaisemman opetuksen järjestäjän on toimitettava oppilaan opetuksen tai koulutuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot uudelle opetuksen tai koulutuksen järjestäjälle. Tiedot tulee toimittaa, kun oppilas siirtyy perusopetuslain, lukiolain tai ammatillisesta koulutuksesta (vuoden 2017 loppuun asti ammatillisesta peruskoulutuksesta tai ammatillisesta aikuisopetuksesta) annetun lain mukaiseen opetukseen, toimintaan tai koulutukseen. Tiedot on toimitettava salassapitosäännösten estämättä ja viipymättä.

Vastaavat tiedot voidaan antaa myös uuden opetuksen tai koulutuksen järjestäjän pyynnöstä. Tilanteissa, jossa oppilaan opetus järjestetään muussa kuin asuinkuntansa koulussa, tulee opetuksen järjestäjän ilmoittaa asiasta oppilaan asuinkuntaan oppivelvollisen valvontaa varten.

Perusopetuksen järjestäjän tietojensaantioikeus¹¹⁴

Perusopetuksen järjestäjällä on tietyissä tilanteissa oikeus saada tietoja

- sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiselta
- muulta sosiaalipalvelujen tuottajalta
- terveydenhuoltopalveluiden tuottajalta ja
- terveydenhuollon ammattihenkilöltä.

Tietoja on oikeus saada, kun ne ovat oppilaan opetuksen järjestämiseksi välttämättömiä. Tietojen välttämättömyyttä opetuksen järjestämisen kannalta on arvioitava jokaisessa yksittäisessä tapauksessa erikseen. Välttämättömiä tietoja voivat olla esimerkiksi terveystiedot liikunnanopettajalle. Tiedot on oikeus saada salassapitosäännösten estämättä ja maksutta. Velvollisuus luovuttaa välttämättömää tietoa koskee kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajia riippumatta siitä, onko palveluntuottaja yksityinen tai julkinen yhteisö tai ammatinharjoittaja.

TIETOJEN LUOVUTTAMINEN JA SAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuslain mukaisia tehtäviä hoitavilla henkilöillä on salassapitovelvollisuus¹¹⁵. Se koskee kunnan, kuntayhtymän ja yksityisen varhaiskasvatuksen palveluntuottajan palveluksessa olevia henkilöitä. Salassapitovelvollisuus koskee myös lapsen tuen tarvetta, tukitoimia ja niiden toteuttamista koskevia tietoja sekä lasta koskevia henkilökohtaisia arvioita, samoin kuin lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Seuraavassa on käsitelty varhaiskasvatuslaissa määriteltyjä oikeuksia luovuttaa ja saada lasta koskevia tietoja salassapidon estämättä. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä koskee kuitenkin muitakin säännöksiä, jotka on lueteltu kappaleen 5.1. taulukossa.

¹¹³ Perusopetuslaki 628/1998, 40 § 4 momentti ja 41 § 3 momentti

¹¹⁴ Perusopetuslaki, 41 § koskee myös aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä esiopetusta (perusopetuslaki 928/1998, 1 § 2 ja 4 momentti).

¹¹⁵ Varhaiskasvatuslaki (540/2018), 40 §. Salassapitovelvollisuuden sisältöä on käsitelty kappaleessa Salassapito ja vaihteluvelvollisuus (sivu 72).

Oikeus saada lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi ja tuottamiseksi välttämättömiä tietoja¹¹⁶

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä ja tuottajalla on kuitenkin salassapidon estämättä oikeus saada maksettua lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi välttämättömät tiedot

- opetustoimen viranomaisilta,
- sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisilta,
- muilta varhaiskasvatus-, sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tuottajalta sekä
- sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiltä.

Tietojen välttämättömyys on arvioitava jokaisen lapsen yksilöllisen tilanteen mukaan. Esimerkiksi lapsen terveydentilaa koskevat tiedot voivat olla välttämättömiä, jos lapsen sairaus on otettava huomioon lapsen varhaiskasvatusta annettaessa, jottei lapsen turvallisuus vaarannu.

Lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavien oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen tietoja¹¹⁷

Salassapitovelvollisuudesta poikkeaminen on mahdollista silloin, kun on oikeus saada toisilta ja luovuttaa toisille sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle sellaiset tiedot, jotka ovat lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä.

Oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen kyseisiä välttämättömiä tietoja koskee henkilöitä, jotka

- vastaavat lapsen varhaiskasvatuksesta ja
- niillä ammattihenkilöillä, jotka osallistuvat lapsen
 - ◆ tuen tarpeen arviointiin,
 - ◆ tukitoimenpiteiden arviointiin tai
 - ◆ tuen ja tukitoimenpiteiden toteuttamisen arviointiin.

Tietojen luovuttaminen uudelle varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen järjestäjälle¹¹⁸

Lapsen siirtyessä toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän järjestämään varhaiskasvatukseen, on aikaisemman varhaiskasvatuksen järjestäjän viipymättä toimitettava välttämättömät tiedot uudelle järjestäjälle. Lapsen siirtyessä esiopetukseen tai perusopetukseen, on viipymättä toimitettava lapsen opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot esiopetuksen tai perusopetuksen järjestäjälle. Tietojen luovuttamisen perusteena on, että ne ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen tai opetuksen kannalta. Tiedot luovutetaan salassapidon estämättä. Tiedot voidaan antaa myös varhaiskasvatuksen, esiopetuksen tai perusopetuksen järjestäjän pyynnöstä.

Tietojen välttämättömyys arvioidaan lapsikohtaisesti. Tiedot ovat välttämättömiä silloin, kun varhaiskasvatuksen tai opetuksen järjestäjä tarvitsee niitä, jotta pystyy järjestämään toiminnan lapsen tarpeiden ja edun mukaisesti. Tieto voi liittyä esimerkiksi lapsen tuen tarpeeseen ja tarvittaviin toimenpiteisiin.

116 Varhaiskasvatuslaki (540/2018), 41 § 1 momentti

117 Varhaiskasvatuslaki (540/2018), 41 § 2 momentti

118 Varhaiskasvatuslaki (540/2018), 41 § 3 momentti

Tarkoituksena on, että lapsen tarvitsemat tukitoimet eivät viivästy toimijan vaihtumisen vuoksi. Tiedoilla on oltava merkitystä siirtymishetkellä eikä tule luovuttaa tietoja esim. tukitoimista, joita koskeva tuen tarve on jo päättynyt. Tietojen luovuttamisesta on etukäteen informoitava huoltajaa ja pyynnöstä perusteltava tietojen luovutuksen syy ja tuleva käyttötarkoitus.¹¹⁹

TIETOJEN LUOVUTTAMINEN JA SAAMINEN LUKIOISSA¹²⁰

Salassapitovelvollisuus koskee tietoja opiskelijoiden ja lukiolaissa tarkoitetun henkilöstön sekä heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta. Niitä eivät saa ilmaista sivullisille

- koulutuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet
- rehtori
- opettaja ja muu henkilöstö sekä
- opetusharjoittelua suorittavat.

Salassapitovelvollisuus koskee koulutukseen liittyviä tehtäviä hoitaessa saatuja tietoja. Kyseiset henkilöt sekä kouluterveydenhuollosta ja muusta oppilashuollosta vastaavat henkilöt saavat kuitenkin antaa toisilleen sekä koulutuksesta vastaaville viranomaisille tietoja, jotka ovat välttämättömiä opiskelun asianmukaiseksi järjestämiseksi. Tietoja saadaan antaa salassapitovelvollisuuden estämättä.

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN OIKEUS LUOVUTTAÄ VÄLTTÄMÄTTÖMIÄ TIETOJA¹²¹

Ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa on erityissäännös tilanteista, joissa salassapidon estämättä voidaan antaa opiskelijan terveydentilaa ja toimintakykyä koskevia ja tehtävien hoidon kannalta välttämättömiä tietoja. Nämä tilanteet ovat seuraavat:

1. rehtorille, johtajalle ja oppilaitoksen turvallisuudesta vastaavalle muulle henkilölle voidaan antaa tietoja opiskelun turvallisuuden varmistamiseksi,
2. opinto-ohjauksesta vastaaville henkilöille voidaan luovuttaa tietoja, joita tarvitaan opiskelijan ohjaamisessa muihin opintoihin ja tukipalveluihin,
3. opiskeluterveydenhuollosta vastaaville henkilöille voidaan luovuttaa tietoja opiskelijan terveyden ja turvallisuuden varmistamiseksi ja hänen ohjaamiseen tarvittaviin tukitoimiin,
4. työpaikalla järjestettävästä koulutuksesta vastaaville henkilöille voidaan luovuttaa tietoja, jotta voidaan varmistaa opiskelijan ja työpaikan henkilöstön ja asiakkaiden turvallisuus sekä
5. poliisille ja sille koulutuksen järjestäjän edustajalle, joka on ensisijaisessa vastuussa turvallisuusuhan selvittämisestä, voidaan luovuttaa tietoja välittömän turvallisuusuhan arvioimiseksi tai jos opiskelijan todetaan terveydentilan arvioinnissa olevan vaaraksi muiden turvallisuudelle.

¹¹⁹ Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 40/2018 vp.

¹²⁰ Lukiolaki (629/1998), 32 §.

¹²¹ Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017), 109 § 4 momentti, voimaan 1.1.2018. Vuoden 2017 loppuun asti: laki ammatillisesta peruskoulutuksesta (630/1998, 43 §).

TIETOJEN LUOVUTTAMINEN OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLLOSSA

Oppilas- ja opiskeluhoitolaki (1287/2013) koskee perusopetusta sekä lukiolain ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain nojalla järjestettävää opetusta. Sitä sovelletaan

- esi-, perus- ja lisäopetuksen oppilaisiin,
- lukiossa ja ammatillisessa peruskoulutuksessa opiskeleviin opiskelijoihin,
- maahanmuuttajille järjestettävän perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilaisiin,
- maahanmuuttajille ja vieraskielisille järjestettävän lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen opiskelijoihin,
- niihin aikuislukion opiskelijoihin, jotka opiskelevat perusopetuksen oppimäärää,
- ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan koulutuksen (Valma) opiskelijoihin ja
- työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen (Telma) opiskelijoihin.

Lakia ei sovelleta

- perusopetuslaissa tarkoitettuun aamu- ja iltapäivätoimintaan, aikuisten perusopetukseen eikä lukion aineopiskelijoihin,
- aikuislukiossa opiskeleviin, jotka suorittavat lukio-opintoja aikuisten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman mukaisesti, eikä
- oppisopimuskoulutuksessa oleviin, jos se järjestetään näyttötutkintoon valmistavana koulutuksena tai sellaisena lisäkoulutuksena, joka ei johda tutkintoon.¹²²

Opiskeluhoito on opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain piirissä ovat kaikki lapset ja nuoret esiopetuksesta aina toisen asteen opintojen loppuun. Opiskeluhoito on ensisijaisesti koko oppilaitosyhteisön ennaltaehkäisevää ja yhteisöllistä tukea. Lisäksi opiskelijoilla on oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhoitoon, jota ovat

1. koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut
2. opiskeluhoollon kuraattori- ja psykologipalvelut
3. monialainen yksilökohtainen opiskeluhoito ja
4. erityisoppilaitosten koulutuksen tueksi järjestämät sosiaali- ja terveysterveystoimet.

Laissa määritellään hyvin yksityiskohtaisesti monialaisen yksilökohtaisen opiskeluhoollon toteuttamisen tavat sekä siihen liittyvät tiedonsiirto-oikeudet ja työn kirjaaminen. Säännökset sisältävät myös oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa tehtävän yhteistyön.

Monialainen yksilökohtainen opiskeluhoito, salassapito ja tietojen luovuttaminen¹²³

Yksittäisen opiskelijan tai tietyn opiskelijaryhmän tuen tarpeen selvittämiseen ja opiskeluhoollon palvelujen järjestämiseen liittyvät asiat käsitellään tapauskohtaisesti koottavassa monialaisessa asiantuntijaryhmässä. Asiantuntijaryhmään kutsutaan jäseniä opiskelijan tai hänen huoltajansa suostumuksella. Jos opiskelijalla ei ole edellytyksiä arvioida suostumuksen merkitystä, täytyy saada huoltajan tai muun laillisen edustajan suostumus. Suostumuksen on oltava yksilöity ja kirjallinen¹²⁴.

Muutoinkin yksilökohtaisessa oppilas- ja opiskelijahuollossa on otettava huomioon opiskelijan omat toivomukset ja mielipiteet. Ne on otettava huomioon hänen ikänsä, kehitystasonsa ja muiden henkilökohtaisten edellytystensä mukaisesti.¹²⁵

¹²² Sosiaali- ja terveysministeriön kuntainfo 13 a/2015: Uusi soveltamisohje oppilas- ja opiskelijahuoltolainsäädännön toteuttamisen tueksi.

¹²³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

¹²⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 14 § 4 momentti

¹²⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 18 § 1 momentti

Alaikäinen voi painavasta syystä ja hänen ikänsä, kehitystasonsa, henkilökohtaiset ominaisuutensa sekä asian laatu huomioiden kieltää huoltajaansa tai muuta laillista edustajaansa osallistumasta itseään koskevan opiskeluhooltoasian käsittelyyn. Sama koskee salassa pidettävien opiskeluhoillon tietojen luovuttamista. Kieltoa ei voida noudattaa, jos se olisi selvästi lapsen edun vastaista. Lapsen edun arvioi tässä yhteydessä opiskeluhoillon henkilöstöön kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.¹²⁶

Opiskelijan tai huoltajan (tai muun laillisen edustajan) suostumuksella asian käsittelyyn voi osallistua mm. tarvittavia opiskeluhoillon yhteistyötahoja¹²⁷. Monialaisen asiantuntijaryhmän jäsenillä on oikeus pyytää neuvoa opiskelijan asiassa tarpeellisiksi katsomiltaan asiantuntijoilta ja ilmaista heille siinä tarkoituksessa salassa pidettäviä tietoja julkisuuslain mukaisesti (tilanteet, joissa viranomaisella voi luovuttaa tietoja, jos se on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi)¹²⁸. Asiantuntijaryhmän jäsen ei saa käyttää ryhmän jäsenenä saamia salassa pidettäviä tietoja muuhun kuin opiskeluhooltoon liittyvään tehtävään.

Opiskeluhoiltorekisteriin tallennetut tiedot, jotka koskevat yksittäistä opiskelijaa taikka muuta yksityistä henkilöä, ovat salassa pidettäviä. Tietoja ei voida luovuttaa rekisteristä ilman opiskelijan tai hänen laillisen edustajansa suostumusta (jos opiskelijalla ei ole edellytyksiä arvioida suostumuksen merkitystä) tai nimenomaista tietojen luovuttamiseen oikeuttavaa lain säännöstä.¹²⁹

Salassapidosta on mahdollista poiketa julkisuuslain 7 luvussa säädetyin perustein. Lisäksi henkilöillä, jotka osallistuvat opiskelijan yksilökohtaisen opiskeluhoillon järjestämiseen ja toteuttamiseen, on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä opiskeluhoillosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä yksilökohtaisen opiskeluhoillon järjestämisessä ja toteuttamisessa.

Tilanteissa, joissa opiskelija siirtyy toisen koulutuksen järjestäjän koulutukseen, aikaisemman koulutuksen järjestäjän on pyydettävä opiskelijan taikka jollei hänellä ole edellytyksiä arvioida suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa suostumus siihen, että uudelle koulutuksen järjestäjälle voidaan siirtää opiskeluhoillon asiakasrekisteristä sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka ovat tarpeellisia opiskeluhoillon jatkuvuuden kannalta.

Oikeus saada opiskeluhoillon psykologi- ja kuraattoripalveluja sekä ohjaaminen muihin palveluihin¹³⁰

Opiskelijalla on oikeus saada riittävä tuki ja ohjaus hänen opiskeluunsa ja kehitykseensä liittyvien vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi sen mukaan kuin opiskeluhoillon psykologi tai kuraattori arvioi. Tarvittaessa opiskelija on ohjattava saamaan muita opiskeluhoillon palveluja sekä muuta erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.

Yhteydenotto opiskeluhoillon psykologi- ja kuraattoripalvelujen saamiseksi¹³¹

Oppilaitoksen tai opiskeluhoillon työntekijällä on tietyissä tilanteissa velvollisuus ottaa yhteyttä opiskeluhoillon psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa. Velvollisuus syntyy, kun työntekijä arvioi, että opiskeluhoillon psykologi- tai kuraattoripalveluja tarvitaan ehkäisemään tai poistamaan opiskelijan

126 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 18 § 2 momentti

127 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 19 § 2 momentti

128 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 19 § 3 momentti

129 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 22 §. Esimerkiksi Perusopetuksen järjestäjän tiedonsaantioikeus (perusopetuslaki 628/1998, 41 § 4 momentti); Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjän oikeus luovuttaa välttämättömiä tietoja (laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, 109 §); Opiskelijaksi ottamiseen liittyvä tiedonsaanti (laki ammatillisesta koulutuksesta 41 § 3 momentti).

130 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 15 § 3 momentti.

131 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 16 §.

- opiskeluvaikeuksia tai
- sosiaalisia ja psyykkisiä vaikeuksia.

Kun nämä edellytykset täyttyvät, työntekijän on otettava viipymättä yhteyttä ja annettava tiedot, joita tarvitaan tuen tarpeen arvioimiseen. Myös muu henkilö, joka on ammatillisessa tehtävässään saanut tietää opiskelijan tuen tarpeesta, voi ottaa yhteyttä opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin salassapitosäännösten estämättä.

Jos yhteydenottoa ei ole mahdollista tehdä yhdessä, opiskelijalle on kuitenkin annettava tieto yhteydenotosta. Lisäksi hänelle on annettava mahdollisuus keskustella yhteydenottoon liittyvistä syistä määrääjassa¹³². Opiskelijan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle on annettava tieto yhteydenotosta, jollei muualla ole toisin säädetty.

Tietojen hankkimisen, saamisen tai luovuttamisen dokumentointi¹³³

Yksilökohtaisen opiskeluhuollon järjestämisen ja toteuttamisen kannalta tarpeelliset tiedot kirjataan opiskeluhuollon kertomuksiin. Opiskeluhuollon kertomuksen tekemisestä vastaa pääosin opiskeluhuollon henkilöstö. Terveystietojen ammattihenkilöt kirjaavat opiskelijan yksilötapaamiset potilasasiakirjoihin. Opiskeluhuollon kuraattorit kirjaavat yksilötapaamisissa kertyvät asiakastiedot opiskeluhuollon kuraattorin asiakaskertomukseen, jonka käsittelyyn sovelletaan asiakaslakia.

Kun monialaisessa asiantuntijaryhmässä selvitetään yksittäisen opiskelijan opiskeluhuollon tarvetta tai kun sen jäsenet toteuttavat jo tukitoimia, tulee asiantuntijaryhmän vastuuhenkilön kirjata opiskelijaa koskevat tiedot opiskeluhuoltokertomukseen. Myös muut asiantuntijaryhmän jäsenet voivat tehdä tällaisia kirjauksia salassapitovelvoitteiden estämättä. Näiden kirjattavien tietojen tulee olla välttämättömiä ryhmän toimintatavoitteiden kannalta.

Jos sivulliselle annetaan opiskeluhuoltokertomukseen sisältyviä tietoja, asiakirjaan on lisäksi merkittävä

- mitä tietoja on luovutettu,
- kenelle sivulliselle tietoja on annettu ja
- mikä on luovutuksen peruste.

TIETOJEN LUOVUTTAMINEN ETSIVÄLLE NUORISOTYÖLLE¹³⁴

Nuorella tarkoitetaan nuorisolaissa kaikkia alle 29-vuotiaita eli myös nuoria aikuisia. Etsivän nuorisotyön tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa hänet sellaisten palvelujen ja muun tuen piiriin, joilla edistetään hänen kasvuaan ja itsenäistymistään sekä pääsyään koulutukseen ja työmarkkinoille. Tietojen luovuttamiseen etsivälle nuorisotyölle on lähtökohtaisesti edellytyksenä nuoren suostumus. Salassapidon estämättä etsivälle nuorisotyölle pitää kuitenkin luovuttaa nuoren yksilöinti- ja yhteystiedot seuraavissa tilanteissa:

- opetuksen järjestäjälle niistä nuorista, jotka jäivät perusopetuksen jälkeen ilman opiskelupaikkaa
- koulutuksen järjestäjälle alle 25-vuotiaista, jotka keskeyttävät ammatillisen koulutuksen tai lukion
- puolustusvoimille ja siviilipalveluskeskukselle varusmies- tai siviilipalveluksesta vapautetuista tai keskeyttäneistä.

Tiedot voidaan kuitenkin jättää luovuttamatta, jos käytettävissä olevien tietojen pohjalta sekä nuoren tilanne ja tuen tarve kokonaisuutena huomioituna arvioidaan, ettei nuori ole etsivän nuorisotyön palvelujen ja muun tuen tarpeessa. Toisaalta muukin viranomais- tai siviilipalveluskeskus voi luovuttaa tietoja sa-

¹³² Viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työpäivänä sen jälkeen, kun opiskelija on tätä pyytänyt (15 § 1 momentti).

¹³³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 20 §.

¹³⁴ Nuorisolaki (1285/2016) 11 §.

lassapitosäännösten estämättä, jos se arvioi viranomaisena saamiensa tietojen pohjalta sekä nuoren tilanne ja tuen tarve huomioon otettuna, että nuori tarvitsee viipymättä tukea päästäkseen palvelujen ja muun tuen piiriin.

Yksilöinti- ja yhteystietoja ovat nuoren nimi, puhelinnumero, sähköpostiosoite, osoite sekä tarvittaessa syntymäaika tai henkilötunnus taikka muu tieto, jonka perusteella nuori voidaan yksilöidä ja häneen on mahdollista saada yhteys.

Tietojen luovuttajan on etukäteen ilmoitettava nuorelle ja alaikäisen nuoren huoltajalle, että tietoja voidaan luovuttaa etsivää nuorisotyötä varten. Tietoja ei luovuteta tämän lain nojalla, jos on tehtävä lastensuojeluilmoitus.

Etsivän nuorisotyön saamia tietoja ei saa luovuttaa eteenpäin toiselle viranomaiselle, jollei siihen ole nuoren ja alaikäisen nuoren huoltajan (tai muun laillisen edustajan) suostumusta. Etsivän nuorisotyön tehtäviä hoitava ei saa ilmaista sivullisille, mitä hän tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan saa tietää nuoren henkilökohtaisista oloista, terveydentilasta, nuoren saamista etuuksista tai tukitoimista sekä hänen taloudellisesta asemastaan.

POLIISIN OIKEUS SAADA TIETOJA TOISELTA VIRANOMAISelta¹³⁵

Poliisilla on oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä virka-tehtävän suorittamisen kannalta tarpeelliset tiedot ja asiakirjat, ellei salassapitovelvollisuus estä tietojen antamista. Poliisilla on lähtökohtaisesti oikeus saada tiedot, jotka ovat tarpeen poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi. Tietojensaantioikeus liittyy kaikkiin poliisin tehtäviin, esimerkiksi rikoksen estämiseen.

Poliisin kyseinen oikeus syrjäyttää muualla laissa säädetty salassapitovelvollisuudet, ellei salassapitoa koskevassa säännöksessä nimenomaan kielletä tietojen luovuttamista poliisille. Kielto voi ilmetä myös niin, että säännöksessä poliisia ei mainita tiedonsaantiin oikeutettujen viranomaisten joukossa. Jos tietojen käyttö todisteena on kielletty tai sitä on rajoitettu, poliisilla on oikeus saada tiedot vain sellaiseen käyttötarkoitukseen, jossa niiden käyttö olisi todistelukieltojen tai -rajoitusten mukaan sallittua.

POLIISIN OIKEUS JA VELVOLLISUUS LUOVUTTA TIETOA¹³⁶

Poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta on voimassa se, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja muussa laissa sekä poliisilain 7 luvussa säädetään. Vaitiolovelvollisuus ei kuitenkaan estä tiedon antamista viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle, jolla säädetyn tehtävänsä vuoksi on tarve saada tieto muuten salassa pidettävästä seikasta. Vaikka tietojen antaminen perustuu yleensä pyyntöön, on mahdollista oma-aloitteisesti välittää tietoja toiselle viranomaiselle rikoksen estämiseksi tai muutoinkin toisen viranomaisen hoidettavaksi kuuluvan tehtävän suorittamiseksi.¹³⁷

Vaitiolovelvollisuus ei myöskään estä ilmaisemasta tietoja, jotka ovat yksittäistapauksessa tarpeellisia mm. hengelle tai terveydelle vaarallisen tapahtuman tai vapautteen kohdistuvan rikoksen estämiseksi. Syyn on oltava painava, joten ilmaisukynnys on korkea. Se voi tapahtua pyynnöstä tai oma-aloitteisesti. Säännös ei myöskään edellytä, että lainsäädännössä olisi muita tietojen ilmaisemiseen tai vastaanottamiseen oikeuttavia sääntöjä.¹³⁸

¹³⁵ Poliisilaki, 4:2.1 §.

¹³⁶ Poliisilaki, 7 luku 1 § 2–3 momentti ja 7 luku 2 § 1–2 momentti.

¹³⁷ Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto, 30.

¹³⁸ Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto, 30.

POLIISIN ANTAMA VIRKA-APU¹³⁹

Poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään. Esimerkiksi sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada virka-apua on säädetty laissa sosiaalihuollon asemasta ja oikeuksista.

Viranomaisen on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jossa se on toimivaltainen. Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten yhteistyö poliisin kanssa perustuu viranomaisten keskinäiseen virka-apuun. Myös muilla viranomaisilla on velvollisuus antaa virka-apua poliisille.

Sosiaalihuollossa työskentelevällä sosiaalityöntekijällä on oikeus johtavan viranhaltijan määräyksestä päästä sosiaalihuollon ilmeisessä tarpeessa olevan henkilön asuntoon tai muuhun olinpaikkaan, kun henkilön etu terveyden, kehityksen tai turvallisuuden vakavan vaarantumisen vuoksi sitä välttämättä vaatii eikä sosiaalihuollon tarve ole muutoin selvitettävissä. Jos asuntoon tai olinpaikkaan pääsy estetään, tulee sosiaaliviranomaisen pyytää virka-apua¹⁴⁰ poliisiviranomaiselta.¹⁴¹

Milloin asuntoon tai olinpaikkaan pääseminen estetään, on sosiaaliviranomaisen pyydettävä virka-apua poliisiviranomaiselta.

HÄTÄKESKUSLAITOKSEN OIKEUS SAADA TIETOJA¹⁴²

Hätäkeskuslaitoksen henkilöstöön kuuluvalla on oikeus saada salassapitosäännösten estämättä laitokselle laissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi tietoja

- joita tarvitaan alkutoimenpiteiden käynnistämiseksi,
- joilla varmistetaan työturvallisuus tai
- jotka ovat tehtävää hoitavan viranomaisen tai yksikön tukemisen kannalta tarpeellisia.

Tässä tarkoituksessa tietoja on oikeus saada mm. poliisin toimintaa varten perustetuista henkilörekistereistä ja väestötietojärjestelmästä. Hätäkeskustietojärjestelmästä voidaan salassapitovelvollisuuden estämättä luovuttaa tieto, jonka ilmaiseminen on yksittäistapauksessa tarpeen mm. hengen tai terveyden suojaamiseksi.

PELASTUSTOIMEN SALASSAPITO JA SIITÄ POIKKEAMINEN¹⁴³

Pelastustoimen palveluksessa olevalla, pelastustoimintaan osallistuvalla, tutkintalautakunnan jäsenellä ja sen asiantuntijalla on vaitiolovelvollisuus. He eivät saa pelastustoimeen kuulumattomalla tavalla käyttää hyödykseen eivätkä luvatta ilmaista muille tehtävässään tietoon saamaansa seikkaa, jos siitä on laissa säädetty salassapitovelvollisuus tai jos se koskee mm. henkilökohtaisia olosuhteita tai terveydentilaa.

Salassa pidettävän tiedon ilmaisemiseen viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle toimielimelle on oltava lain tasoinen säännös (esim. lastensuojeluilmoitus). Vaitiolovelvollisuus ei estä ilmaisemasta sellaista tietoa, joka on yksittäistapauksessa tarpeen mm. hengen tai terveyden suojaamiseksi.

139 Poliisilaki, 9 luku 1–2 §.

140 Katso kohta Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada virka-apua.

141 Säännös jätettiin vuoden 1982 sosiaalihuoltolakiin (710/1982, 41 §), vaikka 1.4.2015 astui voimaan uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Virka-avun pyytämisen osalta viitataan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 22 §:ään.

142 Laki hätäkeskustoiminnasta (692/2010), 19–20 §.

143 Pelastuslaki (379/2011), 86 § 1–2 momentti.

PERHEASIOIDEN SOVITTELIJAN VAITIOLOVELVOLLISUUS¹⁴⁴

Perheasioiden sovittelijaa koskee vaitiolovelvollisuus, eikä hän saa kertoa kenellekään ilman asianosaisten nimenomaista suostumusta sovittelussa esiin tulleista asioista. Sovittelijalla ei ole myöskään oikeutta saada muilta viranomaisilta tietoja ilman suostumusta. Sovittelijaa sitoo kuitenkin velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Ensisijaisesti ohjataan asiakas ottamaan yhteyttä sosiaalihuoltoon tai asiakkaan luvalla otetaan itse yhteyttä sosiaalihuoltoon asiakkaan tuen tarpeen arvioimiseksi (ks. lisää oppaan luku 5)¹⁴⁵.

VELVOLLISUUS LUOVUTTA JA OIKEUS SAADA TIETOJA KOTOUTTAMISEN JÄRJESTÄMISEKSI¹⁴⁶

- Työ- ja elinkeinoministeriöllä
- aluehallintovirastolla
- elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksella
- kehittämis- ja hallintokeskuksella
- työ- ja elinkeinotoimistolla
- kunnan viranomaisella sekä
- Kansaneläkelaitoksella

on oikeus saada mm. maahanmuuttajan kotoutumista edistävien toimenpiteiden järjestämiseksi ja kuntaan osoittamiseksi välttämättömät tiedot toisiltaan, Maahanmuuttovirastolta, vastaanotto- ja järjestelykeskukselta, kotoutumista tukevien toimenpiteiden ja palvelujen tuottajalta sekä ilman huoltajaa olevalle lapselle määrättyä edustajalta. Tiedot on oikeus saada maksutta ja salassapitosäännösten estämättä.

Kotoutumista tukevien toimenpiteiden ja palvelujen tuottajalla, jonka asiakkaaksi maahanmuuttaja ohjataan, on oikeus saada työ- ja elinkeinotoimistolta ja kunnan viranomaiselta tiedot, jotka ovat välttämättömiä kotoutumista edistävien toimenpiteiden järjestämiseksi.

Ilman huoltajaa olevalle lapselle määrättyllä edustajalla on oikeus saada maksutta ja salassapitosäännösten estämättä tehtäviensä hoitamisen kannalta välttämättömät tiedot työ- ja elinkeinotoimistolta, kunnan viranomaiselta, Maahanmuuttovirastolta sekä vastaanotto- ja järjestelykeskukselta.

Tämän lain mukaisten tehtävien hoitamista varten saadut tiedot ja asiakirjat on pidettävä salassa julkisuuslain mukaisesti.

LÄHESTYMISKIELTO JA SEN HAKEMINEN¹⁴⁷

Lähestymiskieltoa voidaan hakea myös lapselle tilanteissa, joissa on olemassa vaara, että hänen henkeään, terveyttään, rauhaansa tai vapauttaan uhataan tai että häntä muutoin vakavasti häiritään. Lähestymiskieltoa voi hakea se, joka tuntee itsensä tai lapsensa jonkun uhkaamaksi tai häiritsemäksi. Lähestymiskielto voi olla myös perheen sisäinen, jolloin lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta eikä hän saa palata sinne. Myös syyttäjä-, poliisi- ja sosiaaliviranomainen voivat hakea kiellon määräämistä suojattavan puolesta. Lähestymiskiellon määrää käräjäoikeus.

¹⁴⁴ Avioliittolaki (234/1929), 23 a §.

¹⁴⁵ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014), 35 § 1 momentti; lastensuojelulaki (417(2007), 25 a §.

¹⁴⁶ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010), 87 § ja 88 §.

¹⁴⁷ Laki lähestymiskiellosta, 2 §.

5.4 Keskeisiä lukuun 5 liittyviä käsitteitä

Suostumus tietojen luovuttamiseen

Puhevalta sisältää mm. oikeuden tehdä hakemuksia, tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa ja hakea itsenäisesti muutosta viranomaisen tekemään päätökseen. Lapsi eli alle 18-vuotias on vajaavaltainen, joka ei voi täysin käyttää puhevaltaa hallintoasiassa¹⁴⁸. Lapsen puolesta puhevaltaa käyttää hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa¹⁴⁹.

Lapsen täytettyä 15 vuotta hän voi käyttää asiassa puhevaltaa *yhdessä* huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa¹⁵⁰. Lastensuojeluasiassa kuitenkin jo 12 vuotta täyttäneellä on oikeus käyttää asiassa puhevaltaa huoltajansa tai muun laillisen edustajan ohella¹⁵¹.

Lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. Huoltaja edustaa lasta häntä koskevissa asioissa. Huolto voidaan uskoa vanhempien *ohella* tai *sijasta* muulle henkilölle. Lapsella voi siis olla ns. oheishuoltaja. Tällaisen huoltajuusmääräyksen voi antaa tuomioistuim. Antaessaan määräyksen tuomioistuim voi samalla määrätä työnjaosta huoltajien kesken (esim. kuka päättää lapsen asuinpaikasta ja kuka henkilökohtaisista asioista kuten nimestä ja uskontokunnasta). Molemmat vanhemmat voidaan lapsen kannalta erittäin painavista syistä irrottaa päätöksellä lapsen huollosta, jolloin lapsen huoltajana toimii henkilö, jolle lapsen huolto on määrätty.¹⁵²

Lapsen, hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa¹⁵³ suostumus on siis salassa pidettävien tietojen luovuttamisen lähtökohta (aiemmin kerrottu tilanteet, joissa tietoja voidaan tai on velvollisuus luovuttaa ilman suostumusta). Mikäli alaikäisellä ei ole edellytyksiä arvioida suostumuksen merkitystä, antaa suostumuksen pääsääntöisesti huoltaja. Näissäkin tilanteissa yleensä 15 vuotta täyttäneellä (lastensuojeluasiassa 12 vuotta täyttäneellä) on oikeus tulla kuulluksi huoltajansa tai muun laillisen edustajansa *ohella*¹⁵⁴.

Suostumus on pyydettävä ennen tietojen luovuttamista. Suostumuksen tulee olla nimenomainen; sen tulee perustua tietoon siitä, miksi tietoja luovutetaan ja mihin niitä käytetään. Kirjallinen suostumus on suositeltavin tapa ottaa nimenomainen suostumus vastaan, koska ennakkollisen suostumuksen olemassaolo voidaan näyttää näin varmemmin toteen. Lapsen itsensä, hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa suostumus voi koskea koko luovutettavaa asiakirjamateriaalia tai vain osaa siitä. Suostumus voidaan peruuttaa.¹⁵⁵

Lapsen kuulemisessa suostumuksen merkitystä arvioitaessa tulee huomioida, että jos henkilöstö ei hallitse lapsen käyttämää kieltä taikka hän ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta¹⁵⁶.

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista edellytetään, että terveydenhuollossa suostumus on kirjallinen¹⁵⁷. Tästä voidaan poiketa vain laintasoisella säännöksellä. Potilas voi aina kieltää tietojensa luovutuksen tilanteissa, joissa luovutukseen tarvitaan potilaan suostumus. Suullinen tai asiayhteydestä muutoin ilmenevä¹⁵⁸ suostumus on kuitenkin riittävä, jos

148 Hallintoasiasta on kyse, kun asia on vireillä valtion viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa ja itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa sekä eduskunnan virastoissa ja tasavallan presidentin kansliassa (viranomainen).

149 Hallintolaki, 14.1 §.

150 Hallintolaki, 14.3 §.

151 Lastensuojelulaki, 21 §.

152 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), 3 §, 4 § ja 9 §.

153 Esimerkiksi lastensuojeluasiain määrätty edunvalvojan sijainen (lastensuojelulaki, 22 §).

154 Poikkeuksina ovat esim. lastensuojeluasiat, joissa puhevalta on jo 12 vuotta täyttäneellä, sekä sosiaalihuollon asiakaslaki ja potilaslaki, joissa on säännökset alaikäisen itsemääräämisoikeudesta.

155 Araneva: www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttaminen/sosiaalihuollon-viranomaisen-oikeus-luovuttaa

156 Esim. laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 5 § 3 momentti.

157 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, 13.2 §.

158 Asiayhteydestä ilmenevä suostumus on muu kuin suullinen tai kirjallinen suostumus, jonka potilas on antanut vapaaehtoisesti tietäen tietojen luovuttamisen, tietojen saajan, luovutettavan tiedon sekä tietojen käyttötarkoituksen ja luovutuksen merkityksen. Tällainen suostumus voidaan osoittaa ilmeillä tai eleillä, esimerkiksi päänyökkäyksellä. Pelkkää hoitoon hakeutumista ei voida pitää asiayhteydestä ilmenevänä suostumuksena, joka oikeuttaisi luovuttamaan hoidon yhteydessä syntyneitä tietoja (Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely. Opa terveydenhuololle. STM:n julkaisuja 2012:4, 83).

- tietoja luovutetaan toiselle terveydenhuollon toimintayksikölle tai terveydenhuollon ammattihenkilölle ja
- tiedot ovat tarpeellisia potilaan tutkimuksen ja hoidon järjestämiseksi.¹⁵⁹

Poikkeukset suostumuksen antamista koskevaan pääsääntöön

1. Sosiaalihuollon asiakkaana oleva lapsi

Sosiaalihuollon asiakkaana olevan lapsen mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaan¹⁶⁰. Luovutettaessa tietoja sivulliselle¹⁶¹ on siis suostumus pyydettyä ensisijaisesti lapselta, jos hänellä on edellytykset arvioida suostumuksen merkitystä.

Jos siis alaikäinen *kykenee ymmärtämään asian merkityksen*, suostumus häntä itseään koskevien tietojen luovuttamiseen on pyydettyä häneltä itseltään. Muutoin suostumuksen antaa huoltaja tai muu lapsen laillinen edustaja. Mitä varttuneemmasta ja kehittyneemmästä lapsesta on kysymys, sitä tärkeämpää viranomaisen on selvittää hänen mielipiteensä ja ottaa se huomioon tehdessään lapsen itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyteen puuttuvia tai niihin liittyviä päätöksiä.¹⁶²

Alaikäisen kielto-oikeus sosiaalihuollossa

Alaikäisellä on ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa oikeus painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevaa tietoa lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi vastoin lapsen etua¹⁶³. Lasta tulee informoida mahdollisuudesta käyttää kielto-oikeutta, jos oikeuden käyttämisen edellytykset täyttyvät¹⁶⁴.

Kielto-oikeutta arvioitaessa on siis kiinnitettävä huomiota

- lapsen ikään,
- lapsen kehitystasoon – lapsen tulee olla riittävän kehittynyt pystyäkseen perustelemaan pyyntönsä järkevästi sekä ymmärtämään kiellon merkityksen,
- siihen, onko kiellolle olemassa painava syy – otettava huomioon myös asian laatu. Jos kyseessä ei ole kovinkaan merkittävä asia jo varttuneemman lapsen kannalta, kynnys kiellon noudattamiseen on matalampi.
- tiedon luovuttamatta jättämisen vaikutukseen lapsen edun kannalta. Mikäli tiedon luovuttamatta jättämisen voidaan arvioida olevan selvästi vastoin lapsen etua, on tieto luovutettava lapsen huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle alaikäisen kiellosta huolimatta. Kiellon voi katsoa olevan vastoin lapsen etua, jos se esim. estää lapsesta huolta pitävää henkilöä huolehtimasta asianmukaisesti lapsen hoidosta ja kasvatuksesta.

OKV/1148/1/2012: Kantelija arvosteli sitä, että hänen ja hänen sisarustensa sosiaalityöntekijöille lastensuojeluselvityksen yhteydessä kertomat asiat oli kerrottu heidän isälleen, vaikka sisaruksille oli luvattu, ettei asioita kerrota eteenpäin. Selvityksestä ei ilmennyt, että kantelijalle ja hänen sisaruksilleen olisi kerrottu mahdollisuudesta käyttää kielto-oikeutta. Kantelija oli lastensuojeluselvitystä tehtäessä 17-vuotias, joten erityisesti hänen kohdallaan mahdollisuudesta informoiminen olisi ollut tarpeellista. Apulaisoikeuskansleri saattoi kaupungin lastensuojelun tietoon käsityksensä, jonka mukaan sisarusten informoiminen asiasta olisi ollut asianmukaista.

159 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, 13.3 §.

160 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 10 § 1 momentti.

161 Luku ”Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus luovuttaa tietoja”, s. 96.

162 Araneva: www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttaminen/sosiaalihuollon-viranomaisen-oikeus-luovuttaa

163 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 11 § 3 momentti.

164 Apulaisoikeuskansleri AOA 17.10.2014 (OKV/1148/1/2012).

Alaikäisen kielto-oikeus ei kuitenkaan rajoita laillisella edustajalla *asianosaisena* olevaa oikeutta tietoon¹⁶⁵. Alaikäisen kielto-oikeus ei myöskään ulotu tilanteisiin, joissa sosiaalihuollon viranomaisen voi ilman suostumustakin luovuttaa välttämättömiä tietoja.

2. Terveydenhuollon potilaana oleva lapsi

Alaikäinen, joka on ikänsä ja kehitystasonsa perusteella riittävän kypsä ymmärtämään hoitoratkaisujen merkityksen, päättää itse hoidostaan¹⁶⁶. Muussa tapauksessa alaikäistä hoidetaan yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Harkinnan ja päätöksen tekee hoidosta vastaava terveydenhuollon ammattihenkilö. Laissa ei ole ikärajaa alaikäisen potilaan itsemääräämisoikeudelle.

Alaikäisen kielto-oikeus terveydenhuollossa

Jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Itsemääräävä alaikäinen potilas antaa suostumuksen tietojen luovuttamiseen. Alaikäisen kannanotto on kirjattava asiaan liittyviin potilasasiakirjoihin. Alaikäistä potilasta tulee informoida mahdollisuudesta käyttää kielto-oikeuttaan.

3. Oppilas- ja opiskelijahuolto

Alaikäisen kielto-oikeus oppilas- ja opiskelijahuollossa

Alaikäinen voi painavasta syystä ja ikänsä, kehitystasonsa, henkilökohtaiset ominaisuutensa sekä asian laatu huomioden kieltää huoltajaansa tai muuta laillista edustajaansa osallistumasta itseään koskevan opiskeluhuoltoasian käsittelyyn. Sama koskee salassa pidettävien opiskeluhuollon tietojen luovuttamista. Kieltoa ei voi noudattaa, jos se olisi selvästi lapsen edun vastaista. Lapsen edun arvioi tässä yhteydessä opiskeluhuollon henkilöstöön kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.¹⁶⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukainen kielto-oikeus ei kuitenkaan ohita perusopetuksen järjestäjän tiedonsaantioikeutta (ks. oppaan sivu 106).

Suostumus asian käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryhmässä

Yksilökohtaisen oppilashuollon monialainen asiantuntijaryhmä: kutsutaan jäseniä opiskelijan tai hänen huoltajansa suostumuksella. Asian käsittely asiantuntijaryhmässä perustuu opiskelijan tai hänen huoltajansa suostumukseen. Jos opiskelijalla ei ole edellytyksiä arvioida suostumuksen merkitystä, täytyy saada huoltajan tai muun laillisen edustajan suostumus.

Suostumus yhteistyötahojen osallistumiseen asian käsittelyyn monialaisessa asiantuntijaryhmässä

Opiskelijan tai huoltajan (tai muun laillisen edustajan) suostumuksella asian käsittelemiseen asiantuntijaryhmässä voi osallistua mm. tarvittavia opiskeluhuollon yhteistyötahoja. Asian käsittely perustuu opiskelijan tai, jollei hänellä ole edellytyksiä arvioida suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa suostumukseen.¹⁶⁸ Suostumuksen on oltava yksilöity ja kirjallinen.¹⁶⁹

Suostumus tietojen luovuttamiseen opiskeluhuollon asiakasrekisteristä uudelle koulutuksen järjestäjälle

¹⁶⁵ Julkisuuslain 11 §:n mukaan asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitteeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Oikeuteen on kuitenkin useita poikkeuksia; tietoa ei ole oikeus saada esim. tilanteissa, joissa luovuttaminen olisi vastoin lapsen etua. Esimerkkinä on tilanne, jossa lapsen voisi kohdistua väkivaltaa tiedon luovuttamisen johdosta (julkisuuslaki, 11 § 2 momentti 1. kohta).

¹⁶⁶ Potilaslaki, 7 §.

¹⁶⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 18 § 2 momentti.

¹⁶⁸ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 19 § 1 momentti.

¹⁶⁹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 14 § 4 momentti.

Tilanteissa, joissa opiskelija siirtyy toisen koulutuksen järjestäjän koulutukseen, aikaisemman koulutuksen järjestäjän on pyydettävä opiskelijan taikka, jollei hänellä ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa suostumus siihen, että uudelle koulutuksen järjestäjälle siirretään opiskeluhuollon asiakasrekisteristä sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka ovat tarpeellisia opiskeluhuollon jatkuvuuden kannalta.¹⁷⁰

4. Lapselle on määrätty edunvalvoja, edunvalvojan sijainen tai edustaja

Lähtökohtaisesti lapsen huoltaja valvoo lapsen etua sekä taloudellisissa että lapsen henkilöön liittyvissä asioissa¹⁷¹. Tietyissä tilanteissa tulee lapselle määrätä edunvalvojan sijainen, jos huoltaja on kykenemätön valvomaan lapsen etua puolueettomasti. Seuraavassa on erityistilanteita, jotka liittyvät lapsen edun valvontaan hänen henkilöönsä liittyvissä (ei taloudellisissa) asioissa.

Edunvalvojan sijainen lastensuojeluasiassa

Lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään lapsen puolesta puhevaltaa, jos on perusteltua syytä epäillä, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi¹⁷². Edunvalvoja määrätään tällöin huoltajan sijaan edustamaan lasta lastensuojeluasiassa. Edunvalvojalle siirtyy huoltajan oikeus saada lasta koskevia tietoja ja oikeus antaa suostumus tietojen luovuttamiseen sivulliselle, jos edunvalvojalla itsellään olevaa oikeutta tietoihin ei ole julkisuuslaissa¹⁷³ tarkoitetulla tavalla rajoitettu eikä alaikäinen ole käyttänyt kielto-oikeuttaan tietojen suhteen. Edunvalvojan sijainen käyttää huoltajan sijasta puhevaltaa vain lastensuojeluasiassa. Hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä maistraatti, sosiaalitoimi tai lapsen huoltaja. Maistraatti voi määrätä edunvalvojan, jos huoltaja ja sosiaalitoimi ovat asiasta yksimieliset. Muussa tapauksessa edunvalvojan määrää käräjäoikeus.

Edunvalvojan sijainen sosiaalihuollon asiassa

Yksittäisessä alaikäistä koskevassa sosiaalihuollon asiassa lapselle on haettava edunvalvojan sijaista, jos on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua. Vaihtoehtoisesti tehdään ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi.¹⁷⁴

Edunvalvoja rikosasiassa

Alle 18-vuotiaalle rikoksen *uhrille* tai rikoksesta *epäillylle* on määrättävä esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten edunvalvoja, jollei huoltaja tai muu laillinen edustaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta¹⁷⁵. Kyseessä on esimerkiksi tilanne, jossa huoltajaa epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi. Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, maistraatti tai sosiaaliviranomainen. Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu. Edunvalvojamääräyksessä on saatettu yksilöidä tarkemmin oikeudet ja velvollisuudet, joita edunvalvojalle annetaan¹⁷⁶.

Maahan yksin tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan edustaja

Lapselle tulee viivytyksettä määrätä edustaja, jos lapsi on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa ja hän

170 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 23 § 3 momentti.

171 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), 4 § 3 momentti, ja laki holhoustoimesta (442/1999), 4 § 1 momentti.

172 Lastensuojelulaki, 22 §.

173 Julkisuuslaki, 11 § 2 momentti ja 12 §; lasta koskevaan tietoon ei ole oikeutta esim. tilanteissa, joissa tiedon luovuttaminen olisi vastoin lapsen etua.

174 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 10 § 3 momentti.

175 Esitutkintalaki, 4 luku 8 §.

176 Tuominen 2014, 30.

- hakee kansainvälistä suojelua,
- saa tilapäistä suojelua tai
- on ihmiskaupan uhri, jolla ei ole oleskelulupaa¹⁷⁷.

Edustaja tulee määrätä myös, jos huoltajaa tai muuta laillista edustajaa vailla oleva lapsi on jo saanut oleskeluluvan pakolaiskiintiössä tai on joutunut ihmiskaupan uhriksi ja hänellä on oleskelulupa. Edustaja voidaan määrätä myös muulle oleskeluluvan saaneelle lapselle, joka on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa.¹⁷⁸

Edustaja käyttää lapsen puolesta puhevaltaa mm. lapsen henkilöä koskevissa asioissa. Lapsen asioissa tulee kuitenkin selvittää hänen omat toivomuksensa ja mielipiteensä. Ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Yleisestä ikärajasta poiketen jo kaksitoista vuotta täyttänyt lasta on kuultava hallintolain mukaisesti häntä itseään koskevassa asiassa ja hän voi käyttää edustajansa rinnalla puhevaltaa.

5. Huoltajalla itsellään ei ole oikeutta tietoon

Alaikäinen sosiaalihuollon asiakas ja alaikäinen potilas voivat käyttää **kielto-oikeuttaan**. Huoltajalla ei tässä tilanteessa ole oikeutta saada tietoa lasta koskevasta asiakirjasta¹⁷⁹. Tietojen luovuttamisesta päättää tällöin lapsi (jos hän ikänsä ja kehitystasonsa perusteella pystyy arvioimaan suostumuksen merkityksen), ja tietoja voidaan luovuttaa myös ilman suostumusta, jos laissa on niin erikseen säädetty¹⁸⁰.

6. Huostaanotettu lapsi

Lapsen huostaanotolla ei ole vaikutuksia lapsen huoltajuuteen tai lapsen edunvalvontaan. Kuitenkin moni huoltajalle kuuluvista tehtävistä siirtyy lapsen huostaanottaneen sosiaalitoimen päätettäväksi. Se päättää

- lapsen olinpaikasta
- hoidosta
- kasvatuksesta
- valvonnasta
- muusta huolenpidosta sekä
- edellä mainittujen asioiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta¹⁸¹.

Sosiaalitoimielimelle kuuluva päätösvalan laajuus lapsen huolenpitoon liittyvissä asioissa riippuu aina huostaanoton tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta. Lähtökohtaisesti arvion tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Ristiriitatilanteissa huoltajan kanssa tulee harkita, onko kysymys huostassapidon ja sijaishuollon tarkoitukseen liittyvistä asioista, ja tämän perusteella on ratkaistava, päättääkö asiasta sosiaalitoimi vai vanhemmat.¹⁸²

Päätöksentekotilanteissa on pyrittävä yhteistoimintaan lapsen, vanhemman ja huoltajan kanssa ja ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu¹⁸³. On pyrittävä myös siihen, että huoltajan päätösvalta säilyy mahdollisimman laajana, mutta siten, ettei lapsen etu vaarannu. Lapsen huoltajalle jää aina oikeus päättää lapsen uskontokunnasta ja lapsen nimestä. Toimielimellä ei ole myöskään oikeutta käyttää puhevaltaa huostaanotetun lapsen kansallisuutta koskevassa asiassa.

”Lapsen lailliseksi edustajaksi” voidaan siis joissakin tilanteissa määritellä lapsen huostaanottanut sosiaalihuollon toimielin, jolloin sillä on oikeus käyttää lapsen ja huoltajan puolesta tai rinnalla puhevaltaa. Lastensuojelulain 45 § on kuitenkin erityissäännös, ja vasta viimekädessä sosiaalihuol-

177 Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011), 39 §.

178 Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 56 §.

179 Julkisuuslaki, 11.2 §; mm. tiedon antaminen huoltajalle olisi vastoin **lapsen etua** tai muuta erittäin tärkeää yksityistä etua.

180 Araneva.

181 Lastensuojelulaki, 45 §.

182 Rätty 2012.

183 Lastensuojelulaki, 45 § 3 momentti.

losta vastaava toimielin tai sen alainen viranhaltija voi tehdä lasta koskevia ratkaisuja ja päätöksiä.¹⁸⁴ Ei siis voida antaa yksiselitteistä ohjetta siihen, antaako tietojen luovuttamiseen tarvittavan suostumuksen sosiaalitoimi vai huoltaja (vai edunvalvojan sijainen).

Alaikäisen sosiaalihuollon asiakkaan ja terveydenhuollon potilaan itsemääräämisoikeus ja kieltäminen eivät väisty sen vuoksi, että hänet on otettu huostaan.

Perhehoitaja ja muu yksityisen sijaishuoltopaikan edustaja

Yksityisen sijaishuoltopaikan edustajilla, esim. sijaisvanhemmilla, ei ole suoraa oikeutta saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja eikä myöskään oikeutta luovuttaa lasta koskevaa tietoa sivulliselle tai antaa suostumusta siihen. Tiedon luovuttaminen sosiaalitoimesta perustuu joko sosiaalitoimen oikeuteen luovuttaa tietoa toimeksiannostaan tai muuten lukuunsa suoritettavaa tehtävää varten¹⁸⁵ tai oikeuteen luovuttaa tietoa sosiaalihuollon asiakkaan hoidon ja huollon turvaamiseksi¹⁸⁶.

On mahdollista, että sijaisvanhemmalle (myös esim. läheiselle, jonka luokse lapsi on sijoitettu) määrätään lapsen huolto, ja tällöin sijaisvanhemmalla on luonnollisesti oikeus käyttää lapsen huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa ja päättää tietojen luovuttamisesta, ellei päätösvaltaa ole rajoitettu tuomioistuimen päätöksessä.

Tiedätkö, millainen oikeus saada lasta koskevaa tietoa on

- lapsella itsellään
- huoltajalla
- lapselle määrättyllä edunvalvojalla
- huollosta irrotetulla vanhemmalla
- yksityisen sijaishuoltopaikan edustajalla?

LISÄTIETOA

oikeudesta saada lasta koskevaa tietoa [Lastensuojelun käsikirjassa](#)

LUVUN 8 LÄHTEET

Araneva, M. Tiedon hankkiminen lastensuojelun tarpeisiin ja sen luovuttaminen. Lastensuojelun käsikirja. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttaminen> (luettu tammikuu 2016)

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 164/2014 vp.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14(2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon, 3 artikla, 1 kohta.

Mäenpää, O. (2009) Julkisuusperiaate. WSOY pro.

Pajulammi, H. (2014) Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum.

Perhe- ja lapsiturvatoimien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Työryhmän selvitys. Sisäministeriön julkaisu 1/2014.

Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely. Opas terveydenhuollolle. STM:n julkaisu 2012:4.

Räty, T. (2010) Uusi lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Edita Publishing Oy.

Tuominen, M. (2014) Lapsen edunvalvonta esitutkinnan näkökulmasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 111.

184 Räty 2012.

185 Julkisuuslaki, 26 § 3 momentti, ks. kohta xx ja sivu xx.

186 Sosiaalihuollon asiakaslaki, 17 §.

LIITE 1. ÄITIYS- JA LASTENNEUVOLA

Tuovi Hakulinen, Marjaana Pelkonen ja Anni Mäkinen

Neuvolan perustehtävä

Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut ovat lakisääteisiä peruspalveluja, joita tarjotaan kaikille raskaana oleville ja alle kouluikäisten lasten perheille (ThL 1326/2010, 15 §). Palvelujen saavutettavuus on erittäin hyvä, lähes kaikki perheet käyttävät niitä riippumatta perheen sosioekonomisesta asemasta. Äitiys- ja lastenneuvolatoiminnan tehtävänä on seurata ja edistää raskaana olevien naisten ja heidän perheidensä tervettä kasvua ja kehitystä, tukea vanhemmuutta ja parisuhdetta ja edistää kasvu- ja kehitysympäristön sekä elintapojen terveellisyyttä. Ensisijaista on kiinnittää huomiota hyvinvointia suojaavien tekijöiden ja muiden voimavarojen vahvistamiseen. Lisäksi neuvolan tehtävänä on tunnistaa varhaisessa vaiheessa mahdolliset ongelmat ja pulmat, erityisesti riskiä aiheuttavat tekijät, sekä tarjota tai järjestää tarvittavaa kohdennettua tukea, hoitoa ja apua. Neuvolapalvelujen tehtävänä on yhdessä muiden peruspalvelujen kanssa ehkäistä lastensuojelun tarvetta ja syrjäytymistä sekä kaventaa terveyseroja. Neuvolan tuen muodot voidaan jäsentää kaikille tarjottavaan, universaaliin tukeen sekä erityiseen tukeen. Erityinen tuki on aina kohdennettua, mahdollisimman varhaista tukea ja voi vaihdella kestoltaan ja intensiteetiltään.

Terveystarkastuksissa seurataan ja edistetään perheiden terveyttä ja hyvinvointia. Niissä tarjotaan rokotukset ja sovitaan tarvittavat kotikäynnit. Äitiysneuvolan määräaikaissa terveystarkastuksissa (vähintään 8–9 raskausaikana ja 2 synnytyksen jälkeen) keskiössä on sikiön ja raskaana olevan naisen terveyden ja hyvinvoinnin turvaaminen. Lastenneuvolan terveystarkastuksissa (vähintään 9 alle yhden vuoden iässä ja vähintään 6 ikävälillä 1–6 vuotta) seurataan lapsen kasvua, kehitystä ja terveyttä. Kaikkiin terveystarkastuksiin sisältyy aina vanhemmuuden ja parisuhteen sekä terveellisten tottumusten tukeminen hyvän vuorovaikutussuhteen ja ohjauksen avulla. Universaalia tukea on tarpeen järjestää myös vanhempainryhmissä.

Koko perheen hyvinvointi ja terveys huomioidaan laajoissa terveystarkastuksissa (VNA 338/2011). Niihin kutsutaan aina lapsen molemmat vanhemmat. Laajoja terveystarkastuksia järjestetään raskauden aikana yksi ja alle kouluikäisen perheelle kolme (4 kk, 18 kk ja 4 vuoden iässä). Tarkastukset toteutetaan terveydenhoitajan ja lääkärin yhteistyönä. Laajoissa terveystarkastuksissa keskustellaan vanhempien jaksamisesta ja hyvinvoinnista, perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta, elinoloista ja tukiverkostosta, lapsen hyvinvoinnista sekä sisarusten keskinäisistä suhteista ja voinnista. Vanhempien luvalla pyydetään tietoa-lapsen selviytymisestä varhaiskasvatuksessa. Laajoja terveystarkastuksia on toteutettu vuodesta 2011.

Huolten tunnistaminen ja tuen järjestäminen neuvolan tehtävänä

Huolten ja tuen tarpeiden tunnistaminen perustuu neuvolan lakisääteiseen tehtävään. Sen mukaan neuvolan terveystarkastukset ja terveysneuvonta on järjestettävä siten, että alle kouluikäisen lapsen ja perheen erityisen tuen tarve tunnistetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarpeellinen tuki järjestetään viiveettä (VNA 338/2011). Erityisen tuen järjestämiseksi on laadittava suunnitelma yhteistyössä tukea tarvitsevan ja hänen perheensä kanssa. Tämä edellyttää hoidon ja palvelutarpeen arviointia ja tarvittavista tuen muodoista sopimista sekä tavoitteisiin pääsyn arviointia. Universaali, jo raskauden aikana käynnistyvä palvelu säännöllisine terveystarkastuksineen ja kotikäynteineen antaa hyvät mahdollisuudet tuen tarpeiden tunnistamiseen. Erityisesti yhdistetty äitiys- ja lastenneuvolatyö edistää tuen tarpeiden tunnistamista ja tuen kohdentamista sitä tarvitseville.

Neuvolatoiminta perustuu perheiden yksilöllisen kohtaamisen ja aktiivisen kuuntelemisen sekä jatkuvuuden avulla luotuun luottamukseen. Kun ilmapiiri on salliva ja vuorovaikutus perhettä rohkaisevaa ja arvostavaa, syntyy perheille tilaisuus keskustella terveydenhoitajan tai lääkärin kanssa itseä askarruttavista tai arkaluontoisista asioista. Tarvitaan myös työntekijän taitoa ja rohkeutta ottaa puheeksi vaikeilta tuntuvia asioita. Perheet ottavat helposti yhteyttä tuttuun terveydenhoitajaan.

Terveydenhoitajalle tai lääkärille voi herätä huoli lapsen ja perheen tilanteesta vanhempien ilmaise-man huolen lisäksi terveystarkastuksen perusteella. Huoli voi syntyä myös kotikäynnillä, varhaiskasva-tuksen tai läheisten ilmoittaessa lapsen ja perheen tilanteesta tai perheen jättäessä tulematta neuvo-lan määräaikaan terveystarkastuksiin.

Tuen tarpeen tunnistamisen ja puheeksi ottamisen tukena neuvolahenkilöstöllä on käytössään erilai-sia työvälineitä. Tällaisia ovat esimerkiksi lasta odottavan perheen ja lapsiperheen arjen voimavaralo-makkeet, väkivallan suodatin- ja kartoituslomake, synnytyksen jälkeisen masennuksen tunnistamisen lomake (EPDS) ja alkoholin käytöstä keskusteluun kehitetty Audit-lomake. Lomakkeita käytetään har-kiten ja joustavasti siten, että on mahdollista keskustella yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Huolellisesti toteutetuissa terveystarkastuksissa on mahdollista tunnistaa lapsen terveyden ja hyvin-voinnin taustalla olevia perheeseen liittyviä tekijöitä. Tällaisia ovat esimerkiksi vanhempien sairaudet tai päihteiden käyttö, uupumus, parisuhdeongelmat ja perheen heikko taloudellinen tilanne. Erityises-ti laajoissa terveystarkastuksissa tulee saadun palautteen ja seurantatutkimusten mukaan esille asioi-ta, jotka muuten olisivat jääneet havaitsematta. Laajat terveystarkastukset ovat parantaneet vanhem-piin ja perheen elämäntilanteeseen liittyvien huolten varhaista tunnistamista ja niiden saattamista tarvittavien jatkotutkimusten, tuen tai hoidon piiriin.

Esille tulleiden huolien ja tuen tarpeiden vuoksi perhe voidaan kutsua joko lisäkäynnille neuvolaan tai tehdä perheen luo kotikäynti. Mikäli tilanteen lisäselvittely neuvolassa ja kohdennettu lisätuki eivät riitä, on mahdollista järjestää perheelle varhaisena tukena perhetyöntekijän tai kotipalvelun apua ko-tiin tai perhe voidaan ohjata vanhempainryhmään. Lisäselvittelyä varten voidaan tapaamiseen pyytää esimerkiksi psykologi tai sosiaalityöntekijä. Tuen tarpeen mukaan lapsi voidaan ohjata puheterapiaan, fysioterapiaan, toimintaterapiaan tai ravitsemusterapiaan. Sen lisäksi perhe voidaan ohjata myös kas-vatus- ja perheneuvolaan tai erikoissairaanhoidon. Myös kolmannen sektorin palvelut tuovat tukea perheiden arkeen. On tärkeää, että neuvolassa tartutaan huoliin niiden ollessa pieniä, jolloin on toden-näköistä välttää ongelmien vaikeutumiselta ja kärjistykseltä.

Miten käynnistetään monialainen yhteistyö?

Neuvolan yhteistyö muiden palvelujen kanssa on perheiden auttamiseksi paitsi välttämätöntä, myös lakisääteistä (THL 1326/2010, VNA 338/2011). Erityisen tuen tarpeen tunnistamiseksi ja tuen järjestä-miseksi on tarvittaessa tehtävä yhteistyötä kunnan eri toimijoiden, kuten varhaiskasvatuksen, kotipal-velun, perhetyön, lastensuojelun, opiskeluhuollon sekä erikoissairaanhoidon kanssa ja muiden tahojen kesken. Esimerkkejä tilanteista, joissa monialainen yhteistyö on tarpeen, ovat muun muassa lapsen käytöshäiriöt ja mielenterveysongelmat. Perheeseen liittyviä erityistä tukea edellyttäviä tilanteita ovat muun muassa vanhempien masennus, psyykkiset sairaudet, väkivalta ja päihdeongelmat. Monialai-sen yhteistyön yksi keskeinen tehtävä on ehkäistä lastensuojelun tarvetta.

Yhteistyö käynnistyy parhaiten, jos sille on luotu suunnitelmalliset edellytykset jo etukäteen. Päälinjat monialaisesta yhteistyöstä kuvataan neuvolatoimintaa koskevassa toimintaohjelmassa. Suurin osa lastenneuvoloista on seurannan mukaan sopinut yhteistyöstä lastensuojelun, perhetyön ja varhaiskasvatuksen kanssa. Esimerkkinä yhteistyöstä on raskauden ajan tuen poluksi kutsuttu toimintamalli, jossa on suunniteltu yhteistyö äitiysneuvolan, perhetyön, aikuissosiaalityön (ml. toimeentulotuki) kes-ken. Toimintamallissa yhteydenotto sosiaalipalveluihin tai asiakkaan ”saattaminen” toiselle työnteki-jälle on tehty helpoksi ja sujuvaksi yhteisen suunnittelun ja yhteisten toimitilojen avulla. Toimintamal-li on vakiintunut pysyväksi käytännöksi.

Lastenneuvolan ja perhetyön yhteistyötä on tehty jo kauan. Ehkäisevää perhetyötä voidaan käynnistää lastenneuvolan tai perheen aloitteesta, jolloin tukea voidaan antaa matalan kynnyksen palveluna var-haisessa vaiheessa. Tulokset ovat olleet rohkaisevia ja tulevat esille lastensuojelutarpeen vähenemise-nä. Myös äitiys- ja lastenneuvolan sekä mielenterveystyön ammattilaiset, esimerkiksi psykiatriset sai-raanhoitajat, ovat tehneet kiinteää yhteistyötä jo vuosia. Varhainen yksilöllinen ja myös vertaisryhmi-stä saatu tuki on ehkäissyt masennusta ja sen pitkittymistä. Tämän toimintamuodon avulla on saatu erikoissairaanhoidon lähetteiden määrää vähenemään. Muita esimerkkejä yhteistyöstä ovat neuvolan yhteistyö varhaiskasvatuksen, kotipalvelun ja lastensuojelun kanssa.

Jatkossa yhteistyötä on tarkoitus tiivistää terveys- ja sosiaalipalvelujen integraation myötä, muun muassa uudistettaessa lasten, nuorten ja perheiden palveluja monialaiseksi palvelujen kokonaisuudeksi. Lainsäädännön mukaan sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palvelujen on muodostettava asiakkaan edun mukainen kokonaisuus.

Terveydenhoitaja tai lääkäri voi tarvittaessa kutsua koolle perheen tueksi moniammatillisen työryhmän räätälöimään lapselle ja hänen perheelleen tarvittavaa tukea. Tuen tarpeen tunnistamisen ja asian puheeksi ottamisen avulla on mahdollista järjestää lapselle ja tämän perheelle oikea-aikaista apua ja tukea. Päihdeongelmaisten vanhempien hoidossa äitiys- ja lastenneuvolan saumaton yhteistyö sekä yhteistyö kunnan muiden palveluja antavien tahojen kanssa on välttämätöntä. Päihdeongelmiin liittyy usein myös mielenterveysongelmia. Raskaana olevan päihdeongelmaisen naisen hoito järjestetään äitiyspoliklinikan HAL-vastaanotolla tai -poliklinikalla (HAL = huume-alkoholi-lääkkeet) yliopistollisessa sairaalassa, A-klinikan sekä mahdollisesti päihdeongelmien hoitoon erikoistuneen avopalveluyksikön ja ensikodin kanssa yhteistyössä. A-klinikka palvelee erilaisista päihde- ja muista riippuvuusongelmista kärsiviä sekä heidän läheisiään. Raskaana olevien naisten ja vauvaperheiden päihdeongelmien hoitoon erikoistuneissa ensikodeissa yhdistyvät lastensuojelu ja päihdekuntoutus. Jos neuvolan asiakas asuu päihdeongelmien hoitoon erikoistuneessa ensikodissa, käy hän neuvolan vastaanotoilla ja terveydenhoitaja voi tehdä kotikäynnin ensikotiin.

Vanhempien päihteen käytön ehkäisy ja varhainen tuki, hoito ja kuntoutus ovat erityisen tärkeitä, sillä vanhempien päihteen käyttö on yleisin syy pienten lasten huostaanottoihin Suomessa. Muita keskeisiä syitä pienten lasten huostaanottoihin ovat vanhempien mielenterveysongelmat ja riittämätön vanhemmuus.

Yhteistyö lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun kanssa

Äitiys- ja lastenneuvolan yhteistyö lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun kanssa on välttämätöntä muun muassa siksi, että asiakkaat ovat yhteisiä asiakkaita, kuten myös edellä on kuvattu ja toisaalta siksi, että uusia asiakkuuksia syntyy neuvolajakson aikana. Esimerkiksi vuonna 2013 alle kouluikäisistä lapsista noin 5.5 % ikäluokasta sai lastensuojelun avohuollon tukitoimia, yhteensä noin 23 000 lasta. Ensimmäistä kertaa huostaanotettuna tai kiireellisesti sijoitettuna kodin ulkopuolelle oli 816 lasta. Lastensuojelun piirissä olevilla lapsilla ja perheillä on oikeus tasokkaiisiin neuvolan peruspalveluihin ja neuvolan tarjoamaan lisätukeen osana muuta palvelukokonaisuutta. Sijaishuollossa ja lastensuojelun avohuollon tukipalvelujen piirissä olevien lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia on seurattava ja tuettava erityisellä huolella. Työn tueksi tarvitaan yhtenäiset yhteistyötä ohjaavat linjaukset.

Äitiysneuvolan asiakasperhe voi jo valmiiksi olla lastensuojelun asiakkaana. Näissä tapauksissa lastensuojeluviranomaiset voivat pyytää neuvolalta yksilöityä lausuntoa asiakkaasta esimerkiksi huostaanottotilanteessa. Lastensuojelulaki edellyttää, että terveyskeskuksen ja sairaanhoitopiirin on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluita. Jos äitiysneuvolassa raskaana olevan naisen ja hänen perheensä tilanne havaitaan erityisen vaikeaksi ja keskusteluissa pohditaan adoptiovaihtoehtoa, tulee terveydenhuollon ammattilaisen ohjata raskaana oleva pohtimaan ratkaisuaan sosiaalitoimen kautta saatavaan adoptioeuvontaan tai ottamaan tässä asiassa yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:n aluetoimistoon.

Yhteistyö lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun kanssa on tarpeen, jos esimerkiksi on ilmeistä, että äitiysneuvolan asiakkaana oleva perhe tulee tarvitsemaan tukitoimia heti synnytyksen jälkeen. Tällaisessa tapauksessa äitiysneuvolassa on tehtävä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus. Ennakkollinen lastensuojeluilmoitus synnyttää sosiaalitoimeen toimintavelvoitteen jo ennen lapsen syntymää. Ilmoitusvelvollisia ovat samat tahot, jotka ovat lastensuojelulain 25 §:n mukaan velvollisia varsinaisen lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Ennakkollinen lastensuojeluilmoitus tehdään äitiysneuvolassa, jos työntekijällä herää perusteltu epäily lastensuojelun tukitoimien tarpeellisuudesta heti synnytyksen jälkeen, esimerkkeinä tulevan äidin ja isän päihdeongelma, vakava mielenterveyden häiriö tai vapausrangaistus. Asiakas itse voi myös tuoda esille tuen tarpeen. Lähtökohtana on henkilön oma hakeutuminen palveluiden piiriin. Ammattihenkilö voi asiakkaan suostumuksella olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, jotta henkilön palveluntarve arvioitai-

siin. Jos henkilö ei itse halua yhteydenottoa ja on ilmeistä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen, on tehtävä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus.

Sosiaalitoimen tehtävänä on selvittää mahdollisten sosiaalipalveluiden tarve, ja heidän on saatava riittävän ajoissa tieto syntyvästä lapsesta, jotta raskaana olevalle ja lapsen tulevalle perheelle voidaan turvata riittävät tukitoimet. Ennakkollinen lastensuojeluilmoitus toimitetaan viranomaisille kunnassa sovittujen käytäntöjen mukaan. Ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisen jälkeen kaikki vanhemmille annettava palvelu on terveydenhuollon tai aikuissosiaalityön palvelua. Varsinainen lastensuojeluasiakkuus alkaa vasta lapsen syntymän jälkeen.

Lastenneuvolasta voidaan tarvittaessa ohjata perhettä ottamaan yhteyttä sosiaalihuoltoon, tai tehdä yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa yhteydenotto sosiaalihuollon tuen tarpeen arvioimiseksi (ks. oppaan luku 5.1). Jos yhteydenottoon ei saada suostumusta tai lapsen tilanne vaatii niin kiireellistä yhteydenottoa, ettei suostumusta ehditä pyytää, on lastensuojeluilmoitus tehtävä viipymättä ilman asiakkaan suostumusta.

Terveystarkastuksessa esille tuleva vanhempien päihteiden käyttö, väkivalta tai muu lapsen kohdistuva kaltoinkohtelu voivat johtaa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Lisäksi, mikäli on kyse lapseen kohdistuvasta väkivallasta, asiasta on tehtävä ilmoitus poliisille ja lastensuojeluilmoitus. Asiakassuhteen säilyttämisen turvaamiseksi ja luottamussuhteen rakentamiseksi on tärkeää perustella vanhemmille toimintatavan välttämättömyys. Parhaimmillaan perheen asiointi jatkuu saman työntekijän vastaanotolla tulevaisuudessakin. Sosiaalityöntekijä on velvollinen kertomaan vanhemmille lastensuojeluilmoituksen virkansa puolesta tehneen henkilön nimen. Näistä syistä neuvolan henkilöstön kynnys tehdä lastensuojeluilmoitus on ollut korkea.

Sosiaalihuoltoon tehdyn yhteydenoton tai lastensuojeluilmoituksen jälkeen selvitetään lapsen palvelujen tarve, johon voi sisältyä myös lastensuojelun tarpeen arviointi. Mikäli lapsi ei ole tukitoimien tarpeessa, on neuvolan järjestettävä lapselle ja perheelle riittävä tuki ja seuranta yhteistyössä sosiaalipalvelujen kanssa. Lastensuojelun avohoidon tukitoimien piirissä olevan lapsen ja hänen perheensä kohdalla on tärkeää, että perhe, neuvola ja lastensuojelu tekevät yhteistyötä.

LIITTEEN 1 LÄHTEET

- Afifi, TO. & MacMillan, HL. (2011). Resilience following child maltreatment: A review of protective factors. *Canadian Journal of Psychiatry* 56(5), 266–272.
- Bell, T., Romano, E. & Flynn, RJ. (2013). Multilevel correlates do behavioral resilience among children in child welfare. *Child Abuse & Neglect* 37, 1007–1020.
- Hakulinen-Viitanen, T., Hietanen-Peltola, M., Hastrup, A., Wallin, M. & Pelkonen, M. (2012). Laaja terveystarkastus — Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Opas 22/2012*. Helsinki.
- Hakulinen-Viitanen, T., Hietanen-Peltola, M., Bloigu, A. & Pelkonen, M. (2014). Äitiys- ja lastenneuvolatoiminnan sekä kouluterveydenhuollon valtakunnallinen seuranta 2012. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 12/2014*. Helsinki.
- Klemetti, R. & Hakulinen-Viitanen, T. (toim.) (2013). Äitiysneuvolaopas. Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Opas 29*, Helsinki.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Poutiainen, H., Hakulinen-Viitanen, T. & Laatikainen, T. (2014). Associations between family characteristics and public health nurses' concerns at children's health examinations. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 28(2), 225–234.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- Terveydenhuoltolaki 1326/2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>
- Tuominen, M., Kaljonen, A., Ahonen, P. & Rautava, P. (2014). Relational continuity of care in integrated maternity and child health clinics improve parents' service experiences. *International Journal of Integrated Care*, Oct-Dec URN:NL:U1:10-1-114796
- Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevää suun terveydenhuollosta 338/2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110338>

LIITE 2. VARHAISKASVATUS JA ESIOPETUS

Päivi Lindberg ja Reetta Laaksonen

Varhaiskasvatuksella ja esiopetuksella on keskeinen tehtävä lapsi- ja perhepalvelujen kokonaisuudessa, ja siksi on oleellista, että varhaiskasvatuspalveluja järjestettäessä kunta toimii monialaisessa yhteistyössä muun muassa neuvolatoiminnasta, lastensuojelusta ja muusta sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa. Kunta vastaa myös yksityisten palveluntuottajien varhaiskasvatustoiminnasta ja siksi on tärkeää, että yhteistyöprosessit toimivat yksityistenkin palveluiden kanssa.

Lähes kaikki lapset ovat jossain vaiheessa ennen kouluun menoaan varhaiskasvatuksen piirissä päiväkodeissa, perhepäivähoidossa, tai viimeistään esiopetuksessa oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna. Tämän lisäksi lapsille, joita hoidetaan kotona, on tarjolla erilaisia osa-aikaisia avoimia varhaiskasvatuspalveluja.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuslain (540/2018) mukaan lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus määritellään laissa hoidon, kasvatuksen ja opetuksen muodostamaksi kokonaisuudeksi, jossa korostuu pedagoginen toiminta. Varhaiskasvatuksen henkilöstön perustehtävänä on rakentaa lapselle hyvää pedagogiikkaa ja siten huolehtia lapsen parhaista mahdollisista olosuhteista sekä hyvinvointia, oppimista ja kehitystä edistävistä käytännöistä. Toimiva yhteistyö vanhempien tai huoltajien kanssa on yksi varhaiskasvatuksen kulmakivistä. Parhaimmillaan yhteistyö on tasa-arvoista dialogia, jossa henkilökunta ja vanhemmat voivat puhua turvallisesti myös erilaisista lapsia koskevista huolistaan, tulevat kuulluksi ja voivat jakaa ajatuksiaan avoimesti ja myönteisessä ilmapiirissä. Jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan tavoitteet ja toimenpiteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi sekä lapsen mahdolliset tuen tarpeet. Suunnitelma tulee laatia lasta kuullen ja yhdessä vanhempien tai muiden huoltajien kanssa.

Varhaiskasvatus on koulun ja kodin tapaan lapsen kehitys- ja oppimisympäristö, jossa lapset viettävät usein pitkiäkin aikoja. Toimissaan päivittäin lasten kanssa ja yhteistyössä vanhempien kanssa henkilöstöllä on mahdollisuus oppia tuntemaan lapsi ja siten myös huomata, jos jokin lapsen tai perheen tilanteessa antaa aiheutta huoleen.

Huoli herää

Varhaiskasvatuksessa lapsi voi tarvita tukea kehityksen eri osa-alueilla, sekä tilanteissa, joissa lapsen kasvuolot ovat vaarantuneet. Kun vanhemmille tai henkilöstölle herää huoli lapsesta, voi kumpi tahansa osapuoli ottaa asian puheeksi. Vastuu puheeksi ottamisesta on kuitenkin varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Huoli tulee ottaa puheeksi viipymättä. Mitä varhemmin huoleen puututaan, sitä enemmän on toimintamahdollisuuksia ja sitä mutkattomammin yhteistyö sujuu. Yhteistyötahoihin ollaan tarvittaessa huoltajan/huoltajien suostumuksella yhteydessä ja luodaan tilanteeseen parhaiten soveltuva verkosto lapsen ympärille. (Huomioi! Yhteydenotto sosiaalihuoltoon sekä ilmoitusvelvollisuudet lastensuojeluun ja poliisille, ks. oppaan luku 5.3).

Yleisimpiä yhteistyötahoja ovat erityislastentarhaopettaja, lapsiperheiden sosiaalipalvelut, psykologi tai kuraattori, terveydenhoitaja, kasvatus- ja perheneuvola ja lastensuojelu. Suunniteltaessa lapsen ja perheen tarvitsemaa tukea, ovat varhaiskasvatuksen ammattilaisen osaaminen ja kokemukset sekä perheen tuntemus suureksi hyödyksi.

Tavoitteellisen ja sovitusti etenevän yhteistyön puuttuminen voi johtaa tilanteeseen, jossa verkoston tahot toimivat tietämättä toistensa tekemisistä. Tällöin tehdään päällekkäistä työtä eikä synergiaa synny. Pahimmillaan varhaiskasvatuksen huoli lapsesta kasvaa, kun ei tiedetä miten muut tahot toimivat. Hyvin toimiva tavoitteellinen yhteistyö on etu kaikille toimijoille, ja ennen kaikkea lapselle ja

perheelle. Parhaimmillaan huoli lapsesta muodostuu eri toimijoiden yhteiseksi, jolloin jokainen taho voi huolehtia oman perustehtävänsä mukaisista vastuista. Lapsen oppimista, kehitystä ja hyvinvointia edistävän tehtävän ohella varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli myös arjessa toteutuvana ehkäisevänä lastensuojeluna sekä lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Varhaiskasvatuspalvelut voivat myös toimia lasten kuntouttavana tahona. Näiden tehtävien toteuttamiseksi tarvitaan monitoimijaista yhteistyötä.

Esiopetus

Muun varhaiskasvatuksen tavoin esiopetus on lapselle tärkeä oppimis- ja kehitysympäristö. Esiopetusta toteutetaan koulussa tai päiväkodissa. Lapset osallistuvat esiopetukseen pääsääntöisesti vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista, eli noin kuuden vuoden iässä. Esiopetus määrittellään perusopetuslaissa (628/1998) osaksi varhaiskasvatusta. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (OPH 2014) mukaan esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä. Toiminnan tulee olla lapsilähtöistä työpaikalla järjestettävästä koulutuksesta vastaaville henkilöille opiskelijan sekä työpaikan henkilöstön ja asiakkaiden turvallisuuden varmistamiseksi; ja sen tulee vahvistaa lapsen myönteistä minäkuva ja käsitystä itsestään oppijana.

Esiopetus on velvoittavaa, sillä lapsen on osallistuttava vuoden kestävään esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan (perusopetuslaki § 26a). Esiopetus on vanhemmille maksutonta ja sitä toteutetaan pääsääntöisesti koulussa tai päiväkodissa. Lapset ovat esiopetuksessa noin 4 tuntia päivittäin (vähintään 700 h/vuosi, perusopetusasetus 852/1998). Esiopetuksen lisäksi lapset voivat osallistua myös muuhun varhaiskasvatukseen. Esiopetuksen sisältöä ohjataan valtakunnallisesti esiopetuksen opetussuunnitelman perusteilla (OPH 2014).

Esiopetuksen henkilöstöllä on päivittäin lasten kanssa toimiessaan hyvät mahdollisuudet havaita mahdollisia tuen tarpeita ja ottaa vanhempien kanssa yhteisesti huoli puheeksi. Esiopetuksessa on käytössä perusopetuslain mukainen oppimisen kolmiportainen tuki. Esiopetuksessa tuen muodot voivat olla mm. kasvatuksellisia, pedagogisia, hoidollisia tai rakenteellisia. Tuki on jokapäiväisten tilanteiden hyödyntämistä, turvallisuutta, myönteisen minäkuvan tukemista, opetusmenetelmien ja toimintatapojen valitsemista lapsen tarpeiden mukaan, oppimisympäristöjen muokkaamista yhteistyötä kasvattajien ja huoltajien kanssa.

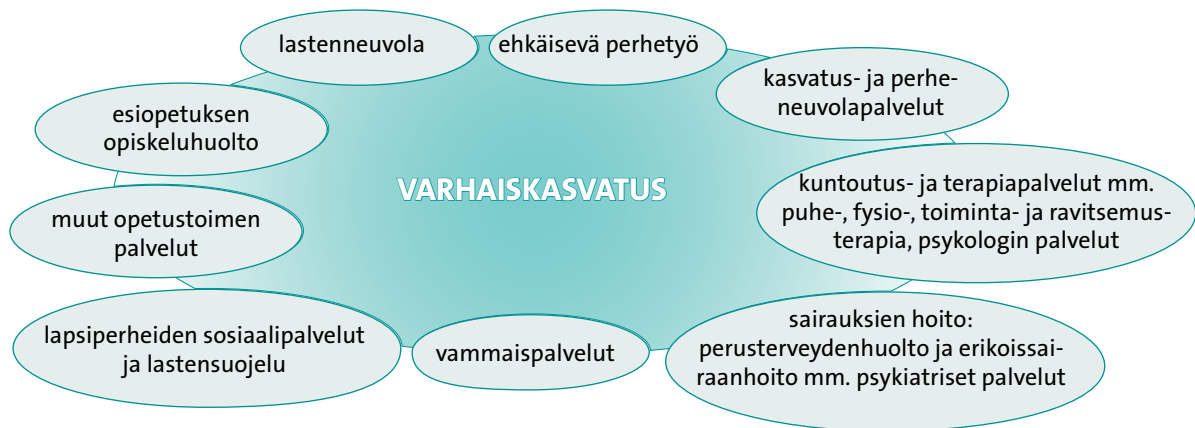
Lapsiperheiden sosiaalipalvelujen tai lastensuojelun ja lastenneuvolan kanssa toteutettavan yhteistyön prosessit ja käytännöt ovat pääosin yhteneviä muun varhaiskasvatuksen kanssa. Muusta varhaiskasvatuksesta poiketen esiopetus kuuluu oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) piiriin (ks. oppaan luku 5.3 sekä liite 3). Oppilashuolto toteutuu monialaisesti ja on tärkeä osa esiopetuksen perustoimintaa. Oppilashuolto liittyy kiinteästi esiopetuksen tehtävään edistää lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksiä. Sitä järjestetään monialaisessa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa siten, että siitä muodostuu toimiva ja yhtenäinen kokonaisuus. Terveystoimintolain (1326/2010) mukaisesti lastenneuvolapalvelut vastaavat esiopetuksen opiskeluhuoltoon kuuluvasta terveydenhuollosta.

Esiopetus ja muu varhaiskasvatus toimivat yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon, muun opetustoimen ja muiden viranomaisten kanssa. Paikallisesti tulee varmistaa erityisesti varhaiskasvatuksen, lapsiperheiden sosiaalipalvelujen, lastensuojelun ja lastenneuvolan toimivat yhteistyörakenteet ja sujuvat prosessit.

.....

Sujuva ja tuloksekas monitoimijainen yhteistyö edellyttää paikallisella tasolla yhteisesti sovittuja tavoitteita ja toimintaperiaatteita sekä toimivia rakenteita ja käytäntöjä.

.....

KUVIO. Varhaiskasvatuksen keskeisimmät yhteistyötahot.

Yhteistyö lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun kanssa

Toimijoiden välisen luottamuksen rakentamisen ja lasta suojelevan yhteistyön pohjana ovat paikallisesti sovitut ja kuvatut yhteistyön rakenteet ja prosessit. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä tulee olla selkeät toimintamallit yhteistyöhön lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun kanssa. Yhteistyössä on erityisesti huomioitava:

Varhaiskasvatuksen selkeä rooli ja velvollisuus perheen ohjaamisesta lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun piiriin

- Varhaiskasvatuksesta voidaan ohjata perhettä ottamaan itse yhteyttä sosiaalihuoltoon.
- Varhaiskasvatuksesta voidaan tehdä yhdessä lapsen ja hänen vanhempansa kanssa yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (ks. oppaan luku 5.3).
- Jos yhteydenottoon ei saada suostumusta tai lapsen tilanne vaatii niin kiireellistä yhteydenottoa, ettei suostumusta ehditä pyytää, on lastensuojeluilmoitus tehtävä viipymättä ilman asiakkaan suostumusta.

Mahdollisuus lastensuojelun konsultointiin

- Varhaiskasvatus voi konsultoida lastensuojelua silloin, kun ollaan epävarmoja, miten tilanteessa tulisi toimia. Lastensuojelua voi konsultoida lapsen henkilötietoja kertomatta.
- Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun on hyvä nimetä varhaiskasvatuksen konsultoinnista vastaava sosiaalityöntekijä ja ohjeistaa tarkemmin konsultoinnin käytännöistä.

Varhaiskasvatuksen ja sosiaalipalveluiden tai lastensuojelun välinen tiedottaminen/ tiedotusvastuu

- Jos lapsen palvelutarpeen arvioinnin jälkeen todetaan, ettei ole tarvetta asiakkuudelle ja tukitoimille, on tästä hyvä ilmoittaa varhaiskasvatukseen. Pääsääntö on, että tiedon luovuttamiseen tarvitaan huoltajan suostumus.

Varhaiskasvatuksen ja sosiaalipalveluiden tai lastensuojelun yhteistoiminta asiakasneuvotteluissa sekä asiakassuunnitelmatyössä

- Tilanteessa, jossa käynnistetään palvelutarpeen arviointi, on hyvä pyytää varhaiskasvatus mukaan jo arvioinnin aikana käytäviin asiakasneuvotteluihin.
- Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulee laatia asiakassuunnitelma (lastensuojelulaki 30 §). Sosiaalipalveluissa suunnitelma laaditaan, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman ja lastensuojelun tai sosiaalipalveluiden asiakassuunnitelman tulee tukea toisiaan, Varhaiskasvatuslain 23 §:n mukaan jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi.
- Yhteisiä neuvotteluja ja mahdollisesti erillinen yhteistyösuunnitelma tulee laatia myös silloin, kun lapsi on ollut varhaiskasvatuksen asiakkaana jo ennen sosiaalipalveluiden tai lastensuojelun asiakkuuden alkamista.
- Yhteistyöpalaverissa ovat läsnä sovitut varhaiskasvatuksen työntekijät, lapsi (tilanteesta riippuen) ja huoltaja/-t, lastensuojelun sosiaalityöntekijä tai sosiaalihuollon omatyöntekijä sekä mahdollisesti terveydenhoitaja, asiakkaan luvalla. (Huomioi! Lapsen aito kuuleminen on aina varmistettava. Lue lisää oppaan luvusta 2)
- Viranomaisten väliseen yhteistyöhön ja tietojen luovuttamiseen pyydetään huoltajien suostumus. Joissakin tilanteissa yhteistyötä voidaan tehdä silloinkin, kun suostumusta ei saada, mutta sille tulee olla laissa määritellyt erityiset perusteet.
- Lastensuojelun asiakassuunnitelma tulee arvioida tarvittaessa, mutta vähintään kerran vuodessa. Jos varhaiskasvatusta on järjestetty lastensuojelun avohuollon tukitoimena tai lapsi on ollut jo aiemmin sen piirissä, on arviointineuvotteluissa hyvä olla myös varhaiskasvatuksen edustus (pääsääntöinä edelleen huoltajan suostumus yhteistyöhön ja tietojen keskinäiseen luovuttamiseen.)
- Jos lastensuojelun tai sosiaalihuollon asiakkuus ja tukitoimien järjestäminen päätetään lopettaa, ilmoitetaan tästä varhaiskasvatukseen.

LIITE 3. OPISKELUHUOLTO

Marke Hietanen-Peltola

Opiskeluhoolto on lasten ja nuorten, perheidenkin, peruspalvelu, joka on tarjolla lasten ja nuorten luontaisessa kehitysympäristössä, koulussa ja oppilaitoksissa. Opiskeluhoolto on oppilaan ja opiskelijan oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä koulu- ja oppilaitosyhteisössä.

Toimintaa ohjaavat useat eri säädökset, joista tärkein on Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013). Sen mukaisesti opiskeluhoollon kokonaisuus voidaan jakaa yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen opiskeluhooltotyöhön. Opiskeluhoolto järjestetään opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen monialaisena yhteistyönä.

Oikeus opiskeluhooltoon

Kaikilla lapsilla ja nuorilla esikoulusta toisen asteen opintojen loppuun on oikeus opiskeluhooltoon. Palvelun piiriin kuuluu siten yli 800 000 lasta ja nuorta. Myös heidän perheensä voivat saada tukea opiskeluhoollon kautta.

Opiskeluhoollossa ja myös tässä luvussa käytettävät termit ovat:

- opiskelija = kaikki lain piirissä olevat lapset ja nuoret eli esikoululaiset, peruskoululaiset ja nuorisosaasteen lukion ja ammatillisen koulutuksen opiskelijat
- oppilaitos = esikoulut, peruskoulut, lukiot ja ammatilliset oppilaitokset

Opiskeluhoollon johtaminen ja suunnittelu

Opiskeluhoollon suunnitteluun, arviointiin, kehitetään ja ohjataan monialaisesti. Kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sisältää opiskeluhoollon käsittelevän osan. Opetuksen järjestäjäkohtaisesti, eli esi- ja perusopetuksessa kuntakohtaisesti, toimii opiskeluhoollon monialainen ohjausryhmä. Oppilaitoksissa opiskeluhoollon suunnittelu, arviointi, kehittäminen ja yhteisöllisen opiskeluhoollon toteuttaminen tapahtuu oppilaitoksen opiskeluhoolloryhmän toimesta. Oppilaitoskohtaisessa opiskeluhoollon suunnitelmassa kuvataan oppilaitoksessa toteutettavan opiskeluhoollon kokonaisuus konkreettisella tasolla.

Toiminnan suunnitteluun ja ohjaamiseen osallistuvat opetustoimen, terveystoimen sekä sosiaalitoimen viranomaiset. Opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus on tärkeää kaikilla eri tasoilla ja myös yhteistyökumppaneita oppilaitoksen ja edellä mainittujen toimialojen ulkopuolelta otetaan mukaan suunnitteluun ja työn toteuttamiseen. Yksi opiskeluhoollon tärkeistä yhteistyötahoista on lastensuojelu, jonka edustuksen on hyvä olla mukana myös suunnittelemassa ja kehittämässä opiskeluhoollon ja sen yhteistyökäytänteitä.

Yhteisöllinen opiskeluhoolto

Yhteisöllinen opiskeluhoolto tukee ennaltaehkäisevästi koko oppilaitosyhteisöä ja on ensisijainen työmuoto. Yhteisöllisellä opiskeluhoollolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla koko oppilaitosyhteisössä edistetään opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä.

Yhteisöllistä opiskeluhuoltoa toteuttavat kaikki opiskeluhuollon toimijat. Työtä oppilaitoksella koordinoi, suunnittelee, arvioi ja kehittää oppilaitoskohtainen monialainen opiskeluhuoltoryhmä. Tavoitteena on myös opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus työn suunnittelussa, kehittämisessä ja toteuttamisessa.

Yksilökohtainen opiskeluhuolto

Yksilökohtaisella opiskeluhuollolla tarkoitetaan:

- koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluja
- opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja
- monialaisen asiantuntijaryhmän työskentelyä

Yksilökohtainen työ on ennaltaehkäisevää, mutta myös korjaavaa ja tukevaa sekä toisen asteen opinnoissa myös sairaanhoidollista. Yksilökohtaisen työn kautta pyritään tukemaan yksittäistä opiskelijaa ja hänen perhettään juuri heidän yksilöllisen tarpeidensa mukaisesti.

Opiskelijalle on yksilökohtaisen opiskeluhuollon asiakkaana iän ja kehitystasonsa mukainen itsenäinen asema, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa yleisestikin. Tarvittaessa iän ja kehitystason sekä lapsen tai nuoren edun toteutumisen arvioi oppilaitoksessa työskentelevä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö eli kuraattori, psykologi, terveydenhoitaja tai lääkäri. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan huoltajalla ei ole oikeutta kieltää alaikäistä lastaan käyttämästä opiskeluhuollon palveluja.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon asiakkuudessa ovat terveystarkastusten kautta kaikki opiskelijat. Esikoululaisten terveystarkastukset järjestää lastenneuvola. Kouluterveydenhuollon laajoissa terveystarkastuksissa luokilla 1, 5 ja 8. sisältönä on myös koko perheen ja vanhempien terveyden ja hyvinvoinnin selvittely. Tukea järjestetään tarvittaessa sekä opiskelijalle että vanhemmille.

Terveystarkastusten lisäksi koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa järjestetään tarvittavia lisäkäyntejä ja seurantoja sekä avoimia ilman ajanvarausta tarjolla olevia vastaanottoja, jonne lapset ja nuoret voivat oma-aloitteisesti tarpeensa mukaan hakeutua. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa selvitetään myös erityisen tuen tarvetta ja tukea järjestetään tarpeen mukaisesti, moniammatillisessa yhteistyössä muiden opiskeluhuollon toimijoiden tai hoitotahojen kanssa. Opiskeluterveydenhuoltoon sisältyvät myös sairaanhoitopalvelut sekä mielenterveys-, päihde- ja seksuaaliterveyspalvelut. Oppilaitoksen ja opiskeluhuollon henkilöstö ohjaa opiskelijoita tarvittaessa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluihin.

Opiskeluhuollon kuraattorin ja psykologin yksilökohtaisten palvelujen piirissä on tavallisesti vain osa oppilaitoksen opiskelijoista. He selvittelevät tarpeen mukaisesti opiskelijan tilannetta ja tuen tarvetta, tukevat opiskelijaa ja vanhempia sekä järjestävät tarvittavaa tukea ja tekevät yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Kuraattori tekee tarvittaessa myös sosiaalisia selvityksiä ja psykologi psykologisia tutkimuksia ja lausuntoja.

Opiskelijoilla on omasta aloitteestaan tai muiden ohjaamana oikeus päästä kuraattorin tai psykologin kanssa henkilökohtaiseen keskusteluun oppilaitoksen 7 työpäivän sisällä tai, jos on kyse kiireellisestä asiasta, jo samana tai seuraavana päivänä. Oppilaitoksen ja opiskeluhuollon työntekijöillä on velvollisuus yhdessä opiskelijan kanssa ottaa yhteyttä oppilaitoksen kuraattoriin tai psykologiin silloin, kun he tunnistavat palvelujen tarpeen. Jos yhteydenottoa ei ole mahdollista tehdä yhdessä opiskelijan kanssa, on hänelle kuitenkin annettava tieto yhteydenotosta. Myös huoltajalle annetaan yhteydenotosta tieto silloin, kun opiskelija ei iän tai kehitystasonsa mukaisesti voi vielä tehdä itsenäisiä päätöksiä.

Monialainen asiantuntijaryhmä

Yksittäisen opiskelijan monialaista opiskeluhoitoa toteutetaan asiantuntijaryhmässä, joka kootaan tapauskohtaisesti opiskelijan tilanteen ja tarpeen mukaisesti. Ryhmän tehtävänä on selvittää opiskelijan tuen tarvetta sekä järjestää tarvittava tuki.

Ryhmän kokoa se opiskeluhoillon tai oppilaitoksen henkilökunnan edustaja, jolle herää huoli ja asian selvittäminen työtehtävien perustella kuuluu. Asiantuntijaryhmään nimetään osallistujat opiskelijan tai opiskelijan iän ja kehitystason mukaisesti huoltajan suostumuksella. Kokoonpano on aina monialainen eli mukana on eri alojen ammattilaisia. Ryhmään voivat kuulua tarpeen mukaan esimerkiksi terveydenhoitaja, lääkäri, kuraattori, psykologi, opinto-ohjaaja, rehtori, opettaja, opiskelijan ryhmäohjaaja tai luokanvalvoja. Opiskelijan tai huoltajan kirjallisella luvalla ryhmään voi osallistua myös opiskelijan läheisiä tai opiskeluhoillon yhteistyötahoja. Opiskelija ja huoltaja ovat mukana ryhmän tapaamisissa.

Asiantuntijaryhmän vastuuhenkilö huolehtii ryhmän käytännön järjestelyistä, prosessin etenemisestä sekä kirjauksista opiskeluhoitokertomukseen. Asiantuntijaryhmän jäsenet osallistuvat yksilökohtaisen opiskeluhoillon järjestämiseen ja toteuttamiseen, joten he voivat oppilas- ja opiskelijahuoltolain 23 §:n mukaisesti vaihtaa keskenään tähän tehtävään liittyviä välttämättömiä tietoja salassapitosäädösten estämättä. Ryhmän jäsenillä on myös oikeus konsultoida juuri kulloisenkin asian kannalta tärkeää yksittäistä asiantuntijaa julkisuuslain 26 §:n 3 momentin mukaisesti.

Opiskelijalla tai huoltajalla on oikeus olla antamatta suostumusta opiskelijan asian käsittelyyn asiantuntijaryhmässä tai kieltäytyä opiskeluhoilossa tarjotusta tuesta. Silloin jonkun opiskeluhoillon toimijoista on hyvä kuitenkin jatkaa omaa työskentelyään opiskelijan ja tarvittaessa perheen kanssa ja seurata tilannetta. Jos yhteys opiskelijaan ja perheeseen on katkeamassa kokonaan ja huoli on suuri, ryhdytään alaikäisten opiskelijoiden kohdalla tarpeellisiin toimiin lastensuojelun mukaan saamiseksi työskentelyyn.

Opiskeluhoillon yhteistyö oppilaitosten ulkopuolelle

Yksilökohtaisessa opiskeluhoilossa tehdään yhteistyötä eri tahoille oppilaitoksen ulkopuolelle sen mukaisesti mikä opiskelijan, perheen tai huoltajan tarve on. Tavallista on yhteistyö erikoissairaanhoidon ja erityispalvelujen kanssa, mutta myös järjestöjen ja nuorisotoimen kanssa voidaan tehdä yhteistyötä opiskelijan tukemiseksi. Palvelut ja tuki sekä konsultaatiot pyritään mahdollisuuksien mukaan tuomaan oppilaitokseen.

Lapsiperheiden sosiaalipalvelut ja lastensuojelu opiskeluhoillon yhteistyötahona

Kaikki opiskeluhoilossa ja oppilaitoksissa toimivat ammattilaiset ovat velvollisia ohjamaan tarvittaessa perhettä ottamaan itse yhteyttä sosiaalihuoltoon. Lisäksi voidaan tehdä yhdessä opiskelijan ja hänen huoltajansa kanssa yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Tällöin yhteydenotto sosiaalihuoltoon on tehtävä viipymättä, ja viranomaisen tai ammattilaisen tulee kertoa yhteydenottoon johtaneet syyt. Ensisijaisesti on pyrittävä toimimaan yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Suostumuksen hankkiminen ei kuitenkaan saa viivästyttää yhteydenottoa siten, että lapsen tilanne vaarantuu. Jos yhteydenottoon ei saada suostumusta tai lapsen tilanne vaatii niin kiireellistä yhteydenottoa, ettei suostumusta ehditä pyytää, on lastensuojeluilmoitus tehtävä viipymättä ilman asiakkaan suostumusta. (Huomio! Lue lisää yhteydenotosta sosiaalihuoltoon sekä ilmoitusvelvollisuudesta lastensuojeluun ja poliisille oppaan luvusta 5).

Opiskeluhoillon ja lapsiperheiden sosiaalipalvelujen tai lastensuojelun yhteistyötä tarvitaan ja tehdään kuitenkin myös monissa tilanteissa ennen lastensuojeluilmoituksen tekoa sekä myös mahdollisen asiakkuuden aikana.

KUVIO 1. Opiskeluhuollon tavallisimpia yhteistyökumppaneita yksittäisen opiskelijan asiaa hoidettaessa

Opiskeluhuollon toimijat kohtaavat opiskelijan ja vanhempien tuen tarpeen tilanteita työssään päivittäin. Lastensuojelu on heille tärkeä konsultaatitaho huolen suuruutta ja tarvittavia tukitoimenpiteitä arvioitaessa ja suunniteltaessa. Lastensuojelua voi konsultoida lapsen henkilötietoja kertomatta. Erityisesti silloin, kun opiskelija tai huoltajat kieltäytyvät opiskeluhoollon tai opetuksen tuesta ilmeisen tuen tarpeen tilanteessa, on yhteistyö lastensuojelun kanssa välttämätöntä. Lastensuojelutyöntekijä voidaan pyytää mukaan opiskelijan asian vuoksi koottuun asiantuntijaryhmään opiskelijan tai huoltajan luvalla.

Lapsiperheiden sosiaalipalvelujen, lastensuojelun ja opiskeluhoollon yhteistyö palvelutarpeen arvioinnin aikana on tärkeää arvioinnissa tarvittavan tiedon saamiseksi ja opiskelijan kokonaisvaltaisen tuen järjestämiseksi. Koulussa ja opiskeluhoollon on paljon tietoa oppilaista ja heidän tilanteestaan sekä perheestään. Tämä on arvokas tietolähde palvelutarvetta arvioitaessa. Koulussa myös tulevat esiin lapsen toimintakyky ja vahvuudet. Opettajat ovat päivittäin useita tunteja tekemisissä oppilaiden kanssa, joten heillä on hyvä näkemys lapsen voinnista ja toimintakyvystä. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon on jokaisesta opiskelijasta seurantietoa monen vuoden ajalta. Kouluterveydenhuollon laajoissa terveystarkastuksissa kertyy tietoa myös koko perheen ja vanhempien hyvinvoinnista, tervystottumuksista, sairauksista ja tuen tarpeista sekä saadusta tuesta ja avusta. Myös opiskeluhoollon kuraattorilla ja psykologilla on monesti asiakassuhde lastensuojelutarpeen selvityksen kohteena olevaan lapseen. Opiskeluhoollon toimijat voivat osallistua palvelutarpeen arviointiin tarvittavan tiedon keräämiseen ja esimerkiksi olla mukana selvittelemässä lapsen tilannetta ja tuen tarvetta silloin, kun huoli perheen tilanteesta on herännyt vanhempien hoitotahoilla.

Kun arvioinnissa todetaan, että **lapsi ei ole lapsiperheiden sosiaalipalvelujen eikä lastensuojelun tukitoimien tarpeessa**, on kuitenkin muistettava opiskeluhuollon riittävän tuen ja seurannan järjestäminen. Tämä vaatii yhteistyötä sosiaalihuollon, lastensuojelun, opiskeluhuollon sekä opiskelijan ja huoltajien välillä.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä olevan lapsen kohdalla yhteistyö opiskeluhuollon ja lastensuojelun välillä on lapsen edun toteutumisen näkökulmasta välttämätöntä. Koulu on lapsen arkinen kehitysympäristö, jossa pystytään merkittävästi tukemaan lasta ja nuorta osana normaalia koulunkäyntiä tai opiskelua. Lastensuojelun ja opiskeluhuollon välillä on hyvä sopia oppilaitoksessa tarjottavasta tuesta ja myös siellä toteutettavasta tarvittavasta seurannasta lastensuojelun avohuollon tukitoimien aikana.

Sijoitetun lapsen kohdalla tarvitaan tiivistä edellä kuvatun kaltaista yhteistyötä lastensuojelun ja lapsen senhetkisen oppilaitoksen opiskeluhuollon välillä. Lastensuojelun järjestämän muun tuen lisäksi lapsi tarvitsee aina tukea ja seurantaa arkisessa ympäristössään eli oppilaitoksessa.

LIITE 4.

Lapsiystävällisen kohtaamisen tarkistuslista

1. Valitse lapselle sopiva tapaamispaikka

Mieti lapselle sopivaa ja rentoa tapaamispaikkaa. Jos mahdollista, kysy, lähtisikö lapsi kanssasi vaikka kävelyille, kahvilaan tai jonnekin muualle juttelemaan. Anna lapselle mahdollisuus keskustelun lomassa puuhastella jotakin, esimerkiksi piirtää, värittää tai selata kortteja.

2. Kohtaa kiireettä

Anna lapsen ymmärtää, että vietät mielellään aikaa hänen kanssaan, eikä sinulla ole kiire. Jos aikataulusi on tiukka, kerro tämä heti tapaamisen alussa. Näin lapsi tietää, milloin tapaaminen on aikataulusi lopetettava, ei sen vuoksi, että et haluaisi olla hänen kanssaan pidempään.

”Tällä kertaa meillä on aikaa kello xx asti. Silloin valitettavasti meidän täytyy lopettaa, mutta seuraavan kerran...”

3. Osoita, että välität

Katso lasta silmiin. Muista esitellä itsesi. Jos tapaat lapsen ensimmäistä kertaa, kysy lapsen nimeä, vaikka tietäisit sen.

Kiinnitä huomiota äänensävyysi ja puhetyyliisi: Pidä äänensävyysi lämpimänä ja puhetapasi rauhallisena. Välitä lämpöä ja kiinnostusta lapseen.

”Onko siinä hyvä istua?”, ”Haluatko vettä?”, ovat luontevia kysymyksiä.

Kehu, anna palautetta tai rohkaise lasta, esimerkiksi *”Osaat kertoa hienosti tapahtuman kulun...”, ”... on varmasti vaikea asia puhua, olet rohkea ja osaava, kun uskalsit sanoa...”, ”... kuulee, että olet ajatellut paljon ja miettinyt taitavasti/syvästi asioita.”*, *”Ylipäätään se, että tulit paikalle, on hienoa.”*

4. Kysy ja kuuntele

Kerro lapselle, että sinun on tärkeää tietää, millä tavoin hänen on helpointa puhua asioistaan. Pohtikaa yhdessä erilaisia tapoja. Houkuttele lasta kertomaan asioistaan ja tilanteestaan olemalla kiinnostunut kaikesta, mitä lapsi kertoo. Voit varmistaa lapselta hänen haluamansa tavan keskustella.

”Haluatko, että minä kyselen paljon ja sinä vastaat sen verran kuin haluat?”, ”Haluaisitko kertoa asioista mieluummin kirjoittamalla?”

Kysy lapselta mielipiteitä kaikkiin häntä koskeviin asioihin. *”Miltä tämä sinusta kuulostaa?”, ”On tärkeää, että sinä kerrot, miltä tämä sinusta tuntuu...”*

Kysy, miten lapsi toivoisi asian etenevän. Pyydä kertomaan, onko jokin asia jäänyt epäselväksi tai mietityttäväksi tai pelottaako häntä jokin.

5. Kerro ammatistasi ja tee työsi läpinäkyväksi

Avaa tarkasti ja selkokielellä, miksi lapsi on sinua tapaamassa, vaikka olettaisit lapsen jo tietävän sen. Tarkista, ymmärsikö lapsi asian tai mietityttäväksi häntä jokin.

”Kerron kaikille lapsille aina tarkasti, mitä teen ja minkälaisissa asioissa lapsia tapaan, vaikka he tietäisivät jo paljon.”

”Kysythän/keskeytäthän minut heti, jos jokin asia jäi mietityttämään tai et ymmärtänyt jotakin.”

Jos kirjaat keskustelusta asioita ylös lapsen läsnä ollessa, kerro mihin tarkoitukseen sen teet ja mitä kirjaat. Kysy, haluaako lapsi nähdä hänestä kirjoittamasi asiat.

s. 1/2

6. Kerro, miten voit auttaa

Kerro, mitä voit tehdä lapsen tilanteelle ja hänen asioilleen. Käytä ymmärryksen tukena käytännön esimerkkejä.

Avaa, minkälaisissa tilanteissa olet auttanut muita lapsia tai nuoria ja mitä heidän asioilleen on pystytty tekemään. Kerro konkreettisesti, miksi on hyvä, että lapset ovat tulleet luoksesi ja kertoneet asioistaan.

”Kerran eräs tapaamani lapsi pohti ja pelkäsi sitä, että.... Se tilanne hoidettiin niin...”

7. Kerro vaitiolovelvollisuudesta avoimesti

Kerro, mitkä asiat ovat luottamuksellisia ja pysyvät vain teidän kahden välisinä. Kerro myös avoimesti, missä tilanteessa sinun täytyisi luopua vaitiolovelvollisuudestasi ja kenelle asioista kerrot. Jos näin käy, kerro, miksi sinun täytyy toimia niin ja mitä silloin tapahtuisi.

Kysy, ymmärsikö lapsi, mitä tarkoitat tai jäikö jokin asia mietityttämään.

8. Ota vastaan kaikenlaiset reaktiot

Varaudu siihen, että lapsi voi osoittaa myös pelkästään kielteisiä tunteita, kuten ärtymystä, vihaa tai välinpitämättömyyttä, sinua tai tapaamistanne kohtaan. Lapsen asenteen ei pidä antaa vaikuttaa omaan toimintaan ja tapaan puhua hänelle. Luottamuksen rakentuminen vie aikaa, varsinkin jos lapsella on ennestään paljon kielteisiä kokemuksia aikuisista. Osoita kysymyksiä, että yrität ymmärtää lapsen tilannetta ja tuntemuksia ja sanoita tämän mahdollista kokemusta.

”Tuntuiko sinusta jännittävältä tulla tähän tapaamiseen...?”, ”Tuntuuko sinusta ärsyttävältä, kun kyselen sinulta näistä asioista?”

”Sinusta voi tuntua jännittävältä/ikäväältä, että sinulle vieras aikuinen kyselee asioita...”

9. Vahvista luottamusta tulevaan

Vala lapsen toiveikkuutta ja valoisaa tulevaisuutta.

”Vaikka nyt voi tuntua siltä, että mikään ei tule muuttumaan... Olen tavannut paljon samankaltaisessa tilanteessa olevia lapsia ja on tapahtunut, että...”

”Sinä olet tärkeä ja arvokas ja ansaitset sen, että voit hyvin / saat apua...”

Kysy, auttoiko tapaaminen lasta ja pohdi hänen kanssaan, mitä seuraavalla kerralla voisi ehkä tehdä toisin, tai mikä on ollut hyvää. Tarjoa lapselle mahdollisuus antaa palautetta myös kirjoittamalla, piirtämällä tai rastittamalla valmiita vaihtoehtoja.

10. Huolehdi asioiden etenemisestä

Huolehdi, että lapsi tietää, mitä jatkossa tapahtuu. Kerro, miten lapsi voi ottaa sinuun vastedes yhteyttä. Jos sinä et enää jatka lapsen kanssa, kerro, mitä hänen asioilleen tapahtuu ja kuka aikuinen on häneen seuraavaksi yhteydessä. Varmista asioiden eteneminen. Kiitä siitä, että olet saanut viettää lapsen kanssa aikaa.

s. 2/2

OPPAAN TUOTTAMISEEN JA KIRJOITTAMISEEN OSALLISTUNEET SIDOSRYHMÄT JA ASIANTUNTIJAT

Luo luottamusta – Suojele lasta. THL 2017

Toimittajat: Katja Sankalahti ja Päivi Lindberg. Lakiosion toimittaja Jaana Tervo (THL)

Opas on tuotettu kahdessa vaiheessa. Vuonna 2015 valmistui pilottiversio, jonka laatimiseen saatiin rahoitus LaskeTut –hankkeesta (<https://www.thl.fi/sv/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lastensuojelun-kehittamis-ja-tutkimushanke>). Valmistunutta versiota sekä samaan aikaan tuotettua Suojele lasta –verkkokoulutusta pilotoitiin vuoden 2016 aikana. Pilotoinnista kerättiin palaute, joka on toiminut oppaan varsinaisen version kehittämisen tukena.

VAIHE 1: 2013–2015

Oppaan kirjoittamistyöhön osallistuneet

THL:n asiantuntijat: Sannakaisa Koskinen (toim.), Jaana Tervo, Tiina Muukkonen, Päivi Petrelius, Jukka Pyhäjoki, Päivi Lindberg, Johanna Hietämäki, Marke Hietanen-Peltola, Tuovi Hakulinen, Marja-Leena Perälä, Nina Halme ja Jukka Mäkelä.

Lisäksi tekstien työstämiseen ovat osallistuneet: Pia-Liisa Heiliö (STM), Annika Juurikko (STM), Lotta Hämeen-Anttila (STM), Marjaana Pelkonen (STM), Hanna Tulensalo (Vantaan kaupunki), Reetta Laaksonen (Salon kaupunki), Anni Mäkinen (Helsingin kaupunki) ja Teija Karttunen (Vantaan kaupunki).

Oppaan sisällön suunnitteluun osallistuneet sidosryhmät

Toimitusneuvosto

Oppaan työstämistä seurasi ja ohjasi THL:n pääjohtajan LaskeTut-hankkeen opas- ja koulutuskokonaisuudelle nimeämä toimitusneuvosto. Toimitusneuvoston tehtävänä oli ohjata oppaan suunnittelua sekä hyväksyä osaltaan oppaan sisällöt.

Toimitusneuvoston jäsenet, muut kuin THL:

Pasi Brandt (Helsingin kaupunki), Pia-Liisa Heiliö (STM), Mervi Herola (Nurmijärven kunta), Sari Husa (Lapin aluehallintovirasto), Annika Juurikko (STM), Jorma Komulainen (Duodecim), Anne Kuvaja (Helsingin kaupunki), Reetta Laaksonen (Salon kaupunki), Kristiina Laitinen (Opetushallitus), Mikko-Petteri Masalin (Anna-Kaisa Heinämäki, Antti Simanainen, Ari Evwaraye) (SM), Mikko Oranen (Nuorten Ystävät)

Toimitusneuvoston jäsenet, THL:n asiantuntijat:

Päivi Lindberg (pj.), Rika Rajala (siht.), Helena Ewalds, Arja Hastrup, Sannakaisa Koskinen, Auvo Mäkinen, Jarmo Salo, Katja Sankalahti, Päivi Santalahti ja Jaana Tervo.

Muut sisällön suunnitteluun ja kommentointiin osallistuneet

Oppaan sisältöjen suunnittelutyötä tehtiin laajassa, poikkihallinnollisessa yhteistyössä kentän toimijoiden, eri alojen asiantuntijoiden ja muiden sidosryhmien kanssa. Sisältöä työstettiin mm. useissa työpajoissa. Syksyllä 2015 opasluonnosta kommentoivat lukuisat eri tahot ja toimijat. Myös kokemus-asiiantuntijat Osallisuuden aika ry:stä kommentoivat opasta omalta osaltaan.

VAIHE 2: 2016–2017

Vuonna 2016 alkanut hallituksen kärkihanke Lapsiperhepalveluiden kehittämisohjelma (LAPE) on rahoittanut oppaan toisen vaiheen. Opa kirjoitettiin uudelleen vastaamaan LAPE-hankkeen tavoitteita.

Opasta pilotoineet tahot

Opas ja verkkokoulutus otettiin Helsingin kaupungin varhaiskasvatusviraston sekä perhe- ja sosiaalipalvelut –osaston tulostavoitteeksi 2016. Tavoitteena oli noin 600 käyttäjää. Tavoite ylitettiin.

Nurmijärven kunnassa opasta ja verkkokoulutusta pilotoitiin monialaisissa ryhmissä, joissa oli mukana sekä sosiaalitoimen että opetustoimen henkilöstöä. Yhtenä fokusalueena pilotissa oli opiskeluhoito.

Lisäksi pilotteina olivat Eksoten lapsi- ja perhepalvelut sekä JJK-kuntayhtymän monialainen huoli-puheeksi koulutusryhmä.

Kaikilta piloteilta kerättiin Webropol –palaute (n 800) sekä jokaisen kunnan / alueen kanssa käytiin erillinen arviointikeskustelu.

Sisältöjen muokkaaminen ja uusien sisältöjen kehittäminen

Pilottien palautteen sekä LAPE-hankkeen syksyn 2016 verkostotyön pohjalta oppaan sisältöjä muokattiin ja joitain uusia osia lisättiin. Kirjoittamistyöstä sekä koko oppaan uudelleen toimitustyöstä vastasivat Katja Sankalahti, Päivi Lindberg sekä osin Jukka Pyhäjoki (THL). Kentän näkökulmaa tuottivat Olli Laiho ja Miira Arminen (Nurmijärven kunta).

Suojele lasta -verkkokoulutus

Suojele lasta -verkkokoulutus on oppaan rinnalla toinen osa Luo luottamusta – suojele lasta koulutuskokonaisuutta. Verkkokoulutus on tarkoitettu kaikille lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. Oppaan ja verkkokoulutuksen sisällöt täydentävät toisiaan.

Verkkokoulutus koostuu viidestä käytännönläheisestä osiosta, joista yksi on kohdennettu yhteistyön johtamiseen. Jokainen osio alkaa videolla, joka johdattaa aiheeseen ja toimii ajatusten herättäjänä. Kunkin aiheosion teemoja käsitellään tietosisällöillä sekä erilaisilla reflektioilla kysymyksillä ja tehtävillä. Tietosivulle on linkitetty osion aiheeseen liittyvää lisämateriaalia.

Opiskelusta saa eniten irti, kun verkkokoulutuksen suorittaa osa kerrallaan erilaisissa tiimeissä (esim. oma työyhteisö tai monialaiset verkostot) yhdessä keskustellen ja pohtien. Koulutuksen suorittamisen ajallinen kesto riippuu toteuttamistavasta. Jos koulutuksen käy itsenäisesti läpi pohtien asioita, menee aikaa noin 2–4 tuntia.

THL:N KÄSIKIRJAT JA AIHESIVUSTOT

Lastensuojelun käsikirja

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Lapset, nuoret, perheet (Kasvun kumppanit)

<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet>

Lastenneurolakäsikirja

<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneurolakasikirja>

Vammaispalvelujen käsikirja

<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja>